

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

ARHITEKTURA IZVANGRADSKIH POSJEDA OBITELJI
PATAČIĆ

Maja Pavlinić

Mentor: dr.sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor

ZAGREB, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

ARHITEKTURA IZVANGRADSKIH POSJEDA OBITELJI PATAČIĆ

Architecture of the countryside estates of the Patačić family

Maja Pavlinić

SAŽETAK

Profana barokna arhitektura osamnaestog stoljeća u Hrvatskom zagorju obilježena je velikim brojem različitih rješenja koja prezentiraju tadašnje društveno-političke prilike. Izvangradska je arhitektura višefunkcionalna; obuhvaća ladanjsku, stambenu i gospodarsku te reprezentativnu funkciju i stoga ima važnu ulogu u prezentaciji statusa, financijske i društvene moći obitelji. Obitelj Patačić upravo u drugoj polovici 17. i tijekom 18. stoljeća doživljava statusni procvat, što je dakako vidljivo i u zdanjima koja naručuju. U fokusu ovog rada je nekolicina primjera izvangradske arhitekture obitelji Patačić: središnji posjed obitelji s višekrilnim dvorcem Zajezda, dvorac Martijanec, zatim jednokrilni dvorci Vrbovec i Krkanec u kojem je osnovano društvo „Neomedicinskih doktora od Pinte“ te kurija Trnovec. Dvorci i kurije obitelji Patačić pokazuju i međuodnose domaćeg plemstva, njihovu ulogu na Habsburškom dvoru, kao i položaj hrvatskih zemalja u Habsburškoj monarhiji. Izabrani primjeri komparirani su s drugim primjerima plemićke izvangradske arhitekture sjeverozapadne Hrvatske, kao i sa zdanjima građenim na području Štajerske i Kranjske. Također, važnost dokumentiranja profane arhitekture kao sastavnog dijela simboličnog kapitala obitelji u ovom je radu obrađena analizom ilustriranog rukopisa o povijesti obitelji Patačić znanog i kao *Status Familiae Patachich*. Analizom izabranih primjera te rukopisa redefiniran je položaj ovih građevina u pregledu barokne profane arhitekture Hrvatskog zagorja, a predloženi su i neki mogući izvori primjenjenih arhitektonskih rješenja.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Rad sadrži: 122 stranice, 30 reprodukcija, 2 tablice, 5 rodoslovnih stabala. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: barokna arhitektura, dvorci, Hrvatsko zagorje, obitelj Patačić

Mentor: dr.sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači:

Dr. sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Dr.sc. Danko Šourek, docent, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Dr.sc. Tanja Trška, viši asistent, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: veljača 2016.

Datum predaje rada: 09.02.2018.

Datum obrane rada: 21.02.2018.

Ocjena: odličan (5)

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Maja Pavlinić, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskog studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom „Arhitektura izvangradskih posjeda obitelji Patačić“ rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 21.02.2018.

Zahvale

Prije svega željela bih se zahvaliti mentorici dr. sc. Dubravki Botici na pomoći pri odabiru teme, a potom i pažljivom usmjeravanju rada, savjetima, strpljenju i konstruktivnim kritikama pri izradi diplomskog rada. Zahvaljujem i Draženu Klinčiću, voditelju Središnjeg arhiva s područja kulturne baštine Ministarstva kulture na pristupu informacijama i dosjeima iz obrađenih primjera posjeda, kao i na prijedlozima i uputama za daljnje istraživanje. Također zahvaljujem i voditeljici Službe fotografske dokumentacije Ministarstva Kulture, mr. sc. Sanji Grković, na stručnoj pomoći i iznimnoj susretljivosti prilikom pregleda građe. Hvala i djelatnicama Instituta za povijest umjetnosti, dr. sc. Katarini Horvat Levaj i Lini Šojat na pristupu dostupnoj dokumentaciji.

Naposljetku, veliko hvala obitelji, prijateljicama i prijateljima, kolegicama i kolegama koji su svojim komentarima te bezuvjetnim strpljenjem i podrškom potpomogli izradu i završetak ovog rada.

ARHITEKTURA IZVANGRADSKIH POSJEDA OBITELJI PATAČIĆ

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Barokna arhitektura – osnovne značajke i periodizacija	11
3. Politička zbivanja u Habsburškoj Monarhiji u razdoblju baroka	15
4. Gospodarski odnosi u Monarhiji	17
5. Hrvatski krajevi u Habsburškoj Monarhiji – svakodnevni život i kultura.....	22
6. Tipologija gradskih palača i dvoraca sjeverozapadne Hrvatske.....	26
7. Obitelj Patačić	32
8. Patačići kao dokumentaristi vremena.....	36
9. <i>Status Familiae Patachich</i> – povijesni i povijesno-umjetnički izvor.....	40
9.1. Komparativna crtica – <i>Status Familiae Patachich, Topographia Ductus Stiriae, Slava Vojvodine Kranjske</i>	45
10. Analiza odabranih primjera arhitekture izvangradskih posjeda obitelji Patačić.....	48
10.1. Višekrilni dvorci.....	49
10.1.1. Zajezda	49
10.1.2. Martijanec.....	54
10.2. Jednokrilni dvorci.....	57
10.2.1. Vrbovec	57
10.2.2. Krkanec	59
10.3. Kurija.....	61
10.3.1. Trnovec.....	61
11. Komparativna analiza odabranih primjera arhitekture izvangradskih posjeda obitelji Patačić. 64	
11.1. Prva kategorija: komparativna analiza s posjedima prezentiranim u <i>Statusu Familiae Patachich</i>	64
11.2. Druga kategorija: komparativna analiza s drugim primjerima s područja Hrvatskog zagorja 66	
11.2.1. Zajezda	68
11.2.2. Martijanec.....	72
11.2.3. Krkanec	74
11.2.4. Vrbovec	75
11.2.5. Trnovec.....	75
11.3. Treća kategorija: komparativna analiza s europskim primjerima.....	77

11.3.1.	Slovenija.....	77
11.3.2.	Austrija	80
12.	Zaključak.....	84
13.	Prilozi	88
13.1.	Tablice.....	88
13.1.1.	Tablica 1: Prikaz posjeda obitelji Patačić prema SFP	88
13.1.2.	Tablica 2: Popis ostalih zdanja spomenutih u radu	91
13.2.	Rodoslovno stablo obitelji Patačić	97
13.2.1.	Rodoslovno stablo obitelji Patačić – starija grana.....	97
13.2.2.	Rodoslovno stablo obitelji Patačić – mlada grana.....	98
13.2.3.	Rodoslovno stablo obitelji Patačić – barunski ogranak.....	99
13.2.4.	Rodoslovno stablo obitelji Patačić – grofovski ogranak	99
14.	Ilustracije.....	100
15.	Popis literature.....	112
15.1.	Bibliografske jedinice.....	112
15.2.	Internetski izvori.....	117
15.3.	Arhivski izvori.....	118
16.	Popis ilustracija	119
17.	Summary	122

1. Uvod

Pitomi, brežuljkasti obronci Hrvatskog zagorja pitoreskno su utočište vrhunskih djela hrvatskog kontinentalnog baroka. Slikovito rečeno, gotovo da i nema brežuljka iza kojeg se ne sakriva naselje, crkva, kapela, ponekad i samostan ili imanje s dvorcem. Hrvatsko zagorje obiluje zidanim i drvenim, stambeno-gospodarskim, baroknim zdanjima koje na svojim posjedima gradi domaće plemstvo. Obitelj Patačić jedna je od najstarijih hrvatskih plemićkih obitelji koja svoj statusni uspon i vrhunac doživljava upravo u baroknom razdoblju. Kao što sam naslov rada kaže, u fokusu su izvangradski posjedi obitelji Patačić. Iako je u vlasništvu obitelji Patačić bilo više od četrdeset posjeda, ovaj se rad bavi nekolicinom reprezentativnih primjera ladanjske arhitekture. Osnovu rada čini pet izabranih primjera – dva višekrilna dvorca, dva jednokrilna dvorca i jedna kurija. Izbor primjera bio je uvjetovan sljedećim parametrima. Prvenstveno, posjedi su morali u potpunosti biti u vlasništvu obitelji Patačić dulji vremenski period. Nadalje, izabrani su primjeri arhitektonski, povijesno ili društveno relevantni primjeri u kontekstu prošlosti obitelji Patačić, ali i profane barokne arhitekture Hrvatskog zagorja uopće. Osim toga, tipološka raznovrsnost primjera kao i relativno širok vremenski raspon gradnje, donose radu preglednu kvalitetu.

Rad je idejno podijeljen u tri veće cjeline. Prva cjelina bavi se uvodom u temu barokne profane gradnje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Prvo je poglavlje kratak opći pregled barokne arhitekture te povijesne uzročno-posljedične veze između društveno-političkih odnosa i umjetnosti u Europi. Navedena je periodizacija barokne arhitekture u srednjoj Europi kao i opća izvorišna mjesta ladanjske arhitekture. Potom slijedi povijesni pregled događanja te osvrt na gospodarsku i društvenu sliku baroknog perioda u Habsburškoj Monarhiji. Fokus je na hrvatskim zemljama u Monarhiji, odnosno prostorima današnjeg Hrvatskog zagorja. Treće se poglavlje bavi hrvatskim plemstvom, njihovom pozicijom u Monarhiji kao i ekonomskim i socijalnim međuosobima: plemića međusobno te plemića i kmetova. Odnosi su oprimjereni djelovanjima obitelji Patačić. Iduće se poglavlje bavi svakodnevnicom i kulturom plemstva, a potom slijedi poglavlje o tipologiji barokne profane arhitekture. Poglavljem o tipologiji završava prva idejna cjelina čija je osnovna funkcija prezentacija društveno-političkog konteksta u kojem nastaje arhitektura plemićkih obitelji kao i nezaobilazno objašnjenje složene staleške situacije među plemstvom.

Druga cjelina započinje preglednim poglavljem o obitelji Patačić u kojem je predstavljeno rodoslovno stablo obitelji s naglaskom na najvažnije članove u pogledu njihovog društvenog, političkog i crkvenog djelovanja. Iduće se poglavlje bavi aktivnim

društvenim angažmanom članova obitelji Patačić diljem Hrvatskog zagorja. Napominje se i karitativna djelatnost članova obitelji, kao i njihova pokroviteljska uloga. Govoreći o članovima obitelji kao dokumentaristima vremena, poglavlje se bavi autorskim djelima – osobnim dnevnicima, kronikama, književnim djelima i zbirkama poezije, kao i znanstvenim radovima. Poglavlje koje slijedi posvećeno je jednom djelu – *Statusu Familiae Patachich* (1740.), rukopisnom tekstu kojeg potpisuje Aleksandar Patačić. Aleksandar Patačić zapisuje povijest svoje obitelji – od osnivatelja obitelji do neposredno pred smrt, u drugoj polovini 18. stoljeća. Rukopis je bogato oslikan prikazima Patačićevih posjeda i arhitekture na njima, pa se poglavlje bavi i analizom ilustracija kao i komparativnom analizom s odabranim primjerima ilustriranih rukopisa nastalih u približno isto vrijeme u Habsburškoj Monarhiji. Druga cjelina završava opširnim poglavljem s analizom prethodno navedenih pet primjera Patačićevih dvoraca i kurije. Izabrani su primjeri Zajezda, Martijanec, Krkanec, Vrbovec i Trnovec. Analize su provedene korištenjem dostupnog vizualnog materijala – fotografija iz referentne literature, fotografija iz Fototeke Ministarstva kulture, tlocrta i presjeka dostupnih u Središnjem arhivu Ministarstva kulture te osobnih fotografija, skica i opisa načinjenim pri obilasku lokacija. Nažalost, uslijed izvjesnih komunikacijskih zapreka nije bio moguć posjet svim izabranim primjerima. Dopuna arhitektonskoj analizi zdanja je i analiza prikaza izabranih primjera u *Statusu Familiae Patachich*.

Treća i posljednja cjelina bavi se komparativnom analizom ovih pet primjera. Komparativna analiza provedena je na tri razine – prvo na razini komparacije ilustracija ovih posjeda s prikazima drugih posjeda u *Statusu Familiae Patachich*, zatim poredbenom analizom s izabranim primjerima posjeda drugih plemićkih obitelji u Hrvatskom zagorju te smještanjem izabranih primjera u širi europski kontekst. Potonje je postignuto usporedbom s izabranim primjerima barokne profane arhitekture u Štajerskoj i Kranjskoj.

Drugim riječima, ovaj rad se detaljno bavi, na nekolicini primjera jedne obitelji, prisutnim baroknim umjetničkim i arhitektonskim rješenjima. Raznolikost područja djelovanja članova obitelji Patačić, kao i njihov politički status, ali i prisutnost u svakodnevnom životu čini ih eklatantnim primjerom predstavnika razdoblja. Prethodno navedeni faktori utjecali su na njihove narudžbe – gradnju njihovih dvoraca ili ulaganja u izgradnje crkvi i kapela. S obzirom na to da su njihovo djelovanje relativno dobro dokumentirali njihovi suvremenici, ali i članovi obitelji, stvorena je dokumentacijska osnova za proučavanje jednog aspekta plemićkog život – ladanjske arhitekture. Uz *Status Familiae Patachich*, važan je dokument koji govori o povijesti obitelji i *Diarium* (1687. – 1717.) Baltazara Patačića. O obitelji često piše Adam Baltazar Krčelić u svojim *Annuama ili*

historija: 1748. – 1766., a spominje ih i Adam Oršić u obiteljskim memoarima (1812. – 1814.), kao i Pavao Ritter Vitezović te Ivan Kukuljević Sakcinski. Nadalje, uz rukopisne izvore, kao izvor informacija koriste se i nadgrobne ploče, zavjetne ploče, natpisi u crkvama kojima su bili patroni ili grobnim kapelama gdje im bijaše posljednje počivalište. Važno je napomenuti i kako je arhivska dokumentacija o obitelji velikim dijelom izgubljena u požaru, a preostali ostaci nisu sistematizirani. Informacije koje je sakupio proučavajući povijesne izvore, Pavao Maček ml. pretočio je u zasada najpotpuniji pregled rodoslovlja obitelji Patačić pod nazivom *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava* (2004.). Uz Mačekovo rodoslovlje obitelji, o njihovom političkom, vojnom i društvenom djelovanju, kao i svakodnevnici plemićkih krugova s Patačićima u fokusu, posvećen je dvobroj časopisa *Gazophilacyum* iz 2004. godine, u kojem više autora, u zasebnim istraživačkim radovima, prezentira informacije o obitelji, njihovom djelovanju (između ostalog i o *Društvu neomedicinskih doktora od Pinte* koje osniva Baltazar Patačić), karijerama i posjedima. Nadalje, obitelj Patačić zastupljena je u mnoštvu pregleda barokne arhitekture Hrvatskog zagorja. Patačići i Patačićevi posjedi neizostavan su dio kapitalnih djela povjesničara i kroničara. Još od početaka dvadesetog stoljeća i terenskih obilazaka lokacija dio su djela Gjüre Szabe *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* (1920.) i *Kroz Hrvatsko zagorje* (1940.) ili zapisa o svakodnevnici plemstva Josipa Matasovića u djelu *Iz galantnog stoljeća* (1930.). Recentniji opći pregledi poput *Dvorci i perivoji u Slavoniji: od Zagreba do Iloka* (1998.) Mladena Obada Šćitarocija i Bojane Šćitaroci i *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja* (2005.) Mladena Obada Šćitarocija, zatim monografija *Ludbrega i Ludbreške Podravine* (1997., urednice Katarina Horvat Levaj i Ivanka Reberski), *Barokna arhitektura* (2015., Katarina Horvat Levaj), monografija *Krapinsko-zagorske županije* (2008., urednica Ivanka Reberski), *Enciklopedija Hrvatskog zagorja* (2017., urednici Božidar Brezinščak Bagola, Ivan Cesarec, Mladen Klemenčić), obrađuju neke od posjeda obitelji Patačić, redovito uz sažeti opis obitelji i njihovog djelovanja. Temeljna literatura ovog rada bilo je djelo *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja* Vladimira Markovića (1995.) u kojima je, između ostalog, kataloški prezentirana Zajezda i kurija u Trnovcu, kao i mnoštvo komparativnih primjera posjeda drugih hrvatskih plemićkih obitelji koji su uključeni u ovaj rad. Nadalje, pojedinačno su obrađene Patačićeve gradske palače u diplomskom radu i nekoliko istraživačkih radova Petra Puhmajera, kao i crkve nad kojima su Patačići imali patronat. Na primjer, 2006. godine. izdan je zbornik radova pod naslovom *Patačići od Zajezde i crkva u Remetincu*. Uz referentnu literaturu (čiji se kompletan popis može pronaći na kraju rada) upotrebljeni su i dostupni elaborati kao i izvještaji konzervatorskih zavoda za navedene primjere. Pri analizi i

komparaciji Martijanca, na primjer, korišten je elaborat Katarine Horvat Levaj, *Dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu: povijesno-građevni razvoj i valorizacija: prijedlog konzervatorskih smjernica*, izdan 2000. godine, a pri analizi Zajezde *Izvješće o stanju konstrukcije objekta* iz 1992. godine.

Cilj rada *Arhitektura izvangradskih posjeda obitelji Patačić* je, na primjerima ladanjske arhitekture jedne plemićke obitelji Hrvatskog zagorja, korištenjem širokog spektra arhivskog i nearhivskog materijala smjestiti baroknu profanu gradnju pa potom i vlasnike u širi društveno-politički kontekst Habsburške Monarhije i čitave srednje Europe. Osim toga, rad će se osvrnuti i na kolanje graditeljskih rješenja među radionicama te se pozabaviti pitanjem datacije zdanja.

2. Barokna arhitektura – osnovne značajke i periodizacija

Prve asocijacije na spomen baroka kod većine ljudi su kićenost, pretjeranost, dekadencija – pridjevi koji se vrlo lako pripisuju oblikovnim aspektima barokne umjetnosti. Ponekad su asocijacije vezane uz porijeklo stila, pa se koriste pojmovi protureformacije ili apsolutizma, Louisa XIV. ili isusovaca. I unatoč tome što mnoštvo ovih sintagma načelno odgovara baroku kao umjetničkom stilu i vizualnoj reprezentaciji društvenih odnosa i zbivanja perioda, potrebno je uzeti u obzir višeslojnost značenja koja su upisana i/ili sadržana u arhitekturi baroka.

Arhitektura baroka smješta se u period 17. i 18. stoljeća u većini Europe, međutim neki se trendovi javljaju i kroz 19. stoljeće.¹ Ipak, jedinstvena periodizacija barokne arhitekture, a potom i definiranje baroka unutar strogih stilskih granica nije moguća. Heinrich Wölfflin, utjecajan teoretičar i povjesničar umjetnosti, u svom kapitalnom djelu „Temeljni pojmovi povijesti umjetnosti“² uspoređuje barok s renesansom koristeći se nasuprotnim parovima. Međutim, Wölfflinovi parovi rezervirani su tek za arhitekturu visokog rimskog baroka. Zamka devetnaestostoljetne, a time i Wölfflinove konstrukcije stilova je u izmještanju arhitekture izvan antropološkog konteksta. Determiniranje baroknog perioda kompleksan je zadatak s obzirom na to da je ovisan o području u kojem nastaje. Ratovi, dinamika političkih odnosa, kao i turbulentne izmjene pozicija moći u Europi utjecale su na vremenske pomake u prenošenju umjetničkih rješenja, a dodatno su tome kumovale regionalne posebnosti. Kako one fizičke poput klime, tako one društveno-gospodarske poput pozicije periferije u odnosu na centar carstva. Usto, ne zaboravimo i važnost želja naručitelja.

Periodizaciju baroka relevantnu za srednju Europu prvi determinira Eberhard Hempel. Prvo, takozvano herojsko razdoblje smješta na početak 17. stoljeća, do 1639. godine, nakon čega slijedi razdoblje oporavka nakon Tridesetogodišnjeg rata (1640. – 1682.), barokno razdoblje (do 1739.) i rokoko (do 1780.).³ Ipak, nešto preciznija periodizacija, koja će se ujedno koristiti u ovom radu, ona je Hellmuta Lorenza rezervirana za područje Habsburške Monarhije: 17. stoljeće (do 1680.),⁴ visoki barok (1680. – 1730./40.) i kasni barok-rokoko-rani klasicizam (1740. – 1780./90.).

¹Usp. periodizacije u: Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015., str. 9. i 10.

² Heinrich Wölfflin, *Temeljni pojmovi povijesti umjetnosti: problem razvoja stila u novijoj umjetnosti*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Kontura, 2008., str. 13.-31.

³ Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, 2015., str.10.

⁴ Hellmut Lorenz (ur.), *Barock*, Munchen: Prestel, 1999., str. 219.-234.

Općenito govoreći, barokna umjetnost se iz povijesnog aspekta može uokviriti trima fenomenima koji su utjecali na njeno oblikovanje – jedno je katolička obnova, potom izgradnja administrativno-vojnih ojačanih država te pojava apsolutizma.⁵

Na prvi je pogled sakralna arhitektura nešto transparentnija. Jedinствeno djelovanje Crkve u pokretu protureformacije omogućilo je donošenje pravila (povremeno i zakona) o liturgijskom i društvenom djelovanju Crkve, a time i o gradnji i opremi crkvi i samostana.⁶ Nadalje, formiranje isusovačkog reda za trajanja protureformacijskog pokreta utjecao je na definiranje barokne sakralne arhitekture. Kako bi se ispoštovale opće smjernice za gradnju isusovačkih zdanja, svaki predloženi projekt morao je odobriti Rim.⁷ Stoga je većina isusovačkih crkvi građena prema prokušanim rješenjima. Mediteransko područje uglavnom se ugledalo na glavnu isusovačku crkvu Il Gesù u Rimu (1568. – 1580.), a srednja Europa bila je pod utjecajem Crkve svetog Mihaela u Münchenu (1583. – 1597.) i gradnje *Wandpfeilerkirche*. Ovaj tip dvoranske crkve proizlazi iz lokalne tradicije. Odvajanjem kapela u interijeru poprečnim zidovima koji su u funkciji kontrafora⁸ omogućava se stvaranje neutralne opne vanjskog zida. No, prije svega, bogatstvo sakralne gradnje uvjetovao je broj i veličina posjeda kojim je, posebno na području srednje Europe i Habsburške Monarhije, prednjačila upravo Crkva,⁹ a pripomogle su i velike donacije: što vladarskih obitelji, što plemstva.

Profana arhitektura, s druge je strane, nesputanija. Podređena sasvim drugom setu pravila, ona je prije svega izraz želje naručitelja ograničene tek veličinom parcele i materijalnim mogućnostima. Povijesno, ovaj period u Europi, mogao bi se nazvati zlatnim dobom velikih carskih i plemićkih obitelji – prosvijećenih apsolutista, ali i njihovim postupnim propadanjem i prijelaznim razdobljem prema procvatu građanskog društva. Kao relikv nekadašnjeg vrhunca plemstva stoji upravo arhitektura. Svakodnevni život u 17. i 18. stoljeću možda je bilo najjednostavnije proučavati u arhitekturi gradova. Slabljenjem osmanskih napada po završetku Velikog bečkog rata 1678. godine, izgubila se potreba za daljnjim utvrđivanjem gradova pa je omogućeno širenje i izvan gradskih zidina. Gradovi su udomljavali obrtnike i trgovce, te je stoga većina njih sazdana oko starih, srednjovjekovnih trgovišta. Međutim, razvojem plemstva i plemićkog društvenog života, gradovi postaju mjesta

⁵ Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb: Leykam International, 2007., str. 183.

⁶ Usp. Sanja Cvetnić, „Tridentski sabor – povijest, odluke i njihova primjena“, u: Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF Press, 2007., str. 17. – 35.

⁷ Uglavnom su se smjernice odnosile na financijski plan gradnje, primjerenost lokacije te zahtjeve veličine crkve kao i mogućnosti obavljanja liturgijskih svečanosti i hodočašća.

⁸ Katarina Horvat Levaj, „Crkva sv. Katarine – projekt i gradnja“, u: Katarina Horvat Levaj, Doris Baričević, Mirjana Repanić-Braun, *Akademski crkva sv. Katarine u Zagrebu*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2011., str. 49.

⁹ Josip Adamček, „Ekonomsko-društveni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću“, u: Mirjana Gross (ur.), *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981., str. 21.

vizualno definirana i plemićkim palačama. S vremenom i izmjenom generacija plemstva te postupnim jačanjem društvene moći građanstva (posebno nakon Francuske revolucije), gradit će se i građanske palače, u izvedbi nešto skromnije od plemićkih, ali vizualno i dalje upečatljive.

Uz bok gradskim palačama, eklatantna dopuna plemićkom životu su ladanjski prostori. Osnova profane barokne arhitekture je dvorac koji je, daleko od gradske vreve, omogućavao vlasnicima utočište i mjesto diktiranja vlastitih pravila ponašanja i privatnih ceremonijala.

Za vladarske obitelji glavni je uzor Versailles, reprezentativna palača Louisa XIV, koja je svom svojom veličinom, opremom, monumentalnosti, raskošnim uređenjem i okolišem odgovarala paroli vladara: „Država – to sam ja!“.

Razumijevanje arhitekture dvoraca složen je proces raslojavanja mnogostrukih funkcija građevine. Prije svega, prostor koji dvorac zauzima ukazuje na polimorfizam potreba koje obuhvaća – dvorac nije tek mjesto za stanovanje, već i radni, reprezentativni, gospodarski, ceremonijalni i povremeno liturgijski prostor. Versailles kao *primus super pares* obuhvaćao je sve te funkcije. Izdvojeni su prostori za stanovanje – *corps de logis* čijom unutrašnjosti dominira veliki salon povezan stubištem, a uz njega su simetrično smješteni *appartementes*, za vladara i vladarsku obitelj sa salonom, predsobljem i sobom.¹⁰ Niža bočna krila dvorca flankiraju reprezentativno dvorište, tzv. *cour d'honneur*. Dvorski ceremonijali zahtijevali su cijeli novi spektar prostorija, pa tako *court d'honneur*, reprezentativno stubište, velika dvorana i galerija postaju ključnim elementima u ostvarenju teatralnosti arhitekture s ciljem naglašavanja važnosti vlasnika. Uz dvorac su se nalazile i konjušnice, staje, žitnice, zimski vrtovi, ladanjske kućice, gostinjske zgrade, a potom i skladno uređeni vrtovi s vrtnim kućicama, sjenicama, *gloriettama* i ostalom vrtnom arhitekturom. Tipologija arhitekture dvoraca konstruirana je upravo u Francuskoj u izboru, sintezi i varijacijama tih arhitektonskih elemenata. Povezivanjem elemenata u jedinstvenu strukturu s dinamikom u stupnjevanju broja i njihova rasporeda, determinirana je kompaktna cjelina prostora.¹¹

Uzore plemićkih dvoraca također se može pronaći u Francuskoj, u rezidencijama obitelji usko vezanih uz vladara. Salomon de Brosse (1571. – 1626.) u prvim dekadama 17. stoljeća projektira tri dvorca koji postaju primjer za mnoštvo plemićkih gradnji. Château de Coulommiers en Brié (1612. – 1615.) i Palais de Luxembourg (1615. – 1624.) primjer su dvoraca u-tlocrta s bočnim krilima povezanim zidom s reprezentativnim, voluminoznim

¹⁰ Dubravka Botica, „Francuska arhitektura 17. Stoljeća“, u: *Arhitektura i performans: Grafike iz Kabineta Luja XIV. u fundusu MUO* (katalog izložbe održane od 3.10.2015. do 3.1.2016.), Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, str. 32.

¹¹ Werner Muller, Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 2*, Zagreb: Golden marketing, 2000., str. 471., 473.

ulazom.¹² Artikulacija fasada dvoraca ukazuje na potrebu za integracijom čitavog kompleksa, s jasno naznačenom glavnom osi koja vodi od monumentalnog ulaza prema stubištu i reprezentativnoj dvorani. U Palais de Luxembourg de Brosse uvodi komponentu privatnosti projektirajući četverodijelne¹³ *appartements* u paviljonima na krajevima bočnih krila. Prokušana de Brossova rješenja do savršenstva će dovesti Francois Mansart. Projekti dvoraca Berny (1623.) i Balleroy (1626.) varijacije su prethodnih primjera, dok je Château de Maisons-Laffitte (1642. – 1646.) sinteza poznatih elemenata dopunjena potpunom integracijom vidljivoj u aksijalnoj simetriji dvorca i komunikaciji s dvorišnim i vrtnim prostorima.¹⁴ Ravnoteža glavne, longitudinalne osi od ulaza preko velike dvorane do vrtova uspostavljena je uvođenjem transverzalne osi determinirane dvjema nasuprotnim rizalitima zaključenim zabatima. Naručitelji ovih dvoraca dio su dvorske elite, pa tako Château de Coulommiers en Brie naručuje udovica Henrija d'Orleansa, Katarina od Gonzage, Palais de Luxembourg građena je za Mariju de'Medici, a Château de Maisons-Laffitte za Renéa de Longueila, ministra financija francuskog dvora. Mnogostruka funkcionalnost i jasnoća tlocrta francuskih dvoraca, otvorenost prema okolišu, direktna komunikacija između okoliša i interijera postignuta velikim prozorima i ulazima, uz precizno projektiranje vrtova i perivoja oličenje je udobnosti življenja koja pomiruje traženu teatralnu reprezentativnost i privatnost. Barokna arhitektura je sinteze: kako u onom formalnom smislu, tako i u onom simboličkom. Prožeta je nasuprotnim, ali ne i sukobljenim elementima poput pokrenutosti i statičnosti, zatvorenog i otvorenog, prostora i mase, blizine i daljine, iluzije i stvarnosti. Elementi se međusobno prožimaju i tvore kompleksne, ali harmonične sustave.¹⁵ Smjestivši je u širi društveni kontekst barokna je arhitektura pokazatelj raznolikosti kulturnih i umjetničkih, ali i političkih i ekonomskih razmjena – između centra i periferije, između više centara, a na kraju krajeva i između staleža.

¹² Usp. Christian Norberg-Schulz, *Baroque architecture*, New York: Rizzoli International Publications, 1986. [1972.], str. 160., 162.

¹³ *Appartements* se u ovom slučaju sastoje od veće sobe, dviju manjih soba i garderobe. Usp. isto, str. 162.

¹⁴ Isto, str. 162.

¹⁵ Christian Norberg – Schulz, *Meaning in Western Architecture*, London: Praeger Publishers, Inc., 1975. [1974.] str. 315. – 320.

3. Politička zbivanja u Habsburškoj Monarhiji u razdoblju baroka

Kako bismo razmotrili razdoblje baroka u umjetnosti srednje Europe, potrebno je umjetnost smjestiti u širi društveno-politički kontekst. Srednja Europa, posebno Habsburška Monarhija u čijem su sastavu bile i hrvatske zemlje, proživljavala je od sredine 16. stoljeća, pa sve do početka 18. stoljeća, seriju velikih političkih previranja od kojih su mnoga kulminirala ratovima. Habsburgovci dolaze na vlast u hrvatskim zemljama nakon smrti Ludovika II. Jagelovića. Za Ferdinanda I. Habsburga nastavljaju se borbe protiv Osmanskog carstva, no zbog kontinuiranog pustošenja zemlje njegovo je vrijeme obilježeno kovanicom *relique reliquiarum*.¹⁶ Uslijedilo je zatim masovno iseljavanje stanovništva što dalje od neposredne Osmanske opasnosti – uglavnom na područje Hrvatskog zagorja, okolice Zagreba i između Save i Kupe te dalje prema zapadu i sjeverozapadu, a potom i formiranje utvrđene granice i Vojne krajine.¹⁷ Tridesetogodišnji rat dodatno je oslabio habsburšku vojnu moć, dok na lokalnom planu u drugoj polovici 17. stoljeća dolazi do previranja i hlađenju odnosa hrvatskog i ugarskog plemstva te Dvora, a situacija doživljava svoj vrhunac u neuspješnoj uroti zrinško-frankopanskoj.¹⁸ Bitke s Osmanlijama kulminiraju u Velikom bečkom ratu (1683. – 1699.) koji završava mirom u Srijemskim Karlovcima.¹⁹

Osamnaesto stoljeće obilježeno je dvjema promjenama: prva je redefiniranje granica po završetku protuosmanskih ratova, a druga je razdoblje reformi. Redefiniranjem granica nastavlja se proces okupljanja hrvatskih zemalja u jedinstvenu državu započet krajem 17. stoljeća. U sklopu Habsburške Monarhije nalaze se Banska Hrvatska podijeljena na Varaždinsku, Zagrebačku i Križevačku županiju kao sastavni dio Zemalja krune svetog Stjepana zajedno s Mađarskom te dijelovi Vojne krajine. Od 20-ih godina 18. stoljeća u sastavu Zemalja krune svetog Stjepana su i Međimurje te Pazinska kneževina.²⁰ Razdoblje reformi započeto je u doba vladavine Karla VI. (1711. – 1740.) i nastavljeno za Marije Terezije (1740. – 1780.) i Josipa II. (1780. – 1789.), a glavni su ciljevi bili integracija svih zemalja Habsburške Monarhije te podizanje njene financijske, vojne i vanjskopolitičke moći.²¹ Određena prepreka izvršenju reformi bilo je pitanje nasljeđivanja nakon smrti Karla VI. Kako Karlo VI. nije imao muških nasljednika, javilo se dinastičko pitanje. Prvotno rješenje bilo je povratak na snagu zakona iz 1687. godine kojim se u ovoj situaciji na

¹⁶ Naziv hrvatskog teritorija od 1557. godine, Josip Adamček, „Ekonomsko-društveni razvoj“, 1981., str. 17.

¹⁷ Isto, str.18

¹⁸ Isto, str. 28.-31.

¹⁹ Maja Katušić, „Pregled političkih zbivanja“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem: hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013., str. 4.

²⁰ Isto, str.3.

²¹ Isto, str.7.

prijestolje mogla postaviti druga dinastija, međutim ulaganjem veta Hrvatskog sabora i pisanjem hrvatske *Pragmatičke sankcije*, od 1713. godine priznaje se pravo nasljedstva prema primogenituri od Karla VI. onoj habsburškoj ženskoj liniji koja će posjedovati Austriju i unutrašnjoaustrijske zemlje.²² Po uspješnom završetku Rata za austrijsku baštinu, Marija Terezija okrenula se reformaciji unutrašnjih prilika u Monarhiji. Prije svega, rješavanju loše porezne i financijske politike putem kameralizma kao doktrine kojom država vlastitom organizacijskom strukturom provodi jedinstvenu gospodarsku politiku s ciljem financiranja vlastitih prihoda te, u duhu prosvjetiteljstva, poboljšanju školstva, zdravstva, života seljaka i građana.²³ Nasljednik, Josip II., nastavio je njene reforme – donio je pakt o vjerskoj toleranciji, ukinuo samostanske redove koji nisu bili uključeni u život šire zajednice, nastavio reforme školstva kao i administrativne reforme te reforme pravosuđa kojima je ukinuo torture i smrtne kazne te stalešku privilegiranost pred zakonom. Također je donio patent o emancipaciji kmetova čime su im vraćena prava oduzeta početkom 16. stoljeća te poreznu reformu kojom je regulirano ujednačeno oporezivanje sveg plodnog tla.²⁴ 19. stoljeće Monarhiji je donijelo povratak apsolutizmu i prijelaz u Austro-Ugarsku Monarhiju s Franjom II. koji je potrajao do njenog raspada krajem Prvog svjetskog rata.

²² Usp. Isto, str. 11.

²³ Isto, str. 12.-15.

²⁴ Isto, str. 17.-20.

4. Gospodarski odnosi u Monarhiji

Osim političko-vojnih turbulencija, značajno je bilo i nekoliko ekonomskih kriza koje su potresale ova područja. Periferna područja poput hrvatskih krajeva u Habsburškoj Monarhiji diktirala su određene odmake koji bi se mogli prezentirati i poput slobode u odnosu na centar Monarhije. Kriteriji raspodjela društvenih grupa u Hrvatskoj tek su načelno jasno odvojena. Neven Budak u svojoj knjizi *Hrvatska povijest u ranom novom vijeku – Banska Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku* odvaja ih prema društvenoj podjeli rada na tri grupe. Plemstvo koje se bavilo ratovanjem i činovničkim poslovima, zatim svećenstvo koje se „...brinulo za duše...“ i građani i seljaci koji su se bavili agrikulturom, obrtom ili trgovinom, te ukoliko je bilo potrebno ratovanjem.²⁵ Nadalje, pravna preraspodjela ovih skupina ovisila je i o njihovom staleškom položaju. Ipak, važno je naglasiti kako su ove raspodjele naknadno artifičijelno konstruirane te je potrebno obratiti pozornost i na iznimke i različita preklapanja funkcija i djelovanja. Crkveni velikodostojnici primjer su dvojnog društvenog djelovanja u 18. stoljeću – biskupi su bili dio feudalnog sustava i zauzimali su visoke političke funkcije poput članova Hrvatskog sabora, kraljevskih savjetnika, pa čak i banskog namjesnika ukoliko je ta titula bila nepodijeljena.²⁶

Feudalni posjednici, uz Crkvene velikodostojnike, bilo je plemstvo. Plemstvo je termin koji se u ovom slučaju koristi za elitni, regionalno heterogeni sloj u Banskoj Hrvatskoj. Razlike među plemićkim titulama temeljene su na oblicima i opsegu političke participacije, fiskalnim pravima i privilegijama, gospodarskom statusu, načinu stjecanja imovine, obvezama prema Monarhiji te porijeklom i samopromocijom.²⁷ Unatoč tome što je hrvatsko plemstvo u kontekstu europskog plemstva siromašno i skromnijeg političkog statusa, simbolički kapital ga i dalje čini povlaštenim dijelom europskog društva što im je omogućavalo veću mobilnost, bračno povezivanje te uvid i pristupanje svakodnevnici u skladu s tekućim europskim trendovima.²⁸ O proputovanjima zapadnom Europom i njenim prijestolnicama govori zapis Aleksandra Patačića, najučenijeg člana obitelji koji o svojim posjetima piše u *Diarium particulare actorum et vitae memorabilium baronis Alexandri Patachich*, a između ostalih

²⁵ Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 189.

²⁶ Franjo Emanuel Hoško i Slavko Kovačić, „Crkva u vrijeme katoličke obnove“, u: Ivan Golub (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost, sv. 3, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII stoljeće)*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, 2003., str. 170.

²⁷ Nataša Štefanec, „Plemstvo“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem: hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013., str. 91.

²⁸ Isto, str. 91.

spominju se posjeti Londonu, Parizu, Belgiji, Lilleu, Ypresu, Bruggeu, Antwerpenu, Rotterdamu, Delftu, Strassborugu, Ulmu itd.²⁹

Plemstvo Banske Hrvatske mijenjalo se uslijed promjene političke-društveno slike Habsburške Monarhije. Najmoćnija plemićka obitelj do sredine 15. stoljeća su grofovi Celjski, posjednici uzduž Štajerske, Međimurja i Hrvatskog zagorja sa sjedištem u Krapini.³⁰ Izumiranjem dinastije uslijedila je preraspodjela posjeda. Kraj 15. stoljeća obilježilo je djelovanje Ivaniša Korvina koji je kao svoje službenike doveo nekoliko ugarskih plemićkih rodova poput Rattkaya i Gyulaya koji su kroz stoljeća postali važni članovi hrvatske društvene i političke elite. Iz Ugarske potječe i obitelj Erdödy, a istaknute stare domaće velikaške obitelji bile su Zrinski i Frankopani, Keglevići i Draškovići. Važno je naglasiti kako stroge hijerarhije plemstva u Hrvatskoj zapravo nije bilo. Ipak tijekom 16. stoljeća učestalo se događalo pristupanje pojedinih nižih plemića u službu velikaša kao njihovih bliskih suradnika (*familiars*) čime su bili nagrađeni selištima. Akumulacija selišta dovela je do stvaranja manjih imanja pri čemu su veliki posjedi usitnjavani. Dodatno je tom procesu pridonijela preraspodjela posjeda uslijed imigracije plemstva.³¹ Zagrebačka i Varaždinska županija intenzivno su proživljavale povećanje broja nižeg i srednjeg plemstva te njihovog seljenja iz okolnih, uglavnom osmanskim ratovima, pogođenih područja (proces kurijalizacije).³² Ipak, učestalost sukoba plemstva utjecala je na dinamiku razvoja i statusa plemićkih obitelji. Brojne stare plemićke obitelji su već u 15. i 16. stoljeću izgubile većinu svojih posjeda i velikaške statuse, a opstanak im je zagantirala lojalnost Habsburgovcima, vojna odlikovanja ili upravne službe kod drugih velikaških obitelji te visoke pozicije u Crkvi. Neke nove obitelji su se pak, tokom 17. stoljeća, zahvaljujući mahom uspješnim trgovačkim podvizima ili namjesničkim pozicijama u Monarhiji, izdigle čak i do statusa grofova (poput Patačića, Vojkovića ili Oršića), dok su one starije, poput Zrinskih i Frankopana izumrle ili osiromašene.³³

Sedamnaesto stoljeće, točnije rečeno, mir na ušću Žitve 1606. godine, nakon poraza Osmanlija kod Siska, donijelo je mirnije uvjete za gospodarski razvoj hrvatskih zemalja prestankom osmanskih provala u pogranično područje.³⁴ Razvija se obrtništvo, a zahvaljujući proizvodnim viškovima i trgovina. Gospodarskom rastu je pripomogao procvat hodočasničkih

²⁹ Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano: http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html, str. 115.

³⁰ Ratko Vučetić, „Hrvatsko zagorje“, Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., str. 17/18.

³¹ Neven Budak, *Hrvatska i slavinija*, 2007., str.129.

³² Isto, str.129.

³³ Isto, str.130.

³⁴ Josip Adamček, „Ekonomsko-društveni razvoj“, 1981., str. 30.

središta, poput Marije Bistrice te sajmenne povlastice gradova i naselja.³⁵ Mirnodopsko je razdoblje rezultiralo i porastom broja stanovnika čime se povećavaju zahtjevi za osiguranjem osnovnih životnih uvjeta, što podrazumijeva i arhitekturu, pa skromnu, pojedinačnu, trošnju drvenu gradnju mijenjaju zidana, sažeta, funkcionalnija zdanja, bliža srednjoeuropskim graditeljskim tokovima.³⁶

Što se tiče plemstva, tijekom 18. stoljeća njihova politička moć jača. Plemići su dobivali počasne titule putem vojnih ili administrativnih zasluga, a monarh je, imenujući ih, na svojoj strani zadržao lojalne pripadnike elite. Tome je pridonijela i veća potreba za profesionalnim vojnim kadrom u Vojnoj krajini. Nekoliko članova obitelji Patačić obnašalo je visoke funkcije unutar Monarhije. Nikola III. Patačić proglašen je pronotarom Kraljevine Hrvatske i Slavonije već 1668. godine, a u ratovima s Osmanlijama postigao je naslov konjaničkog pukovnika.³⁷ Baltazar Patačić 1707. godine imenovan je velikim županom virovitičkim, a Adama Patačića je 1776. godine Marija Terezija proglasila kaločim nadbiskupom, a potom i predsjednikom Kraljevskog vijeća pri Sveučilištu u Budimu gdje se brinuo o provođenju kraljevskih odredbi i uređenju nastavne djelatnosti.³⁸ Nadalje, Ivan Patačić bio je komornik Marije Terezije, a informaciju o njegovoj promjeni statusa donosi Baltazar Adam Krčelić u svom je djelu *Annuae ili historija: 1748. – 1767.*: „... kraljevskom odlukom za administratora virovitičke županije bi proglašen gospodin grof Ivan Patačić, komornik Njezina Veličanstva, a da to uopće nije ni molio...“³⁹

Osim obnašanjem dužnosti unutar Monarhije plemstvo je živjelo od vlastelinskih prihoda ili povremenog pokretanja manufaktura (na primjer suknara obitelji Patačić u Vidovcu), a sitno se plemstvo bavilo zemljoradnjom.⁴⁰

Također, novina koja se javlja je snažno pravno reguliranje postojećih staleža na (prema padajućem hijerarhijskom nizu): prelate, velikaše ili magnate (uglavnom nasljedni knezovi – grofovi, župani i baruni), srednje i sitno plemstvo, armaliste (otkupili titulu)⁴¹ i plemiće jednoselce (sami su obrađivali svoja selišta, ali su uspijevali zadržati povlašten pravni

³⁵ Ratko Vučetić, „Hrvatsko zagorje“, 2008., str. 18./19.

³⁶ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber: Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti, 1982., str. 5

³⁷ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti“, u: *Gazophylacium*, 1-2, (2004.), str. 54.

³⁸ *Ratio educationis, totiusque rei literariae per regnum Hungariae ac provincias eidem adnexas*, Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića“, u: *Gazophylacium*, 1-2, (2004.), str. 74.

³⁹ Adam Baltazar Krčelić, *Annuae ili historija: 1748.-1767.*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 396.

⁴⁰ Nataša Štefanec, „Plemstvo“, 2013., str. 94.

⁴¹ Nataša Štefanec, „Plemstvo“, 2013., str. 92.

položaj).⁴² Kupnja plemićkih listova bila je česta pojava, ali je postojao i strog sustav kontrole statusa, s obzirom na to da su plemići bili oslobođeni plaćanja daća.⁴³

Status plemstva održavao se i ulaganjem u reprezentaciju naručivanjem i korištenjem luksuzne robe, povremeno dopremljene i iz kolonija te praćenjem europskih trendova – od mode do načina prijevoza ili organiziranja zabava. Monarhija je bila zadužena za gradnju i obnovu infrastrukture, stoga je plemstvo, mahom ne mareći za opće društveno dobro, trošilo na vlastitu pojavnost. Arhitektura je, svakako, u tom slučaju jedno od vidljivijih načina pokazivanja bogatstva i društvenog položaja. Spomenuti proces kurijalizacije uvjetovao je veći broj novo izgrađenih objekata.⁴⁴ Manji se posjedi, kao i objekti koji se na njima grade nazivaju kurijama, što je potencijalna prepreka pri tumačenju povijesnih izvora u kojima se pojam kurije može koristiti i za imanje i za građevinu. Neovisno o dvoznačnosti pojma, uglavnom se uzima da je imanje ujedno imalo neku vrstu stambeno-gospodarskog objekta. Kurijalizacija je vidljiva, čak i neposredno nakon prestanka osmanske opasnosti, kada nestaje potreba za organiziranjem veleposjeda oko burga smještenog na nepristupačnom mjestu, koje zamjenjuje gradnja kurija i dvoraca u nizini te sve učestalije podizanje gradskih palača za stanovanje.⁴⁵ Krčelić je zabilježio kako: „...visoko plemstvo pogotovo štuje kult užitaka i živi ponekad iznad svojih mogućnosti...“⁴⁶, što je zasigurno povremeno dovodilo i do bankrota. Zalaganje i prodaja pokretne i nepokretne imovine bila je jedna od metoda osiguravanja novca što je posljedično iskoristilo srednje i niže plemstvo od kojih su se pojedini, u nekoliko desetljeća uzdigli i na status vlastelina.⁴⁷

Drugi su pak pokušaji sprečavanja bankrota potencirali nesrazmjer i ključanje zle krvi između seljaka i kmetova te plemstva. Odnosi su se zaoštrili uvođenjem „drugog kmetstva“ čime su se kmetovi vezivali za zemlju uz ograničenje njihovog prava na selidbu, promjene socijalnog statusa i dokidanje izvanagrarnih prihoda, a ograničeno im je i raspolaganje imovinom.⁴⁸ Otežavanje životnih uvjeta rezultiralo je seljačkim bunama na čitavom području sjeverozapadne Hrvatske u kojima su stradali plemićki dvorci i kašteli. U jednoj od buna gotovo do temelja je spaljen i stari Patačićev dvorac u Vrbovcu.⁴⁹

⁴² Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 128.

⁴³ O provjerama A.B. Krčelić piše: „Budući da su plemići bili oslobođeni plaćanja daća, nužno je velik broj slobodnjaka morao dokazati svoje plemstvo, pogotovu što im se porez određivao ne na temelju zemlje, nego imovine. Uslijed toga je bilo određeno, da svi, koji žele biti oslobođeni na temelju plemićkoga prava, bez ikakva izuzetka dokažu svoje plemstvo pred gospodinom podbanom i drugima za to određenima...“, Adam Baltazar Krčelić, *Annuae ili historija*, 1952., str. 59.

⁴⁴ Andrej Žmegač, „Feudalna profana arhitektura“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 84

⁴⁵ Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str.130.

⁴⁶ Teodora Shek Brnardić, „Intelektualni razvoj“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem...*, 2013., str. 197.

⁴⁷ Isto, str. 34. i 35.

⁴⁸ Josip Adamček, „Ekonomsko-društveni razvoj“, 1981., str.31.

⁴⁹ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str. 59.

Krizni odnosi među kmetovima i plemstvom razriješili su se tek dolaskom Marije Terezije na vlast te uvođenjem hrvatskih i slavonskih urbara. Urbarijalna regulacija zemlje podvojila je zemljišta na urbarijalna (nužna za preživljavanje kmetske obitelji) i industrijalna (za proizvodnju viškova), a izdani urbari regulirali su korištenje te zemlje i prava i obveze kako kmetova, tako i vlastelina.⁵⁰ Unatoč pomacima prema poboljšanju položaja kmetova i seljaka te progresivnim europskim trendovima, ukidanje kmetstva hrvatske su zemlje dočekale tek sredinom 19. stoljeća.

⁵⁰ Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 116. i 117.

5. Hrvatski krajevi u Habsburškoj Monarhiji – svakodnevni život i kultura

Neodvojivost kulture od političko-gospodarskih prilika utjecala je na prijenos tada suvremenih kretanja. Dugi prežetak srednjeg vijeka u arhitekturi i umjetnosti Banske Hrvatske produkt je upravo kontinuiranih ratnih prilika, pa je, na primjer, 16. stoljeće na ovim prostorima još uvijek obilježeno romantiziranjem ratovanja i isticanjem junaštva u literarnim djelima.⁵¹

Procvat kulture, umjetnosti, pa i svakodnevnice u kontinentalnoj Hrvatskoj dogodio se tek krajem 17. i tijekom 18. stoljeća. Sjeverozapadna je Hrvatska u tom kontekstu zreli barok upoznala putem narudžbi plemstva i zagrebačke biskupije, a dodatan poticaj ekspanzijskom razvoju i korištenju baroka uz sve manje okretanja ka tradicionalnim rješenjima bio je razvoj lokalnih graditeljskih radionica – prvo u Sloveniji, a potom i Hrvatskoj.⁵² Pluralizam stilova ostao je i dalje prisutan, a svoj je zaokret doživio i uplivom klasicizma na samom kraju 18. stoljeća, koji je u idućem periodu pregazio barokne tendencije i najavio izmjene ne samo na umjetničkom nego i širem društvenom planu.

Usvajanje europskih trendova, na počecima razvoja barokne umjetnosti, omogućila je ipak Crkva i protureformacija. Što se tiče hrvatskih zemalja u Habsburškoj Monarhiji, primarni razlog djelovanja protureformacijskog pokreta nije bio u suzbijanju ovako-ionako slabe reformacijske struje, već utvrđivanje katoličke nadmoći na područjima pod osmanlijskom okupacijom. Protureformacija se stoga okrenula misionarskoj djelatnosti i katoličkoj obnovi s ciljem pokatoličenja pravoslavaca i obraćenja muslimana.⁵³ Nadalje, specifičnost ovih prostora u vrijeme najvećeg vala reformacije u Europi, na kraju 16. stoljeća, djelovanje je pavlina u procesu katoličke obnove. Njihovo su mjesto nedugo potom preuzeli isusovci pobrinuvši se, između ostalog, i za razvoj školstva otvorivši prvu gimnaziju u Zagrebu te akademiju i plemićki konvikt.⁵⁴ Tome je pripomogla i činjenica da su među prvim sudionicima isusovačkog reda u nas bili upravo plemići.⁵⁵ Među članovima obitelji Patačić također su nekolicina bili isusovci, a značajan status u redu imao je Ivan Josip Patačić (1649. – 1700.) kao ravnatelj zagrebačkog isusovačkog zavoda između 1680. – 1684. i 1698. – 1700. godine.⁵⁶ Veći je broj ženskih članova obitelji bio u redovima klarisa i uršulinki koje su

⁵¹ Isto, str. 189.

⁵² Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, 2015., str. 12

⁵³ Neven Budak, *Hrvatska i slavinija*, 2007., str.176.

⁵⁴ Isto, str. 184.

⁵⁵ Isto, str.180.

⁵⁶ Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava*, Zagreb: Društvo za povjesticu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2004., str. 115., 116.

posvetile svoje djelovanje odgoju i školovanju ženske mladeži,⁵⁷ ne samo plemićkih kćeri, već i pučanki.⁵⁸ Štoviše, Marija Katarina Ivana Nepomucena Patačić (o. 1682. – 1763.) bila je predstojnica klarisa u Zagrebu (1726. – 1755.)⁵⁹, a Antonija Nepomucena Patačić (1736. – 1785.) predstojnica samostana uršulinki u Varaždinu (1781.).⁶⁰

Isusovci su se zalagali za revitalizaciju pučke kulture kao i z aktivnu sistematizaciju slavenskog jezika i štokavskog narječja. Dokazi kulturnog djelovanja isusovačkog reda i protureformacijskog pokreta vidljivi su i u literarnim djelima. Barok je snažno djelovao na domaću književnost, posebice u književno-jezičnim krugovima: dubrovačkom i ozaljskom tijekom 17. stoljeća. Stoljeće kasnije javljaju se, u skladu s prosvjetiteljskim idejama, svjetovna djela i aktivno djelovanje pjesnikinja i spisateljica, poput Katarine Patačić (1745. – Varaždin, 1811.).⁶¹ Jedan primjer govori o prisutnom kulturološkom preklapanju svjetovnog i crkvenog života. Početkom 17. stoljeća zagrebački su isusovci postavili alegorijsku predstavu s temom pobjede Tome Erdödyja u bitci kod Siska. Očekivana vjerska tema zamijenjena je rodoljubnom, svjetovnom, u kojoj se slave hrvatske pobjede, hrvatski krajevi i hrvatski vojskovođe (naravno, iz plemićkih redova).⁶²

Iako je hrvatsko plemstvo mahom skromnije od većine drugih plemića Monarhije⁶³, bliskost s katoličkom strujom i potpomaganje uređenja i/ili gradnje crkvenih kompleksa, omogućilo je aktivnu prezentaciju obitelji. Primjer je gradnja današnje župne crkve svetog Martina u Donjem Martijancu. Pod patronatom vlasnika vlastelinstva, križevačkog velikog župana Ivana i virovitičkog velikog župana Ljudevita Patačića, uz podršku biskupa Antuna Zlatarića te župnika Matije Vagjona, crkva je podignuta između 1767. i 1775. godine. Kasnobarokno zdanje pravokutnog broda i užeg kvadratičnog, polukružno zaključenog svetišta izgrađeno je umjesto srednjovjekovne župne crkve koja je stradala u poplavi.⁶⁴ Barokna dinamičnost postignuta je artikulacijom unutarnjeg plašta zida snopastim zidnim stupcima, kompozitnim pilastrima te svodenim slavlukom na prijelazu prema svetištu. Oblim se svodom spaja središnji travej broda s ulaznim dijelom. Narteks i pjevalište omeđeni su masivnim slobodnostojećim pilonima, a prema brodu se rastvaraju trima lukovima između

⁵⁷ Franjo Emanuel Hoško, Slavko Kovačić, „Crkva u vrijeme katoličke obnove“, 2003., str.182.

⁵⁸ 1703. po dolasku uršulinki u Varaždin otvara se djevojačka pučka škola koja će 1777. postati preparandij za školovanje učiteljica. Usp. Franjo Emanuel Hoško, Mijo Korade, „Školstvo i crkveni redovi“, u: Isto, str. 191.

⁵⁹ Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde*, 2004., str.195.

⁶⁰ Isto, str. 159.

⁶¹ Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 189.

⁶² Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 1982., str. 8

⁶³ Uz iznimku Zrinskih koji su međutim svoju sudbinu zapečatili neuspjelom urotom, pa stoga je i njihova kulturna nadmoć znatno oslabila. Usp: Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 191. i Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, Zagreb: Biblioteka Zvekir, Dora Krupićeva, 2008., [2. prošireno izdanje, prvo izdanje 1921.], str. 36. i 37.

⁶⁴ Katarina Horvat Levaj „Donji Martijanec – župna crkva sv. Martina“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 292.

kojih je valovita zidana ograda pjevališta. Centralizacija longitudinalnog prostora broda postignuta je jedinstvenom češkom kapom nad brodom. Svetište je također nadvišeno češkom kapom i kalotom nad zaključkom.⁶⁵ Sceničnost prostora ostvarena je i unutrašnjim uređenjem prostora iluzionističkim zidnim slikama. Smještaj na povišenju u blizini ceste te impozantnim pročeljem sa zvonikom okrenutim prema glavnom prilaznom smjeru utjecao je na vizualnu dominaciju crkve nad okolinom, čime je postignut željeni efekt reprezentativnosti. I u vizitacijama je crkva opisana kao proporcijски skladna, izvedena u elegantnim formama.⁶⁶ Vizualno markirajući prostor crkvom koja je sazidana „...kako se sjaja i otmjenosti samo poželjeti može.“⁶⁷, Patačići su stavili obiteljski pečat na čitavo područje.

Konstrukcija imidža plemstva upisana je u njihovim pokretnim i nepokretnim dobrima, ali i skupim darovima. Ukoliko su članovi obitelji bili u bliskom kontaktu s habsburškim Dvorom – bilo kao njihovi namjesnici na ovim područjima ili savjetnici – sastavni dio potvrde njihovog statusa činili su i darovi vladara. Krčelić tako svjedoči o darivanju podbana Ivana Raucha: „Njezino posvećeno Veličanstvo, preko grofa pukovnika Adama Batthyanyja, pošalje na dar gospodinu podbanu Ivanu Rauchu zlatni medaljon sa zlatnim lancem. Medaljon je bio ukrašen likom Njezina Veličanstva izrađenim od dijamanta. To je bio svakako dragocjen dar zbog naklonosti darovateljice, ali je njegova prava vrijednost jedva prelazila 2000 forinti...“.⁶⁸ Kao što citat opisuje, materijalna vrijednost dara u drugom je planu u odnosu na onu značenjsku.

Zabave možda ponajbolje prikazuju plemićki stil života 18. stoljeća. Plemstvo se okrenulo liberalizmu i tek ponešto zakašnjelim idejama prosvjetiteljstva zapada. Zabave su se odvijale u plemićkim palačama, a budući da je Varaždin bio glavno političko i upravno središte ovog dijela Monarhije, postao je i središtem bogatog društvenog života – javnih plesova, društvenih zabava, književnih salona.⁶⁹ Grof Adam Oršić u svojim memoarima bilježi stanje u Hrvatskoj u drugoj polovici 18. stoljeća: „... u Hrvatskoj počela se širiti pogubna raskoš, koja je nadmašivala snage; osobito u Varaždinu, gdje je bilo sjedište banskog vijeća, mogla se vidjeti najnovija vrst sjajnog karuca, srebrno posuđe, krasne livreje, tekliči i francuski kuhari. Ekscelencije, magnifici i žene dale su si dobavljati iz Beča skupu robu, priređivale su se osobito ukočene društvene zabave, jednom riječi, Varaždin bijaše mali

⁶⁵ Isto, str. 292., 294.

⁶⁶ Katarina Horvat Levaj, „Prilog istraživanju barokne sakralne arhitekture Podravine – župna crkva sv. Martina u Martijancu“, *Podravina*, 10 (2006.), str. 83.

⁶⁷ Isto, str. 84.

⁶⁸ Adam Baltazar Krčelić, *Annuae ili historija*, 1952., str. 62

⁶⁹ Petar Puhmajer, „Barokni život Varaždina“, u: *GEO – časopis za upoznavanje i razumijevanje svijeta* 9 (2008.), str. 48.

Beč.⁷⁰ Josip Matasović u djelu *Iz galantnog stoljeća*, na nekoliko se mjesta referira na raskoš varaždinskih zabava. Na primjer, grof Petar Sermage, popularizacijom društvenih plesova, čak je iznajmljivao veliku dvoranu svoje palače za javne plesove.⁷¹ Uloga žena zanimljiva je crtica koja dodatno opisuje duh vremena, pa je tako recimo, kostimirane zabave u Varaždin uvela Marija Stubenberg, udana Erdödy, a nastavila ih Marija Terezija Batthyany.⁷²

Za Varaždinom nije zaostajao ni Zagreb, pa je prve javne plesove uvela 1749. godine grofica Erdödy, a poslije njene smrti vodeću ulogu domaćice zagrebačkih zabava preuzela je Terezija Illeshazy. Njeni su plesovi bili otvoreni svima – vojnim licima, plemstvu i puku – ukoliko su platili naknadu od 34 krajcara. Krčelić zapisuje i zgodu u kojoj je Antun Janković zakupio grofičinu dvoranu, pripremio raskošnu večeru i slikama s natpisima ukrasio dvoranu. Slike su obilovale alegorijskim prikazima događanja u monarhiji uz popratni tekst s opisom na njemačkom jeziku. Krčelić donoseći moralni sud o tim djelima ne bilježi natpise, ali opisuje kompozicije slika prepune satire. Na primjer, reference na političke odluke ili na ponašanje žena: „Razvat najuglednijih žena... (prikazanih) pod simbolom krmače, koja spava odjevena u prozirnu tkaninu i grimiz...“.⁷³

Također, uvođenje kazališnih predstava u palače još je jedan odraz samo-representacije plemstva. Kazalište dakako nije bilo institucionalizirano u 18. stoljeću, već su gradovima kolale kazališne skupine. Predstave su izvodile ili na javnim prostorima, na otvorenom, ili su se smještale u unutrašnje prostore, povremeno i plemićke palače. Jednu od poznatijih kazališnih trupa vodio je Ivan Weillhammer koji je organizirao predstave i plesove za plemstvo u zagrebačkoj palači obitelji Vojković.⁷⁴

Svakodnevica hrvatskih velikodostojnika, uz obveze vođenja imanja, kao i druge političke ili vojne poslove koje je većina obnašala, uključivala je i vrijeme razbibrige. Upravo putem zabava plemićke su obitelji iskazivale svoj ugled i moć primajući na imanja goste i prezentirajući svu raskoš kojom raspolažu. Nasuprot tome, ali s istim ciljem su donacije i patronstva u crkvama i samostanima te objektima javne namjene poput škola. Ipak, najjasnije se obiteljski status prezentirao na privatnim posjedima – dvorcima i gradskim palačama.

⁷⁰ Petar Puhmajer, „Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38. (2004.), str. 176.

⁷¹ Isto, str. 51.

⁷² Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragment)*, 2008., str. 178., 179.

⁷³ Isto, str. 129., 130.

⁷⁴ Ivana Jukić, Maja Katušić, „Svakodnevlje“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem...*, 2013., str. 253.

6. Tipologija gradskih palača i dvoraca sjeverozapadne Hrvatske

Općenito govoreći, srednjeeuropska barokna estetika u ovu sredinu dolazi putem feudalnog dvorca i crkve.⁷⁵ Što se tiče profane arhitekture, dva su aspekta lako primjetljiva – s jedne strane postoji tendencija odlazaka iz nedostupnih, utvrđenih lokacija u nizinska područja te gradnja razvedenijih struktura ladanjske arhitekture, a s druge strane je razvitak gradova i reprezentativnih gradskih palača te život u njima.

Primjer tipičnog barokiziranog grada je Zagreb. Zagreb je zadržao svoju srednjovjekovnu osnovu, podjelu na Gradec i Kaptol, sve do sredine 19. stoljeća. Kaptol se razvijao kao zaseban biskupski grad, ali Gradec pokazuje svu snagu barokne arhitekture – opasan zidinama, na brežuljku, sa srednjovjekovnim temeljima i renesansnim zidinama. Uslijed razvoja državnog upravnog aparata, plemstvo dolazi u grad.⁷⁶

Iz jednostavne arhitekture pučkih kuća nicali su plemićke palače. Gledajući tek tlocrtnu dispoziciju, gradske bi palače zauzele nekoliko parcela građanskih kuća, a zatim bi i svojom visinom, ali i kićenim fasadama, rizalitima, visokim prozorima i erkerima ukazivale na imućnost obitelji. Dva su najčešća tipa gradskih baroknih palača – jedan zadržava formu renesansne gradske gradnje čvrstog četverokuta s bogatim unutarnjim dvorištem (npr. palača Kulmer)⁷⁷, a drugi uvlači ladanje u grad otvorivši se trokrilnim zdanjem prema pejzažu (npr. palača Vojković-Oršić-Rauch).⁷⁸

Drugi primjer baroknog grada je Varaždin koji se već u 16. stoljeću razvija kao trgovačko i obrtničko središte formirano oko središnje srednjovjekovne utvrde zvane Stari grad. Postojeće tkivo trgovišta definirano je ulicama omeđenim uskim i dubokim parcelama s jasno su postavljenom komunikacijskom linijom od gradskih vrata prema glavnom trgu.⁷⁹

Varaždin je grad kraljevskih privilegija – u njemu je bilo smješteno zapovjedništvo Vojne krajine čime je grad indirektno prosperirao i postao sve privlačniji plemstvu, a uslijed terezijanskih reformi postaje središte Hrvatskog kraljevskog vijeća. Specifičnost Varaždina je u podjeli jurisdikcija između gradske uprave slobodnog kraljevskog grada i obitelji Erdödy koja od 17. stoljeća ima nasljedno pravo funkcije velikog župana grada.⁸⁰ Obitelj Erdödy bila

⁷⁵ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 1982., str. 5.

⁷⁶ Irena Benyovski Latin, Darko Vitek, „Urbani razvoj kontinentalne Hrvatske“ u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem...*, 2013., str.70.

⁷⁷ Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=303442649> (pregledano: 12.01.2018.).

⁷⁸ Dubravka Botica, „Arhitektura 18.stoljeća kontinentalne Hrvatske u kontekstu srednjoeuropske arhitekture – problemi istraživanja utjecaja bečke arhitekture na odabranim primjerima“, u: *Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Andrej Žmegač (ur.), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2013., str. 191.

⁷⁹ Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, 2015., str. 21.

⁸⁰ Irena Benyovski Latin, Darko Vitek, „Urbani razvoj kontinentalne Hrvatske“, 2013., str. 71.

je jedna od najstarijih i najbogatijih gradskih plemićkih obitelji koja je, sve do gradnje kasno barokne palače Ludovika Erdödyja oko 1762. godine u zapadnom predgrađu, živjela u Starom gradu.⁸¹ Smještaj palače izvan gradskih zidina relevantan je i zbog neposrednog determiniranja prestanka opasnosti od Osmanlija.

U pokazivanju raskoši i bogatstva prednjačila je obitelj Patačić koja je u gradu posjedovala nekoliko palača. Luksuzna kasnobarokna palača nastala pregradnjom stare kuće na glavnom gradskom trgu reprezentativan je primjer barokne arhitekture. Organičnost nekadašnjih gradskih struktura sve se više mijenja – smanjuju se dubine parcela čime se zahtijeva njihovo sjedinjavanje i preorijentacija kuća dužim pročeljima prema ulici i formiranje kontinuiranih uličnih nizova.⁸² Veličanstvenost obitelji prezentirana je i ugaonim položajem palače pri čemu je dekorativnije krilo okrenuto prema trgu. Naglašena razvedenim portalom i erkerom, ta je palača bila središte društvenog života grada i svojom arhitektonskom artikulacijom adut samoreprezentacije Franje i Katarine Patačić.⁸³

S druge strane, plemićka ladanjska arhitektura vodila se ponešto drugačijim pravilima. U Hrvatskom zagorju i prigorju niče nemali broj dvoraca i kurija domaćeg plemstva. Razlika između dvorca i kurije vidljiva je primarno u veličini i načinu gradnje, ali i nekim socijalnim momentima. Dvorac je stoga: „...ladanjsko prebivalište bogatije arhitektonske koncepcije u kojem su imućni posjednici povremeno boravili zbog odmora, nadzora imanja i prikupljanja prihoda. Uz dvorac kao središte posjeda obično su vezane gospodarske zgrade, vrtovi i parkovi.“⁸⁴

Nasuprot tome, kurije su: „...arhitektonski skromnije građevine koje su služile kao trajno obitavalište nižeg plemstva, često građene kamenom, opekom ili drvom.“⁸⁵ Prethodno navedene definicije dakako zadržavaju element fleksibilnije interpretacije, međutim generalno govoreći uzete su kao osnova daljnjeg korištenja pojmova.

Fluidnost tih pojmova podosta precizno dočarava Josip Matasović: „Kurije bogatijih plemića nijesu odreda drvenjare, već residencije znadu biti i elegantni kasteli, a što dalje i barokne zidanice u koje postepno prodire evropejski komfor. Već prema terrainu i smještaju (...) dvorci se odlikuju visokim strmim krovovima s mansardama. U većini okolo park, što dalje sve više na englesku – to donije pomnije kultiviranje već samo po sebi, a i utjecaj iz Štajerske! – a ograđen plotom. Kasnije dakako preteže barokni ukus. Iza parka obično šuma,

⁸¹ Petar Puhmajer, „Barokni život Varaždina“, 2008., str. 47.

⁸² Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, 2015., str. 21., 22.

⁸³ Petar Puhmajer, „Barokni život Varaždina“, 2008., str. 48.

⁸⁴ *Dvorci i kurije sjeverne Hrvatske*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1970., <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=1892> (pregledano: 09.10.2017.).

⁸⁵ Isto.

iza koje se eto sviraju omiljela zatišja ladanjska. Već izdaleka se dvori poznaju po tipičnim jablanima, a uz zgradu ne manjka ni pojava 'đerme', staja i ostalih gospodarskih zgrada 'imajna'. Gdjekad je dvor opkoljen šamcem punim vode...⁸⁶

I na novo izgrađenim ladanjskim zdanjima ovog područja prisutan je i primjetan utjecaj tradicije, poput obrambenih kuli. Primjer takve gradnje je dvorac Lužnica obitelji Rauch, pri čemu kule nemaju originalnu, obrambenu funkciju već su u službi potvrde društvenog položaja i pedigree obitelji.⁸⁷

Smještaj dvoraca Hrvatskog zagorja na uzvisine determinirao je arhitektonske i ambijentalne izmjene u odnosu na druga područja Monarhije. Dvorci su uglavnom građeni na brežuljcima zbog manjka financijskih sredstava za isušivanje ravnica oko tekućica kako bi se stvorilo stabilno građevinsko zemljište te je stoga otežan dalekosežniji razvoj reprezentativne vrtne i perivojne arhitekture (posebno francuskog tipa vrta). Primjeri poput perivoja uz dvorac Vojkoffy u Oroslavju ukazuju na težnju samoprezentacije i putem okoliša. Jednako tako, brigu o okolišu uz dvorac potvrđuje i oporuka Eleonore Patačić u kojoj su navedeni vrtlari dvoraca Vrbovec i Martijanec kao i predviđeni trošak njihove plaće.⁸⁸

Nadalje, višestrukost funkcija koje dvorac obuhvaća uvjetovalo je prilagodbe pri gradnji. Dvorac je stambeno i upravno središte obitelji, ali i mjesto prerade i čuvanja proizvoda. Funkcija je dvorca kako ladanjska tako i gospodarska. U neposrednoj blizini dvorca nalazile su se gospodarske zgrade, a u nemalom broju slučajeva čitavo je prizemlje dvorca također upotrebljavano u gospodarske svrhe.⁸⁹ Arhitektura se prilagođavala gospodarskom aspektu života⁹⁰ što je vidljivo i iz: „...latinski(h) službeno pisani(h) inventara (koji ih) zovu *aedificium pro exsicandibus fructibus vulgo Pechnicza* (pečenjara), *aedificum prom maialibus* (svinjac), *haram pro bobus et vaccis* (spremišta), *stabulum* (staja) *cum conservatorio foeni* (sa sjenikom), žitnica (komore) *cum aplicamine, ubi rotae, arata, carpentum et similia conservari possunt*, obori, *celarium* za vino...“⁹¹

Arhitektura dvorca produkt je materijalne moći vlasnika, stoga, uzevši u obzir političko-gospodarsko stanje Hrvatskog zagorja u kontekstu Monarhije, ne iznenađuje učestala redukcija arhitektonske organizacije dvoraca. Dva su tipa osnovne organizacije arhitekture zagorskih baroknih dvoraca – višekrilni tip i jednokrilni tip.⁹² Višekrilni su dvorci velikih

⁸⁶ Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, 2008., str. 129.

⁸⁷ Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 186.

⁸⁸ Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji: od Zagreba do Iloka*, Zagreb: Šćitaroci, 1998., str. 337.

⁸⁹ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995., str. 10

⁹⁰ Neven Budak, *Hrvatska i slavonija*, 2007., str. 186.

⁹¹ Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, 2008., str. 132.

⁹² Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, 1995., str. 12

dimenzija uglavnom s tri krila: središnjim i dva bočna pozicionirana tako da tvore oblik slova U. Fokalne točke organizacije unutrašnjeg prostora dvorca su glavna dvorana i stubište čime je označena kompozicijska osovina dvorca. U nekolicini primjera poput Gornje Stubice i Mirkovca⁹³ višekrilni tlocrt rezultat je barokne nadogradnje na već postojeće zdanje, a izuzetkom se smatra dvorac u Sv. Križu Začretju čiji je tlocrt u obliku slova V nastao postbaroknom nadogradnjom krila na jednokrillni barokni dvorac te četverokrillni dvorci čija je konačna forma također produkt naknadnih nadogradnji na starije objekte.⁹⁴

Jednokrillni tip dvorca često je nicao na manjim zagorskim imanjima kao posljedica kurijalizacije, a uglavnom je pravokutne osnove čije se porijeklo može pronaći u sedamnaestoljetnim jednokrillnim dvorcima poput Pokleka.⁹⁵ Za jednokrillne se dvorce ponekad koristi i naziv kurija, međutim postoje iznimno reprezentativni primjeri poput Gornje Bedekovčine, koja je ujedno poslužila kao jedan od ranih primjera jednokrillnih zdanja.⁹⁶ Iako dimenzijama reducirane, jasno su naznačene fokalne točke dvorca – središnja dvorana i predvorje sa stubištem. Reprezentativno predvorje sa slobodnostojećim tijelom stubišta u formi slova T nalazi se u Gornjoj Bedekovčini. Predvorje postaje centralni prostor vertikalnog povezivanja dvorca te je ujedno središte oko kojeg su grupirane ostale prostorije dvorca.⁹⁷ Jednako tako plastičkom artikulacijom fasada i unutrašnjim oblikovanjem jasno je naznačena funkcija prostorija, na primjer razlike u svodenju podruma i prizemlja Gornje Bedekovčine ukazuju na skladišnu, odnosno gospodarsku namjenu prostorija.⁹⁸ Ipak, većina prostorija nije imala strogo zadanu namjenu (posebno na prvom katu), kako bi se kompenzirale manje dimenzije čitavog objekta. Tlocrt s unificiranim brojem i rasporedom prostorija – šest prostorija smještenih oko reprezentativnog stubišta i središnje dvorane – ostalih, kasnijih primjera (poput Razvora i Borkovca) razvijen je redukcijom Gornje Bedekovčine.⁹⁹

Nadalje, osim po tipu tlocrta i veličini gradnje, izvanogradske plemićke građevine dijele se i ovisno o korištenom tipu građevnog materijala. Prethodno navedeni primjeri su zidanice, ali građeni su i drveni dvorci. Nažalost, većina njih je zbog trošnosti građevnog materijala nepovratno nestala. Sačuvana je tek nekolicina poput Gornjeg Škarićeva i Graničara.¹⁰⁰ Tlocrtno su bliski jednokrillnim zidanim dvorcima, ali zbog prirode drva značajne su razlike u

⁹³ Isto, str. 15., 16., 17.

⁹⁴ Isto, str. 14

⁹⁵ Isto, str. 37.

⁹⁶ Isto, str. 37

⁹⁷ Isto, str. 38.

⁹⁸ Isto, str. 38.

⁹⁹ Isto, str. 38.

¹⁰⁰ Isto, str. 59.

gradnji. Drveni su dvorci rijetko ožbukani pa je vidljiv građevinski materijal. Osim toga, upotreba drvenih greda uvjetuje pravolinijsko protezanje zidova.¹⁰¹

Organizacija unutrašnjeg prostora dvoraca Hrvatskog zagorja temeljena je na združivanju prostorija, uglavnom pravokutnog tlocrta. Iznimke su prostorije poput kapela koje imaju odsječene uglove, kao što je to slučaj u Zajezdi ili elipsoidna središnja dvorana Gornje Bistre te kružna središnja dvorana u Svetom Križu Začretje. Težnja tlocrtnoj simetričnosti sa središnjom dvoranom i reprezentativnim stubištem u centru vidljiva je u nizanju prostorija oko reprezentativnih prostora u formi enfilade te povezivanja s hodnikom kod višekrilnih dvoraca ili grupiranju prostorija jednokrlnih dvoraca.¹⁰² Artikulacija fasada varira od tek jednostavnih prozorskih okvira do razvedenih plastičkih formi baroknog klasicizma poput altane Januševca, ali u većini se slučajeva javlja rustika kao glavni oblikovni akcent prizemlja te pilastri koji dijele prozorske otvore na prvom katu, uz naglašene razdjelne vijence među katovima te monumentalno oblikovan portal.¹⁰³

Nezamjenjiv element dvoraca bila je kućna kapelica: „...koja ne manjka ni u jednoj kuriji. Ako nije drugačije, oltar je u baroknom zidnom ormaru na vrhu stubišta ili prema verandi u poširem predsoblju...“.¹⁰⁴ Kapela kod većih dvoraca zapremala je visinu dviju etaža, s ulazom u prizemlju i korom do kojeg se ulazilo s prvog kata. Manji su pak dvorci imali kapelu u visini samo jedne etaže ili u niši u zidu.¹⁰⁵ Primjer takvog uzidanog kućnog oltara vidljiv je u Donjoj Bedekovčini, štoviše datiran natpisom nad otvorom u 1780. godinu.¹⁰⁶

Sloboda izbora načina gradnje ležala je i u samoj veličini parcele, koja za razliku od onih gradskih, nije bila determinirana ni sa čim osim općim međama imanja, a i s obzirom na to da nisu postojali strogo zadani uvjeti i ograničenja gradnje, želje naručitelja imale su primat. Otegotna okolnost bila je ona financijske prirode, kao i manjak domaćih, vrsnih arhitekata i graditelja (barem do sredine 18. stoljeća).¹⁰⁷ Ipak, kolanje rješenja iz centra Monarhije putem radionica i grafičkih bilježnica, omogućilo je, donekle u pojednostavljenom smislu, prijenos nekih od ingenioznih novina baroka i rokokoja u periferne prostore. Sa uvijek prisutnom zadržkom, potrebno je osvijestiti, međutim, položaj hrvatskih zemalja i skromnost izvedbe arhitekture na ovim područjima. Tek poneka vrhunska djela periferije mogu stajati uz

¹⁰¹ Isto, str. 59., 60.

¹⁰² Isto, str. 63.

¹⁰³ Isto, str. 67., 68.

¹⁰⁴ Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, 2008., str. 130.

¹⁰⁵ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog Zagorja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 17.

¹⁰⁶ Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb: Vasić i Horvat, 1939., str. 64.

¹⁰⁷ U drugoj polovini 18. stoljeća više se pažnje posvećuje obrazovanju obrtnika – zidara i u smislu arhitektonskog projektiranja. Na primjer, 1770-ih godina Marija Terezija organizira obuku iz mehanike za sve zidarske i klesarske šegrte. Ta je obuka prerasla potom u Risarsku školu. Usp. Ivy Lentić – Kugli, *Varaždinski graditelji i zidari: 1700. – 1850.*, Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Zagreb, 1981., 7.-12.

bok djelima centara poput Graza i Beča. Unatoč tome, važnost ovakvog tipa gradnje upravo je u akumulaciji simboličkog i kulturnog kapitala ovih obitelji, čime je u, danim povijesnim, društvenim i političkim okolnostima, stvorena potrebna kulturna klima s određenim izdancima usporednim s progresivnom Europom.

7. Obitelj Patačić

„...Ar ti još zadnja slaba sverž iz stabla odičenoga grofofskoga onoga; živući jeini listek, iz izvišenosti familije, iz kojega grofofskoga roda, veliki Cirkve pastiri, izvišeni za vsa buduča stotinstva gospodini biškupi i eršeki, duhovni ravnitelji izišli jesu, kojeh vseh odičenosti glasovita grofofstva imena, vu Tebi jedinoj...jošče žive.“

- Posveta grofici Eleonori Patačić u knjizi *Razlaganye szveteš Evaneliumov za czelo leto nadely* Josipa Vračana¹⁰⁸

Obitelj Patačić (il. 1) jedna je od starijih hrvatskih plemićkih obitelji čija je individualna povijest obilježena relevantnim političkim i društvenim djelovanjem. Nekolicina autora bavila se povijesti obitelji Patačić – s obzirom na to da je obiteljska arhiva većim dijelom netragom nestala i svedena na dvije kutije koje se nesistematizirane čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu, s tek nekolicinom materijala koja bi mogla poslužiti rekonstrukciji života obitelji, većina informacija potječe iz *Statusa familiae Patachich*, dnevnica Bartola Patačića i izvorima suvremenika.¹⁰⁹ Dr. Josip Matasović piše *Prilog genealogiji Patačića* 1930. godine, a njegov rad kao i ostale izvore koristi Pavao Maček pišući *Rodoslovnu raspravu roda Patačića od Zajezde* 2004. godine kao ujedno najopširniju sistematizaciju obitelji. Uz detaljni pregled arhivskih izvora koji spominju svakog člana obitelji ponaosob, kratko tumači zanimljivosti života pojedinaca, spominjući njihove uspjehe ili relevantno djelovanje, pa tako na primjer o Katarini Patačić piše kako je autorica „Peszama Horvatskim“.¹¹⁰ Prikaz obitelji stoga je mahom temeljen upravo na ova dva rada te *Statusa familiae Patachich* (usp. Prilozi: Rodoslovna stabla obitelji Patačić 13.2. – 13.2.4 i il. 2).

Prema poznatim izvorima, nije moguće odrediti utemeljitelja roda. Nacrt rodoslovlja obitelji Patačić Emila Laszowskog poziva se na dopunu rukopisa prve strane *Statusa familiae Patachich*¹¹¹ gdje se navodi *magister Adam* kao otac podbana Tajka Patačića (povijesna ličnost)¹¹², međutim upitna je povezanost Adama s Patačićima od Zaranda i Zajezde.¹¹³ Također, spominje se i vjerojatno legendarna ličnost Nikole st. Patačića (o. 1400.) koji je pridošao iz Bosne.¹¹⁴ Agneza Szabo u članku *Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde s*

¹⁰⁸ Josip Vračan, *Razlaganye szveteš Evaneliumov za czelo leto nadely*, Varaždin, 1823. (digitalizirano: <http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?C=1730&U=>).

¹⁰⁹ Adam Baltazar Krčelić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Pavao Ritter Vitezović.

¹¹⁰ Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde*, 2004., str. 161.

¹¹¹ Signiran 1740., pisac – Aleksandar Patačić.

¹¹² *Status familiae Patachich*, str. 5.

¹¹³ Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde*, 2004., str. 31.

¹¹⁴ Isto, str. 31.

osvrtnom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti, pozivajući se na dosadašnju hrvatsku historiografiju plemićkih obitelji, mjestom porijekla navodi područje Une i Vrbasa u tzv. Turskoj Hrvatskoj.¹¹⁵ Dodatna potvrda bosanskog porijekla obitelji nalazi se upravo u *Statusu familiae Patachich* koji počinje s Bartolom (o. 1440.).¹¹⁶ Najstariji pripadnik o kojem postoje službeni izvori je Stjepan Patačić de Zarand (1483./90.).¹¹⁷ Predikat de Zarand kao i istoimeni posjed, obitelj Patačić dobiva od Matijaša Korvina po preseljenju u Ugarsku u bijegu od osmanskih napada.¹¹⁸

Stjepanovi direktni nasljednici su Nikola (umro 1538./41.) i Petar st. (umro 1555./58.) – Nikolin mlađi brat. Do promjene imena obitelji i lokacijskog definiranja Patačića od Zajezde dolazi rano, 1536. godine, ženidbom Nikole i Petra starijeg s kćerima Jurja Herkovića od Zajezde – uglednog plemića Varaždinske županije.¹¹⁹ Nikolina supruga, Katarina Hektorović – Herkffy od Zajezde, kasnije preudana za Tomu Salaja, u obitelj je donijela predikat od Zajezde.¹²⁰

Međutim, Petrova loza se ugasila nakon iduće generacije, jer je njegov sin jedinac Pavao imao samo dvije kćeri. Stoga iz Nikolinog ogranka loze potječu svi ostali Patačići. Nikolina grana loze dijeli se na još dvije grane – stariju granu s Petrom ml. (1534. – Siget, 1566.), designiranu i kao „sigetsku“ granu jer je Petar stradao u obrani Sigeta.¹²¹ Starija grana je ugasla 30-ih godina 18. stoljeća. Mlađa je grana potekla od najmlađeg Nikolinog sina Ivana (1538. – 1595.) i koja je izumrla tek 1817. godine sa smrti posljednjeg muškog člana loze.¹²²

Obitelj Patačić imala je važnu ulogu u Hrvatskoj, kako u svjetovnom tako i u sakralnom životu. Sigetska grana obitelji smatrala se vojničkom – gledajući muške potomke i redovničkom (uglavnom dominikanskom) – gledajući ženske potomke. Visoko pozicionirani članovi sigetske grane bili su Baltazar (1564. – Zajezda, 1616.) najstariji Petrov sin i plemićki sudac Varaždinske županije, mlađi Petrov sin Petar st. (1610. – 1668.) – kraljevinski podkapetan, Ladislav (1596. – 1623.), zagrebački kanonik, sin Baltazara Patačića i Margarete Babonožić udane Patačić. Nadalje, sinovi Petra starijeg nastavili su tradiciju vojne službe – Adam Antun bio je potkapetan đurđevačke tvrđave, a Pavao podkapetan Gornjokupske

¹¹⁵ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str. 50.

¹¹⁶ *Status familiae Patachich*, str. 9.

¹¹⁷ Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde*, 2004., str. 33.

¹¹⁸ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str. 51.

¹¹⁹ Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde*, 2004., str. 23.

¹²⁰ Isto, str. 34.

¹²¹ Isto, str. 23.

¹²² Isto, str. 23.

krajine. Barunat je starijoj grani osigurala Pudencijana Barbara (1694. – 1762), rođ. Oršić, udovica Nikole Patačića iz barunskog ogranka mlađe grane.¹²³

Mlađu je granu zasnovao Ivan II. Patačić, a nastavio Stjepan (1576. – 1629.) koji je dostigao visoke Kraljevske položaje, a njegovi sinovi Nikola (1617. – 1674) i Stjepan mlađi (1624. – 1672/73.) nastavili su lozu. Većina Stjepanovih muških potomaka odredila se na život u celibatu pa je tako Ivan Josip (1649. – 1700.) pristupio redu isusovaca, a Juraj (Vinica, 1670. – Đakovo, 1716.) postao biskup bosansko-đakovački. Stjepanov sin Nikola tri puta se ženio te su njegovi sinovi donijeli obitelji titular i reprezentativnu snagu: Ladislav (1651. – 1705.) utemeljio je barunski ogranak, a Baltazar (Vidovec, 1663. – Zagreb, 1719.) grofovski. Nikolov najmlađi sin Matija (1665. – 1715.) nije imao muških potomaka.

Ladislav, utemeljitelj barunskog ogranka bio je potpukovnik Križevačke krajine, a njegovim su se stopama uputili i sinovi Mihael Nikola Antun (1687. – 1733.), zamjenik zapovjednika karlovačke tvrđe; Stjepan Josip Ivan (1699. – 1758.), vrhovni komesar kraljevske krajine i najmlađi, Ladislav Ignjat (1704. – 1750.), kapetan Varaždinskog generalata.¹²⁴ Ladislavovi unuci su se, međutim, odrekli vojničke službe i posvetili duhovnom životu, pa je tako Aleksandar Adam (1716. – 1784.) postao kaločki nadbiskup, a Ivan Josip (1721. – 1764.) pristupio redu cistercira u Kostanjevici. Franjo Stjepan (Vrbina, 1738. – 1776.) ovaj je ogranak zaslužio grofovskom diplomom, a s praunukom Friderikom Vinkom (1765. – 1810.), kapetanom banske pukovnije, izumire po muškoj liniji barunski Ladislavov ogranak.

Ženski potomci u barunskom ogranku su uglavnom pristupale redovničkoj službi, a posljednja žena obitelji bila je Eleonora Suzana Patačić koja je preminula 1834. godine.¹²⁵

Drugi ogranak obitelji, grofovski ogranak, utemeljio je Baltazar Patačić, savjetnik dvorske kancelarije u Beču i veliki župan virovitički.¹²⁶ Njegov sin, Ljudevit (1700. – Rakovec, 1766.) nastavio je kako lozu, tako i obiteljsku karijeru župana Virovitičke i Križevačke županije. Drugi sin, Antun Aleksandar (1697. – Beč, 1747.), također je bio župan Srebreničke i Šimeške županije te savjetnik Dvorske kancelarije u Beču, međutim od potomaka je preživjela i dosegla odraslu dob tek jedna kćer. Ostali sinovi – Gabrijel Herman Antun (1693. – 1766.) i Žigmund (umro u Zagrebu 1726.) ušli su u redove crkvenih dostojanstvenika. Ljudevitov sin Ivan Nepomuk Juraj (1729. – 1773.) bio je veliki župan Križevačke županije, a njegov sin Bartol (Graz, 1766. – Martijanec, 1817.) nastavio je

¹²³ Isto, str. 23., 24.

¹²⁴ Isto, str. 24.

¹²⁵ Isto, str. 25.

¹²⁶ Isto, str. 25.

tradiciju postavši župan Požeške županije.¹²⁷ S Bartolom je ugašen grofovski ogranak i cijeli Patačićev rod po muškom nasljeđivanju. Žene iz grofovske linije uglavnom su se zaređivale i to u redu klarisa.

¹²⁷ Isto, str. 25.

8. Patačići kao dokumentaristi vremena

Uz djela koja se direktno tiču obitelji i osobnih povijesti članova obitelji, Patačići su ostavili neizbrisiv trag njihovim širem društvenom i kulturološkom djelovanju. Adam Baltazar Krčelić u svojim *Annuama* često piše o Patačićima, hvaleći njihove političke uspjehe te komentirajući njihov vojni i društveni utjecaj. Krčelić međutim unosi subjektivni sud o situacijama koje bilježi pa je uočljiva osobna naklonost obitelji.¹²⁸ Pišući recimo o smrti grofa Ludovika Patačića 1766. godine navodi kako je bio: „...umjeren, svećenstvu i fratrima vrlo odan, (...) prema nikome nije bio oštar, stalno je molio, (...) prema svima bi je dobrostiv i ljubezan...“¹²⁹

Najčešće spominjan utjecaj obitelji Patačić je onaj Baltazara II. Patačića. Baltazar II. Patačić od Zajezde jedan je od najučtenijih članova obitelji – studirao je filozofiju u Beču i Zagrebu, kao i pravne znanosti.¹³⁰ Ipak, najveću zaslugu obitelji ostavio je pišući *Diarium* koji detaljno i dokumentarno bilježi važne povijesne događaje između 1687. i 1717. godine.¹³¹ Možda je poznatiji po ponešto razonodnijem vidu društvenog angažmana putem formiranja Društva vinskih doktora od pinte 18. srpnja 1696. godine u dvorcu Krkanec kraj Varaždina. Društvo „neomedicinskih doktora“ od Pinte osmišljeno je kako bi se njegovao društveni, plemićki život i na svojevrsan način neizravno ukazalo na prestanak neposredne opasnosti od Osmanlija. Pinta je dobila ime po mjeri za volumen tekućine, a predstavljanje članova društva kao neomedicinskih doktora, vjerojatno je, uz naglašavanje statusa i pedigrea izabranih članova¹³², povezano i uz nedavno prebrođenu epidemiju kuge koja je zahvatila sjeverozapadnu Hrvatsku proširivši se iz epicentra Graza nakon 1682. godine.¹³³ Ipak, sva 173 člana Pinte govore mnogo o statusu i važnosti obitelji – politički velikodostojnici, plemenitaši, crkveni velikodostojnici, banovi i župani, svi su bili članovi ovog društva. Tome pridonosi detaljna organizacija društva, s dekanom, kancelarom i *confessariumom*.¹³⁴ Ceremonije su brisale inače definirane političke uloge, a prkosile su i političkim proklamacijama o patriotizmu.¹³⁵ Vodeći se zdravicom: „Sluga sam Vašoj milosti, za vseh verneh prijatelov gospodina godovnjaka zdravje, a ov peharac na dušak!“¹³⁶, članovi Pinte,

¹²⁸ Zoran Velagić, „Krčelićevi Patačići“, *Gazophylacium*, 1-2 (2004.), str. 109.

¹²⁹ Adam Baltazar Krčelić, *Annuae ili historija*, 1952., str. 523.

¹³⁰ Vladimir Dugački, „Doktori neomedicinskoga fakulteta Baltazara Patačića (1696. – 1719.)“, u: *Gazophylacium*, 1-2 (2004.), str. 7.

¹³¹ Usp. o prijepisima i objavama *Diariuma*- Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine...“, 2004., str. 69., 70.

¹³² Usp., Vladimir Dugački, „Doktori neomedicinskog fakulteta...“, 2004., str. 8., 9.

¹³³ Isto, str. 6.

¹³⁴ Isto, str. 10.

¹³⁵ Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, 2008., str. 84.

¹³⁶ Isto, str. 83.

približili su hrvatsko plemstvo europskom – društva koja su promovirala ovakvu formu zabave sastavni su dio zapadnoeuropske tradicije, posebno u Bavarskoj.¹³⁷ Pinta se ugasla sa smrti začetnika Baltazara Patačića 1719. godine. Međutim, nasljeđe Pinte vidljivo je u zapisima poput Križevačkih statuta. Unatoč tome što su Križevački statuti u usmenoj predaji puno stariji od Pinte, kao pomoć pri formiranju zapisa svakako je značajan bio utjecaj pisanih pravila neomedicinskog fakulteta.¹³⁸

Potvrdu atmosfere galantnog stoljeća i raskoši na Arkadijski način¹³⁹ moguće je pronaći u poeziji Katarine Patačić. Zbirka pjesama *Pesme horvatske* (izdana prvi put 1781.¹⁴⁰) pisana na kajkavskom jeziku, prenosi salonsku atmosferu Pariza, Beča, pa onda i Varaždina – u laganim, lirskim motivima ljubavi i ljepote.

Prisutnost članova obitelji u isusovačkom redu govori o produhovljenom naučnom djelovanju i važnosti visokog obrazovanja. Štoviše, daljnja predavačka i izdavačka djelatnost ukazuje na akademski pristup ne samo usvajanju već i dijeljenju znanja. Na primjer, Ivan III. Patačić (1649. – 1700.), isusovac, bio je predavač u srednjim i visokim školama po čitavoj Habsburškoj monarhiji te rektor isusovačkog kolegija u Zagrebu,¹⁴¹ a Juraj III. Patačić bijaše rektor bolonjskog kolegija. Nije na odmet spomenuti kako je isti Juraj III. Patačić, kao bosansko-đakovački biskup (nakon izlaska iz isusovačkog reda zbog krhkog zdravlja), podigao prvi dio đakovačke barokne katedrale i biskupski dvor te održao znamenitu biskupijsku sinodu 1706. godine na kojoj je regulirano djelovanje katoličke crkve u Slavoniji nakon prestanka osmanske opasnosti.¹⁴² Školovanje Adama Patačića, leksikografa i autora slavljelog rječnika – *Dictionarium latino illyricum et germanicum* – također je započelo u isusovačkom redu. Kao bliski suradnik dvora u funkciji predsjednika Kraljevskog vijeća pri Sveučilištu u Budimu Adam Patačić je zaslužan i za korištenje hrvatskih udžbenika u hrvatskim školama,¹⁴³ kao i za tisak dvojezičnog hrvatsko-njemačkog pravopisa. Međutim, Adam Patačić nije bio samo produhovljeni akademik, već i mecena umjetnosti, posebice glazbe, pa je tako u svojoj rezidenciji imao stalan zbor i orkestar kojim je 60-ih godina 18. stoljeća ravnao Michael Haydn.¹⁴⁴ Apsolutni zagovaratelj prosvjetne djelatnosti, posebice u

¹³⁷ Isto, str. 94.

¹³⁸ Više o Križevačkim statutima: Tanja Baran, „Križevački statuti“, u: *Gazophylacium*, 1-2 (2004.) str. 118.-125.

¹³⁹ Arkadija kao kulturološki pokret, Ivan Golub „Arkadija i Hrvatska“, u: Ivan Golub (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3, *Barok i prosvjetiteljstvo*, 1997., str. 228.

¹⁴⁰ Usp. Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine...“, 2004., str. 79.

¹⁴¹ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str. 54.

¹⁴² Isto, str. 54. i 55.

¹⁴³ Sjednica povjerenstva za školstvo s inspektorima narodnih škola Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva 1.5.1778. Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine...“, 2004., str. 74.

¹⁴⁴ Adam Patačić, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46960> (pregledano: 23.12.2017.).

puku bio je Ivan IV. Patačić čijim je zalaganjem 1796. utemeljena pučka škola u Vrbovcu za djecu oba spola.¹⁴⁵

Sastavni dio plemićke djelatnosti, posebno ženskih članova obitelji, bio je dobrotvorni rad. Karitativna djelatnost Patačića manifestira se u novčanim i imovinskim donacijama, prije svega crkvenim objektima. Helena Patačić, kćer Nikole III. Patačića, udana za zagrebačkog podžupana Ivana Ručića, pomagala je, zajedno sa suprugom, isusovački red – od uređenja crkve svete Katarine (financirala je gradnju kapele Majke Božje Loretske kao i nabavu liturgijske opreme) na zagrebačkom Gradecu do bogatih donacija isusovačkoj zakladi za održavanje mladih bogoslova.¹⁴⁶ Financirala je i izradu štuko dekoracija u kapeli Majke Božje Remetske te dovršenje crkve sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu.¹⁴⁷ Nadalje, o svom je trošku, 1670. godine, izgradila zavjetnu kapelicu svetog Josipa u Zagrebu na imanju izvan zidina, koje se i danas zove Josipovac. Zanimljivo je napomenuti kako zavjet nije bio neposredno osobne prirode – zavjet svetom Josipu bio je usmjeren na spas domovine uslijed krhke političke situacije, odnosno zrinsko-frankopanskog otpora bečkom apsolutizmu. Pretpostavlja se da se zavjet i posljedična gradnja kapele odnosila na mogućnost izbijanja građanskog rata ili gubitka dotadašnjih autonomnih prava Hrvatske u Habsburškoj Monarhiji.¹⁴⁸

O najvećem projektu koji potpomažu Patačići, župnoj crkvi svetog Martina građenoj pod patronatom Ivana i Ljudevita Patačića između 1767. i 1775. godine već je bilo riječ, pa je ovdje fokus na drugim gradnjama. Grof Ludovik Patačić (1699. – 1766.) dao je sagraditi kapelu i oltar sv. Josipa u crkvi u Zajezdi (1747.) s baroknim bačvastim svodovima s dubokim susvodnicama; Eleonora Patačić gradi kapelu sv. Antuna u Gušcerovcu¹⁴⁹, a Baltazar II. (1663. – 1719.) gradi grobnu kapelu sv. Antuna Padovanskog u franjevačkoj crkvi (danas župnoj) u Remetincu kraj Novog Marofa. Kapela je završena oko 1704. godine, a dimenzijama je prilagođena gotičkoj crkvi. Ukrašena je štukaturama, medaljonima i kartušama oslikanim motivima iz života sv. Antuna.¹⁵⁰ Juraj Patačić 1710. – 1711. godine financirao je izradu *stucco* dekoracije na svodu knjižnice lepoglavskog samostana s prikazom četiriju fakulteta te crkvenih velikodostojnika značajnih za djelovanje samostana¹⁵¹.

¹⁴⁵ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004, str. 59., 60.

¹⁴⁶ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004, str. 53.

¹⁴⁷ Marija Mirković, „Kapela sv. Antuna Padovanskoga u Remetincu“, u: Patačići od Zajezde i crkva u Remetincu: zbornik radova znanstvenog skupa „Tristota obljetnica Patačićeve kapele sv. Antuna u Remetincu“, Anđelko Koščak (ur.), Zagreb: Župa Blažene Djevice Marije Kraljice sv. Krunice – Remetinec, Društvo za povjesticu zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2006., str. 50.

¹⁴⁸ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str. 53.

¹⁴⁹ Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine...“, 2004., str. 87.

¹⁵⁰ Marija Mirković, „Kapela sv. Antuna Padovanskoga u Remetincu“, 2006., str. 48.

¹⁵¹ Gjuro Szabo, *Kroz hrvatsko zagorje*, 1940., str. 103.

Posljednja članica obitelji, smatrana ujedno i najvećom donatoricom i dobročiniteljicom obitelji je Eleonora Patačić (1770. – Varaždin, 1834.). Čitav svoj život posvetila je skrbi za siromašne i nemoćne, a bila je i prva predsjednica najstarijeg dobrotvornog društva¹⁵² u Hrvatskoj – *Varaždinska dobročinstva složnost*¹⁵³. Oporučno je, uz zakladu, imanja Vidovec, Guščerovac, Kalnik i Martijanec te kuće u Varaždinu, ostavila na korištenje kmetovima. Imanja su naposljetku prodana na dražbi, a novac od prodaje koristio se preko zaklade za pomoć nekadašnjim kmetovima obitelji.¹⁵⁴ Vidovec je otkupio grof Karlo Erdödy, Kalnik i Guščarovec Metel Ožegović, palaču na Strossmayerovom trgu otkupio je grad Varaždin, a uglovnicu trgovac Kirović.¹⁵⁵ Pokretnu imovinu obitelji donirala je institucijama, pa je tako zagrebačka Sveučilišna knjižnica 1818. godine primila obiteljsku knjižnicu, a obiteljski arhiv je ostavljen Zemaljskom arhivu u Zagrebu.¹⁵⁶

¹⁵² Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine...“, 2004., str. 85.

¹⁵³ Isto, str. 83.

¹⁵⁴ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str. 61.

¹⁵⁵ Gjuro Szabo, *Kroz hrvatsko zagorje*, 1940., str. 93. – uz opasku kako je palaču na Strossmayerovom trgu u Varaždinu gradila obitelj Erdödy, a naknadno su je otkupili Patačići.

¹⁵⁶ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde...“, 2004., str 61.

9. *Status Familiae Patachich* – povijesni i povijesno-umjetnički izvor

Kratak pregled djelovanja obitelji Patačić u prethodnom poglavlju ukazuje na njihovu iznimno vrijednu ulogu u kontekstu kulturne klime habsburškog plemstva u hrvatskim krajevima. Ipak, bilo bi se prije svega uputno referirati na u potpunosti sačuvan i relativno cjelovit prikaz obitelji u djelu *Status familiae Patachich* (dalje: SFP). Punim nazivom – *Status familiae Patachich sive notia illius universalis honorifica aequae ac utilis ex archivis et documentis authenticis desumpta ac Viannae in hunc librum anno MDCCXXX redacta* (II. 3) – ovo je djelo grofa Aleksandra Patačića sina Baltazara Patačića i Tereze Gereczy. Riječ je o iluminiranom rukopisu s 2 prikaza rodoslovnih stabala – obitelji Bikzad (ilustracija 29)¹⁵⁷ i Patačić (ilustracija 90), 49 akvarela posjeda obitelji, te još 9 ilustracija grbova i insignija grofovske i barunske linije kao i kartom s prikazom svih prikazanih posjeda i njihovog županijskog smještaja. Također u rukopisu je i detaljan opis genealogije obitelji uz opaske o njihovim karijerama i svakodnevnici, kupnji, nasljeđivanju ili prijenosu dobara kao i ženidbenim vezama.

Iluminirani rukopisi iz 18. stoljeća nisu rijetkost, međutim bogatstvo opreme ovog rukopisa smješta ga u kategoriju vrijednih profanih djela pokretne novovjekovne baštine. Gjuro Szabo u svom djelu *Sredovječni gradovi Hrvatske i Slavonije* navodi primjere ilustriranih rukopisa s prikazima hrvatskih gradova i naselja uz opasku: „Mi imademo samo neznatna pomagala iz prošlih vijekova, dok su n. pr. Nijemci imali svog Vischera, Meriana, Slovenci svog Valvasora koji su upravo čudesna golema djela stvorili, ma da i nisu njihovi bezbrojni bakrorezi ono što mi danas tražimo od vjernoga prikaza grada. Pa opet je to naivno prikazivanje krajeva i pojedinih gradova često iznijelo baš ono čega ne bi bilo bez one naivnosti...“¹⁵⁸ Napominje i kako je većina prikaza hrvatskih krajeva rasijana po knjižnicama duž Europe¹⁵⁹, pa tako, što se 18. stoljeća tiče, navodi rukopis Matth. Ant. Weissa: *Relatio germanica de statu limitum contra Turcas in Croatia cum mappa, adjectis simul delineationibus et prospectibus propugnaculorum et arcium* iz 1729. godine te rukopis nepoznata autora: *Quadriginta ichonographiae et delineationes propugnaculorum Graecii, Labaci et illorum in Hungaria, Croatia et Dalmatia contra Turcas* s prikazima Trsata, Tržca, Senja, Brinja, Otočca, Dabra, Drežnika, Bihaća, Zrina, Siska, Zagreba, Križevaca, Đurđevca, Koprivnice i Cirkvene. Oba rukopisa čuvaju se u Bečkoj dvorskoj knjižnici, a uz njih se ondje

¹⁵⁷ Rodoslovno stablo obitelji Biszak je ovdje jer su oni bili rodbinski vezani s Patačićima od 15. stoljeća. Istim je putem obitelj dobila dobro Bisag. Usp. Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, 1940., str. 166.

¹⁵⁸ Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb: Goloden Marketing – Tehnička knjiga, 2006. [Matica hrvatska: 1920.], str. 2., 3.

¹⁵⁹ Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* 2006. [1920.], str. 3.

nalazi i rukopis s nacrtima i akvarelima pod nazivom: *Mappae geographicae regni Hungariae adjectis ichonographiis* u kojem su karte Hrvatske i Slavonije s nacrtima gradova sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske.¹⁶⁰ Prema Szabi, u Bečkom ratnom arhivu je i zbirka nacrti: *Sammlung einiger Plaene und insbesondere alter schlosser con croatien welche fur die damalige landesdefension gegen die turken wahrend der jahre 1640-1740 durch die ingenieure Tobias Breistaller, Holstein und Weiss zu befestigen projektiert und gezeichnet worden sind*, na kojima su prikazani primorski gradovi i gradovi u Lici i Gorskom kotaru.¹⁶¹ Prikazi slavonskih gradova uglavnom su sažeti u Pranstetterovu rukopisu koji je nastao nakon proputovanja Maksa Prandstettera kao tajnika carskog poslanika Adama Herbersteina. Evidentno je iz navedenog kako su ovi rukopisi imali preglednu funkciju – bilježenja i dokumentiranja stanja primarno gradova na području današnje Hrvatske – nastavljajući se na prethodna razdoblja koja u ovom kontekstu obilježavaju izvještaji vojnih lica.

Status Familiae Patachich predstavlja sasvim drugačiji izvor – subjektivne, intimne naracije o povijesti vlastite obitelji. Josip Matasović o ovom djelu kaže: „Još danas lijepo sačuvani kodeks bogato je iluminiran, providjen ukrasnom novovjekom kancelarijsko-pisarskom ornamentikom i brojnim akvarelima koji predstavljaju pojedine dvorove u tadašnjem posjedu obitelji Patačić.“¹⁶², čime ukratko navodi sadržaj djela.

Razvidno je iz SFP koliko je nepokretna baština definirala snagu obitelji. Gjuro Szabo u djelu *Kroz Hrvatsko Zagorje* spominje „samo djelomičan popis njihovih imanja“ kojim uključuje gotovo sve posjede navedene u SFP uz vlastite opaske.¹⁶³ Govoreći o posjedima, nemoguće je analizirati ih bez da se spomene nasljeđivanje i prenošenje imanja. Najopćenitije moguće, imanja se mogu podijeliti na ona koja su se otkupljivala od drugih obitelji i nasljeđivala unutar obitelji, ona naknadno dobivena bračnim vezama te na naknadno dodijeljena imanja nakon konfiskacije ili bankrota druge plemićke obitelji.

Matični posjed obitelji, kao što i sami predikat kaže, Zajezda, obitelj je pridobila ženidbenom vezom od obitelji Herkeffy. Uz Zajezdu, u isto vrijeme dobivaju i posjede Sv. Ilija, Vidovec i Beretinc.¹⁶⁴ Do dobivanja plemićke titule od kralja Rudolfa II. u vlasništvu obitelji bili su i posjedi: Demerje, Kaštel, Lović, Marčinkovo, Orehovica, Čalinec, Slavetić i Vinica, a po

¹⁶⁰ Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, 2006. [1920.], str. 6.

¹⁶¹ Isto, str. 6.

¹⁶² Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, 2008., str. 71.

¹⁶³ Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko Zagorje*, 1940., str. 90.-93.

¹⁶⁴ „Post cladem Mohachianam Sede, et Possessione Bonorum Haereditaria in Sclavonia Inferiore habita, ac in se devoluta, propter Turcarum Tyrannidem eoclusus ad Regnum Croatiae transivit ibique Nobilem Catharinam celebris aque ac vetusta Herkoffiorum Prosapiae ae Georgio prognatam filiam sibi matrimonio jungens scquisivit cum eadem Castrum Melen aliter Zajezda in Comitatu Varasdiensi Anno 1536: ac tandem ab hac vel alia in Bosnia sita (de qua Bosnenies Franciscani referunt) hoc Praedicatum Familia assumens, alia quoque Bona ad Castrum hoc Spectantia ut sunt: Vidovecz, Szent Elie, Beretincz participavit“ *Status Familiae Patachich*, str. 11.

potvrđi plemićke titule stječu Bračak, Gredence, Hum, Kebel, Stručljevo, Završje i Zleč (kod Špičkovine).¹⁶⁵

Učestalo se javlja i nasljeđivanje putem miraza kao što je to primjer dobara Trnovica, Bežanec i Sikad koja su u obitelj kao miraz donijele kćeri obitelji Oršić.¹⁶⁶

Posjede Vrbovec, Rakovec i Preseku stekli su otkupom nakon konfisciranja imovine obitelji Zrinski. 1710. godine, Baltazar Patačić kupuje ova tri posjeda s obzirom na to da nisu bili zaplijenjeni. Tim otkupom, kako piše u SFP, dobivena su regalna prava i obveze: pravo mača, sudovanja, držanja benderija, lova i naplaćivanja maltarine.¹⁶⁷

Međutim, potrebno je napomenuti i kako u SFP nisu navedeni svi posjedi obitelji. Obitelj Patačić dugo vremena je bila u zemljoposjednik vlastelinstva Kalnik i okolnih manjih imanja Guščerovec i Ljubeščica. Prema podacima fonda pod nazivom *Vlastelinstvo Kalnik, Guščerovec, Ljubeščica* koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu, stvaratelji istog je i obitelj Patačić, a među dokumentima iz perioda između 1790. i 1819. godine, nalaze se inventari navedenih imanja kao i izvodi prihoda i šteta na imanjima¹⁶⁸. Patačići Kalnik dobivaju kao miraz u braku sklopljenom 1763. godine između Katarine Keglević, kćeri Ane Marije Drašković i Petra VIII. Keglevića, i Franje Patačića. Uz Kalnik s Guščarevcem Patačićima je tada pripao i Popovec te palača u Varaždinu¹⁶⁹.

Statistički pregled posjeda prema SFP ukazuje da je najviše posjeda u vlasništvu obitelji u 18. stoljeću (28), da je najveći broj posjeda imao Aleksandar Patačić (8) i da je većina bila u Varaždinskoj županiji (19). Graditeljski zamah bi se mogao pripisati i u reafirmaciji Patačića među plemstvom. Kralj Karlo 1735. godine potvrđuje Aleksandrovu (1697. – 1747.), Gabrijelovu (1699. – 1745.) i Ludovikovu (1700. – 1766.) titulu grofova.¹⁷⁰ Razvoj posjeda u Varaždinskoj županiji vezan je svakako uz smještaj Zajezde u istoj županiji. Također je nekolicina posjeda bila u Štajerskoj i jedan u Kranjskoj, s tim da je zanimljivo kako su upravo ti posjedi u vlasništvu ženskih članova obitelji. Vlasništvo je nasljedno u ovom slučaju, konkretno, Marta Terezija Patačić bila je udovica C. a Lambergha koji pripada

¹⁶⁵ Hrvatski Državni Arhiv, Obitelj Patačić (fond), kutija 1, *Potvrda posjeda za Rudolfa II, 1698.*

¹⁶⁶ Uxores habuit duas: primo theresiam gorup, gregorij et barbarae ab Orsich Filiam, cum qua Ipsi pro Dote cesserunt Bona Ternovcz Besancz et Sikad cum Domibus ac Fumdīs in Oppido“ *Status Familiae Patachich*, str. 47.

¹⁶⁷ „Annô 1710. Dominia Verbovecz, et Rakovecz post ultimi Comitīs Adami ā Zrinio Annô 1691: ad Szalankamen caesi, et defficientis obitum, ad Sacram Coronam devoluta, impetravit BALTHASAR PATACHICH Perennialiter, et cum omnibus Actis, et Regalibus Juribus, uti sunt: Patronatus Jus gladij, Banderia producenda, Telonia item terna ad Castellum Rakovecz, Pagnum Lonycza, et sub Zelina...“ Usp.: *Status familiae Patachich*, str. 95.

¹⁶⁸ Hrvatski Državni Arhiv HR-HDA-683 – Vlastelinstvo Kalnik, Guščerovec, Ljubeščica (fond)

¹⁶⁹ Petar Puhmajer, „Palača Patačić u Varaždinu“, 2014., str. 176.

¹⁷⁰ Annô 1735: Baro ALEXANDER cum Fratribus Gabriele, Ludovico, ac respectivě suis Haeredibus utriusqve Sexūs Universis, Comitīs Titulô; Residui porro ex Familia, utpote: Antonius, Stephanus, Ladislaus, et defuncti Nicolai Proles, nempe Adamus, et Franciscus Baronis Honore donati ā Sua Majestate, duobus desuper confectis Diplomātibus; Comes ALEXANDER Diploma super Nundinis in Oppido Verbovecz, bis per Annum celebrandis ā Sua Majestate obtinuit. Vidi: *Status familiae Patachich*, str. 115.

grani u Sauensteinu i Lichenwaldu, odnosno Štajerskoj i Kranjskoj i koji je umro 1718. godine, nakon čega je Terezija naslijedila upravljanje tim dobrima.

Sam rukopis sadrži više dopuna, nekih nastalih i nakon smrti grofa Aleksandra Patačića 1747. godine.¹⁷¹ Tekst, kao i dopune, pisane su na latinskom jeziku, latinicom, krasopisom. Što se ilustriranih elemenata (il. 4) tiče – nepoznat je autor akvarela, a otvoreno je pitanje je li riječ možda o više autora. Akvareli prikazuju posjede obitelji – arhitekturu i okoliš u kojoj se arhitektura nalazi. Arhitektura je prikazana shematski, uz mnoštvo detalja koji odudaraju od postojećih zdanja. Arhitekturni su elementi prikazani bijelom bojom ukoliko je riječ o zidanom dijelu građevine i crvenim krovovima. Drveni dijelovi i drvene građevine prikazani su smeđom bojom uz jasno razgraničene pojedine elemente dasaka ili drvenih oplata, npr. *Possessio Szuboticza* (str. 81). Posjedi se razlikuju veličinom te nekim arhitekturnim detaljima poput rustike na prikazu *Residentiae Novo Mesto* (str. 67) ili obrambenog zida te podrumske etaže *Arx Bilzak* (str. 67). Također, jasno su naznačene pomoćne gospodarske zgrade (ukoliko ih ima), smještaj unutar sela ili grada (palača u Zagrebu i Varaždinu), ograde i prilazni putovi, vodene i šumske površine, vrtovi i vinogradi. Detaljan prikaz okoliša u SFP u svom je diplomskom radu obradila Martina Draganić¹⁷² stoga će ovdje biti više riječi o samoj arhitekturi.

Većina akvarela zauzima jednu polovinu stranice, stoga se na jednoj stranici rukopisa uglavnom nalaze po dva prikaza na *recto* dijelu arka. Iznimku čine posjedi Rakovec i Vrbovec koji su prikazani preko dvije stranice (*recto* i *verso*). Sve ilustracije su zasebno numerirane od 1 do 58. Akvareli sadrži u gornjem dijelu slike natpis u izduženoj kartuši s nazivom i kratkim opisom posjeda (*oppidum, castellum, bona, residentia, arx, allodium, possessio, sub arce*). Ilustracije prikazuju čitave posjede te njihovu okolinu, međutim opisi u kartušama nisu uvijek podudarni s ilustracijama, pa su tako posjedi Šikad, Gorica, Lapšina, Bisag, Bistrica, Novo Mesto i Klokovec opisani i rječju *portionem*, odnosno dio, što znači da je obitelj Patačić bila u vlasništvu samo dijela tog imanja. Neovisno o tome, imanje je prikazano u cijelosti kako bi se naglasila moć i bogatstvo obitelji. Umjetnička sloboda slikara ponegdje je u potpunom neslaganju sa stvarnim stanjem imanja i građevine, što, na primjer, potvrđuje svjedočanstvo Gjuro Szabe u djelu *Kroz Hrvatsko zagorje* o dobru Trnovec: „To je jednostavna, lijepa prizemnica, dok je slika dvora u Patačićevom kodeksu sa kulama i mostom jamačno sanjarija risača.“¹⁷³ Ispod uredno uokvirenog akvarela stoji natpis s imenom vlasnika posjeda. Ukoliko

¹⁷¹ *Status Familiae Patachich*, str. 204.-207.

¹⁷² Usp. Martina Draganić, *Kulturni krajolici u djelu „Status Familiae Patachich“ i njihove današnje percepcije*, mentor: dr.sc. Hrvoje Petrić, diplomski rad, Zagreb: Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013., str. 35.-86.

¹⁷³ Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, 1940., str. 49.

se vlasnik ponavlja, zapis glasi *pertinet ad eundem* (pripada istom) ili skraćeno samo *ad eundem*¹⁷⁴ te *possidet idem* te vlasnikova titula¹⁷⁵. Usporedbom rukopisa, natpis u kartuši i ispod akvarela odgovaraju istoj ruci. Ispod pojedinih akvarela¹⁷⁶ nalaze se i ornamenti koji su u formama međusobno veoma slični, stoga postoji mogućnost da je riječ o šablonskim prikazima. Ornamenti su uglavnom geometrijski, temeljeni na motivu meandra, s ponekim antropomorfnim motivom ženske glave ili fitomorfnim motivima listova i cvjetova. Daljnja dekoracija stranica je u finim kaligrafskim motivima izvedenim perom – najvećim dijelom se ta dekoracija nalazi na uvodnoj stranici, međutim ponegdje sličan ornament nadvisuje akvarele.¹⁷⁷ Sažet, ali podosta precizan opis kodeksa podastire Gjuro Szabo riječima: „... pod naslovom 'Status familiae Patačić', ali ma da je vrlo lijepo pisan i opremljen silesijom slika dvoraca i posjeda te familije (koji na žalost ne odgovaraju gotovo nikada istini), te čuva mnogo važnih podataka, ipak nije potpun...“¹⁷⁸

Posjede obitelji u svom je diplomskom radu obradila Martina Draganić¹⁷⁹, stoga radu prilažem tablicu (Prilozi, Tablica 1) temeljenu na tablici iz prethodno navedenog diplomskog rada sa popisom posjeda, imenima, vremenu stjecanja imanja te vlasnicima posjeda prema podacima iz SFP. Izmjene u tablici su ispravci grešaka te dopune dodatnim informacijama poput punih latinskih naziva i opisa posjeda. Važno je napomenuti kako postoji diskrepancija u informacijama u samom izvoru: informacije o posjedima na ilustracijama i u tekstu nisu uvijek podudarne, pa je tako u tekstu navedeno da je posjed Liechtenvaldt smješten u Kranjskoj, dok je na akvarelu, u kartuši jasno lokaliziran u Štajersku.¹⁸⁰ Također, ponegdje se, na marginama uz ilustracije nalazi opisi ili objašnjenja na hrvatskom jeziku. Riječ je o recentnijim komentarima koji su rezultat prethodne analize rukopisa. Tako je recimo, posjed Kaštel smješten sjeverno od Karlovca,¹⁸¹ a uz Castellum Vidovecz rukom je nadopisano na desnoj margini Krkanec – što je naziv dvorca u općini Vidovec - čime se potvrđuje postojanje dva dvorca u istoj općini.

¹⁷⁴ *Status Familiae Patachich* – ilustracije br. 8, 9, 11, 12.

¹⁷⁵ Isto, ilustracije br.1, 2, 3, 4.

¹⁷⁶ Isto, ilustracije br 6, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 28, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 51.

¹⁷⁷ Isto, str. 1, 2, 30, 36, 38, 42, 44, 48, 50, 54, 74, 76, 86, 88, 92, 94, 96, 102, 104, 106, 118, 138, 140, 148.

¹⁷⁸ Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, 1940., str. 90.

¹⁷⁹ Martina Draganić, *Kulturni krajolici u djelu...*, 2013., str. 26., 27., 28.

¹⁸⁰ *Status Familiae Patachich*: akvarel na str.111. – „Arx Liechtenvaldt in Styria“; tekst. na str. 113. – „Dotalibus cedit dicitis Bonis Liechtenwalt in Carniolia...“

¹⁸¹ *Status Familiae Patachich*, str. 21.

9.1. Komparativna crtica – *Status Familiae Patachich, Topographia Ducatus Stiriae, Slava Vojvodine Kranjske*

Umjetnička sloboda kod prikaza gradova karakteristika je kako SFP, tako i, kao što Szabo primjećuje, drugih autora rukopisa. Kako bismo što bolje razumjeli važnost SFP za dokumentiranje posjeda Hrvatskog zagorja, potrebno ih je usporediti s drugim autorima. U ovom slučaju dva su referentna primjera koja prezentiraju prostore Štajerske i Kranjske, odnosno posjede i gradove s kojima se i arhitektonski mogu povući paralele u komparaciji s primjerima sjeverozapadne Hrvatske. Odabrani su primjeri *Topographia Ducatus Stiriae* koju između 1628. i 1695. godine stvara Georg Matthaeus Vischer (il. 5) te *Slava Vojvodine Kranjske (Die Ehre des Herzogthums Crain)* iz 1689. godine Johanna Weicharda von Valvasora (il. 6). *Topographia Ducatus Stiriae* Vischerovo je posljednje djelo koje je dovršavao do smrti. Izrađena u suradnji s grafičarom Andreasom Trostom, ova topografija sadržava 392 prikaza štajerskih dvoraca, odakle joj i nadimak *Schlösserbuch* odnosno *Knjiga dvoraca*.¹⁸² Crno-bijeli grafički listovi prikazuju Vischerov pregled odabranih primjera feudalnih objekata, odnosno tadašnja stanja zdanja te njihovu bližu okolinu.¹⁸³ Prvo izdanje iz Graza na naslovnoj strani prikazuje grb Štajerske te u stiliziranoj širokoj vrpici naslov topografije, a na idućim su stranicama grafike imanja s navedenim imenima iznad vizualnog prikaza zdanja. Vischer prikazuje čitave krajolike, pridajući pozornost i prikazu neba, planina, šuma te okolnih polja. Lirski izraz u prikazu krajolika razlikuje se od SFP gdje je prikaz neba gotovo u potpunosti jednolična plava ploha. Ukoliko prikazuje veći prostor, kao što je to primjer grafike naslovljene *Die Burg in der Stadt Mahrburg*, zapisuje i naziv građevine koja nije u fokusu grafike, u ovom slučaju crkve naslovljene S. Veban, vjerojatno s ciljem što preciznijeg pozicioniranja dvorca. Prikazi zdanja detaljno su razrađeni, prikazani su elementi artikulacije fasada te građevinski materijali. Vizualno razlikuje tamnije krovove i otvore u odnosu s bijelo ožbukani zid, a na nekim primjerima poput *Die Burg* detaljno je prikazan kamen kojim su građene kule ili na primjeru *Schieleithena* drvena ograda oko zdanja. Na kraju knjige popisani su svi prikazani dvorci.¹⁸⁴ Kratak pregled aktualnih stanja zdanja ukazuje na popriličnu umjetničku slobodu autora u prikazu arhitekture (motiv tornjića i kula je učestalo prisutan na grafičkim listovima, ali se rijetko pojavljuje na postojećim

¹⁸² Georg Matthaeus Vischer, Slovenska biografija, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi792738/> (pregledano: 16.01.2018.).

¹⁸³ Isto.

¹⁸⁴ Georg Matthaeus Vischer, Andreas Trost, *Topographia Ducatus Stiriae*, Toronto: University of Toronto, 1900. [prvo izdanje Graz, 1681.], <https://archive.org/details/topographiaducat00visc> (pregledano: 16.01.2018.).

građevinama). Sličnost sa SFP je i u smještanju arhitekture u širi okolišni kontekst pri čemu su Vischerovi prikazi krajolika ipak ponešto detaljniji.

Kapitalno djelo Johanna Weicharda von Valvasora, *Slava Vojvodine Kranjske*, historijsko-geografsko-etnografska je četverosveščana enciklopedija. Prethode joj istraživački radovi *Topographia Ducatus Carnoliae modernae* u kojoj prikazuje ne samo dvorce već i samostane, palače, crkve, varoši i gradove u Kranjskoj i Istri te *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa* s prikazima posjeda u Koruškoj.¹⁸⁵ Opisujući granicu Vojvodine Kranjske, Valvasor uključuje veći prostor od slovenske povijesne pokrajine, uključujući i istarske i hrvatske prostore. Naslovnicu prati nekoliko stranica Valvasorove posvete zemaljskim staležima kranjske kao i uvodni tekstovi među kojima se ističe posvetna pjesma Valvasorovog suradnika i prijatelja Pavla Rittera Vitezovića¹⁸⁶, a potom slijedi predgovor te popis korištene literature. Slava Vojvodine Kranjske pisana je na njemačkom jeziku, a tekst je popraćen kartama i grafičkim listovima.¹⁸⁷ 528 bakroreza (od kojih su neki prethodno napravljeni za ranija djela) s prikazanim zdanjima smještenim u krajolik nadopunjuje tekst. Uz prikaze naselja bakrorezima su prikazani i grbovi, narodni običaji, vjerski motivi ili samo pejzaž Kranjske.¹⁸⁸ Valvasor je kao pripadnik elitnih plemićkih krugova putovao Europom i sakupljao informacije, kao i skicirao mjesta koje prikazuje u svojim djelima. Na ovom je djelu, međutim, radilo nekoliko grafičara (uključujući i Pavla Rittera Vitezovića, Andreasa Trosta i druge) stoga se kvaliteta u prikazima može pripisati vještini pojedinog umjetnika. Kao i kod Vischerove topografije Štajerske, što se veduta tiče, prikazani su arhitektonski objekti i čitavi gradovi smješteni u krajolik. Detaljno su prikazani građevinski materijali od kojih su građeni objekti, kao i okoliš u kojem se nalaze. Prikazi su u ovom slučaju vjerodostojniji (iako se vjerodostojnost ne može smatrati apsolutnim pravilom) s obzirom na to da je Valvasor doista posjetio lokacije koje prezentira. Sve su lokacije navedene na vrhu bakroreza, kao i u indeksu na kraju enciklopedije. Valvasorova enciklopedija primjer je opširnog istraživanja i suradnje više umjetnika, grafičara, autora i istraživača, pa je utoliko teže usporediva sa SFP, ali je istovremeno vrstan primjer sistematiziranog pregleda prostora Monarhije. S obzirom na datum prvog izdavanja, otvorena je mogućnost da je Aleksandar Patačić, potpisani autor SFP, poznavao ovo enciklopedijsko izdanje. Uzevši u obzir njegovo visoko obrazovanje kao i zabilježena putovanja Monarhijom i Europom, mogao je doći u kontakt s Valvasorovim radom i iskoristiti

¹⁸⁵ Mihaela Melem Hajdarović, „Valvasor, Vitezović i Slava Vojvodine Kranjske“, *Studia lexicographica*, 5. (2011.), str. 151., 152.

¹⁸⁶ Isto, str. 155.

¹⁸⁷ Isto, str. 157.

¹⁸⁸ Isto, str. 162.

ga kao svojevrsan izvor inspiracije (barem što se vizualnih priloga tiče) za osobnu historiografiju obitelji.

10. Analiza odabranih primjera arhitekture izvangradskih posjeda obitelji Patačić

Posjedi plemićkih obitelji neposredno iskazuju njihovu financijsku i društvenu moć te položaj nositelja kulture. Iz perspektive povijesti umjetnosti i povijesti arhitekture, primjeri posjeda plemićkih obitelji na području Hrvatske služe kao dokumenti o životu plemstva, kao i o fluidnosti umjetničkih kretanja uzduž čitave Europe.

No prije analize pojedinih imanja i komparacije s regionalnim i europskim arhitektonskim suvremenicima, potrebno je definirati teritorijalne granice na kojima su se nalazili posjedi obitelji. Prema karti koja se može naći u SFP, posjedi su zauzimali prostore tri povijesne županije – Varaždinske, Zagrebačke i Križevačke¹⁸⁹ koje danas obuhvaćaju prostore Hrvatskog zagorja i Međimurja te granične dijelove slovenskih pokrajina Štajerske i Kranjske. Povijesni pojam Hrvatskog zagorja ograničen je na prostor omeđen sa sjevera Strahinjšćicom i Ivanščicom te s juga rijekom Krapinom i Cesargradskom gorom. Međutim, zahvaljujući ne samo sličnim geografskim već i bliskim kulturološkim obilježjima koje možemo povezati i uz izvangradsku arhitekturu plemstva, isti se naziv danas koristi za prostor porječja Krapine, lijeve strane porječja Sutle te gornjeg i srednjeg toka Bednje; prostor omeđen Maceljom i Ravnom gorom, Medvednicom i Kalnikom¹⁹⁰. Reljef Hrvatskog zagorja prototip je povoljnog prostora za naseljavanje – bogatstvo vode, tipičan brežuljkasti zagorski pejzaž sa pobrđima i rubovima dolina savršenim za formiranje zone poljoprivrednog uzgoja uz umjerenu kontinentalnu klimu.

Arhitektonski utjecaji su na ova područja stizali iz velikih europskih centara s određenim vremenskim odmakom kao i vidljivim oscilacijama u kvaliteti. Posebno je to vezano upravo uz privatnu stambenu gradnju obitelji. Kako bi se stvorila što potpunija slika o stanju Patačića tijekom 18. stoljeća, obrađeni su raznovrsni primjeri njihovih posjeda. U fokusu je prije svega posjed po kojem je čitava obitelj i nosila ime – Zajezda – kao središnji dvorac obitelji, a zatim dvorac u Martijancu, dvorci Krkanec i Vrbovec te kurija u Trnovcu. Zajezda i Martijanec primjeri su višekrilnih dvoraca, Vrbovec i Krkanec jednokrilnih dvoraca, a Trnovec je smješten u kategoriju kurije primarno zbog oblikovno jednostavnijeg pristupa gradnji te dekoracijom fasada koja je bliska zdanjima nižeg plemstva. Ipak, Trnovec odudara od stereotipnog shvaćanja kurije, stoga je ovdje taj pojam iskorišten u najširem mogućem kontekstu. Uz detaljne stilske analize tlocrta, fasada i unutrašnjosti (u prostorima u kojima je

¹⁸⁹ *Status Familiae Patachich* – karta.

¹⁹⁰ Ratko Vučetić, „Hrvatsko zagorje“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 15.

to bilo moguće), komparativnim metodama obrađeni su i akvareli spominjanog *Statusa Familiae Patachich*, uz osvrt na izradu likovnih prikaza posjeda u rukopisu.

10.1. Višekrilni dvorci

10.1.1. Zajezda

Zajezda je naselje smješteno u Krapinsko-zagorskoj županiji u općini Budinščina. Patačićev dvorac u Zajezdi nalazi se 1.5 km udaljen od centra naselja, u pobrđu: „...tik pod Ivančicom...“,¹⁹¹ smješten nedaleko nekadašnje utvrde Milengrad. Naseljem dominira zvonik župne crkve građene u srednjem vijeku s prigradenom baroknom kapelom pod patronatom Patačića. Povijesni razvoj Patačićeve rezidencije u Zajezdi počinje, naravno, Milengradom (il. 7), burgom smještenim na teško dostupnom, izoliranom vapnenačkom platou čiji su prvi vlasnici bili obitelj Herkffy. Milengrad je tipičan srednjovjekovni burg s četverostranom kulom, stražarnicom, ulaznim prostorom, prostorijama za stanovanje i velikim dvorištem. Ulaz je okrenut prema provaliji, a do burga je vodio pomični most čime je burg bio izvrsno pozicioniran za obranu. Jugoistočnom je stranom dominirala masivna polukružna kula s koje se nadzirao ulaz.¹⁹² Također, nema naznaka branič-kule, što i nije toliko neobično s obzirom na to da je nisu imali ni okolni burgovi poput Oštrca, Belca ili Kostelgrada.¹⁹³ Po prestanku neposredne opasnosti od Osmanlija, teško dostupni burgovi se napuštaju i grade se rezidencije u pobrđu, pa je prema istom principu građen i dvorac u Zajezdi. Smrću posljednjeg člana obitelji Patačić, dvorac prelazi u ruke obitelji Kanotay, pa obitelji Oršić i na kraju 1872. godine ga otkupljuje Mirko pl. Halper. Gjuro Szabo opisujući Zajezdu piše kako je: „...dvor vrlo jednostavna građevina sa dva krila [koji] ne spada među najveće dvorove zagorske...“¹⁹⁴ što ne odgovara sasvim današnjem stanju građevine.

10.1.1.1. Analiza

Dvorac Zajezda (il. 8) trokrilni je dvorac tlocrta u obliku slova U s pročelnim zidom koji zatvara unutrašnje dvorište. Konveksno istaknut portal fokalna je točka pročelnog zida te ujedno determinira glavnu longitudinalnu os čitavog dvorca (il. 9). Nasuprot portalu, ulaz je u

¹⁹¹ Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi Hrvatske i Slavonije*, 2006. [1920.], str. 89.

¹⁹² Andrija Žmegač, „Vlastelinski grad Milengrad“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 129.

¹⁹³ Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, 1940., str. 72., 73.

¹⁹⁴ Isto, str. 78.

glavno krilo dvorca, a na prvom je katu, u istoj osi, središnja dvorana pravokutnog tlocrta. U središnjem je krilu smješteno trokrako stubište, a uza nj je i manja prostorija nadsvođena češkom kapom. Stubište je nadsvođeno češkim kapama čije se pojasnice oslanjaju na volutno uvijene konzole. Stupci koji podržavaju stubište protežu se visinom u dvije etaže i na vrhu zatvaraju mali zrcalni svod.¹⁹⁵ Nasuprot stubišta, na zapadnoj strani prvog kata, dvije su manje pravokutne prostorije nadsvođene koritastim svodom koje se u enfiladi nastavljaju na glavnu dvoranu. Prostorije su u bočnim krilima poredane u formi enfilade, uz iznimku dviju manjih prostorija na kraju zapadnog krila. Bočna pročelja te začelje rastvoreni su pravilnim nizom prozora – po dva prozora u svakoj prostoriji. Iznimku čini velika dvorana rastvorena trima prozorima čime je, uz veličinu, naglašena njena reprezentativnost.

Sve prostorije prizemlja i prvog kata vratima su povezane s hodnikom. Hodnik koji gleda na dvorište rastvoren je arkadama, čiji se lučni otvori oslanjaju na jednostavne stupce. Nadsvođen je u jednoličnom ritmu nanizanim češkim kapama. Oblikovno je naglašena kapela smještena u lijevom bočnom krilu. Tlocrt kapele je pravokutnik odsječenih uglova čime se naglašava specifična funkcija prostorije. Kapela je građena u širini hodnika i proteže se u visini dviju etaža. Nadsvođena je češkom kapom s konkavno akcentuiranom linijom kora prvog kata (il. 10). Odsječeni su uglovi u interijeru naglašeni lomljenim pilastrima i snažno izvučenim gređem nad njima.¹⁹⁶

Prostorije prizemlja nadsvođene su bačvastim, a prostorije prvog kata koritastim svodom uz iznimku četiri prostorije lijevog bočnog krila koje su završene stropom. Omjeri veličina prostorija su pravilni i simetrični, a geometrijska konstrukcija¹⁹⁷ upućuje na konstruiranje dvorca omjerima osnovne veličine. Osnovnu veličinu (a) čini polovica dužine čitavog bočnog krila. Širina bočnih krila, izražena je kao $\frac{1}{4} a(\sqrt{5} + 1)$, a prostorije koje flankiraju glavnu dvoranu središnjeg krila $\frac{1}{4} a\sqrt{2}(\sqrt{5} + 1)$. Širina glavne dvorane i unutrašnjeg dvorišta je $a(\sqrt{5} + 1)$. Geometrijska konstrukcija ukazuje na simetrično konstruiranje dvorca s obzirom na središnju longitudinalnu os koja vodi od portala prema glavnoj dvorani. S obzirom na ostvarenje geometrijske uvjetovanosti i povezanosti svih dijelova tlocrta dvorca, može se reći da je projektiran na modularni način.¹⁹⁸

Ulazno se pročelje sastoji od užih pročelja bočnih krila te ogradnog zida s konkavnim portalom na sredini. Pročelja su bočnih krila simetrična, s po tri prozorska otvora sa svake strane. Prozorski otvori lijevog bočnog krila, neposredno uz portal su zazidani. Uglovi su

¹⁹⁵ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, 1995., str. 100.

¹⁹⁶ Isto, str. 101.

¹⁹⁷ Isto, str. 15.

¹⁹⁸ Isto, str. 64.

istaknuti rustikom u bijeloj boji, različitoj od žute fasade. Prozorski otvori su jednostavni, pravokutni, a na prvom katu dekoracija okvira i parapetne zone je nešto razvedenija. Bočna krila su nadvišena jednostavnim vijencem i krovnom strehom koja izlazi izvan tijela dvorca. Bočna su krila povezana jednostavnim zidom u visini prozora prizemlja, zaključenim vijencem i dvoslivnim krovčićem sa strehama. Portal flankiraju plitke, prazne niše pravokutnog oblika sa polukružnim završetkom. Središnji portal konkavno izlazi izvan linije zida i naglašen je kao zasebno, bogato oblikovano tijelo. Pravokutno uspravljen portal sa polukružnim zaključkom nadvišen je visokim vijencem s potisnutim uglovima kojeg nose dva polustupa s bazama i jednostavnim kapitelima bez ukrasa, nedefiniranog reda. Portal je zatvoren ogradom od lijevanog željeza. Portal se ne ističe samo volumenom i plastičkim oblikovanjem, već i dimenzijama kojima nadvišuje pročelni zid.

Dvorišno je pročelje središnjeg krila u obje etaže rastvoreno širokim arkadama na jednostavnim stupcima s niskim bazama i blago ispupčenim jednostavnim vijencima. Arkade dvorca naknadno su ostakljene tokom obnova krajem 20. stoljeća.¹⁹⁹ U središnjoj arkadi prizemlja nalazi se ulaz u dvorac čime čini jedinstvenu os s portalom ulaznog pročelja. Arkade prizemlja i prvog kata postavljene su u vertikalnoj osi jedne iznad drugih, a pojedine otvore krasi stilizirano zaglavno kamenje. Parapetna zona arkada prvog kata blago je reljefno istaknuta prema van, a jedina artikulacija su parovi lezna postavljenih u širini stupaca prvog kata. Bijelo su obojeni i lukovi te rubovi stupova čime je postignut ujednačen ritam. Dekoracija je minimalna; tek se na sredini stupaca koji nose lukove arkada prvog kata nalaze lamberkini. Na uglovima gdje se spaja središnje s bočnim krilima su postavljeni ojačani stupci. Nad prvim katom nalazi se dvoslivni krov čija streha izlazi tek malo izvan ruba zida, a otvorena su i tri krovna prozora te dimnjak.

S druge strane, dvorišna pročelja bočnih krila su simetrična: po dva luka istovjetna lukovima arkada središnjeg krila nastavljaju se i na bočna. Pročelja se u nastavku zatvaraju zidom, u širini jedne arkade, s jednostavnim prozorom koji je od istih odvojen rustikom. Minimalni pomak prema van vidljiv je na strehi dvoslivnog krova i u pomaku rustike. Dvorišno pročelje lijevog bočnog krila rastvoreno je nešto raskošnijim prozorima – u prizemlju kvadratnim prozorom lučno zaključenim s potisnutim gornjim uglovima i naznačenim zaglavnim kamenom luka, a na prvom katu su istovjetnom kvadratnom prozoru uklonjeni donji uglovi čime dobiva formu šesterokuta nejednakih stranica (il. 11). Vladimir Marković takav prozor naziva prozorom u formi kartuše i ističe da je takva forma karakteristična za štajersku

¹⁹⁹ Prema dokumentaciji, nakon 1946. godine ostakljene su arkade hodnika u Zajezdi. Konzervator dr.sc. Ljubo Karaman *Mišljenje o stanju i upotrebljivosti dvorca Zajezda u Hrvatskom Zagorju*, Narodna Republika Hrvatska, Konzervatorski zavod u Zagrebu, predmet: Zajezda – stari dvor, Zagreb, 17.06.1946., Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

sakralnu arhitekturu.²⁰⁰ Prozori odgovaraju tlocrtnom smještaju kapele, čime je dodatno naglašena njena specifična funkcija.

Vizualni efekt pročelja prije svega je naglašen dinamikom međudnosa portala pročelnog zida i arkadama rastvorenih dvorišnih pročelja koji postaju nositelji izražajnosti tijela dvorca.²⁰¹

Iako zid tlocrtno zatvara kompoziciju, vizualno i arhitektonski ju ne čini nedostupnom već omogućava polupropusnu komunikaciju dvorišnih pročelja s okolinom. Istovremeno se stječe dojam prostora koji je ograđen i privatn, ali i prostora koji je otvoren prema vanjskom svijetu čime je vrlo jednostavno naglašen barokni *modus operandi*. Prostorni su sustavi determinirani njihovim korištenjem te je i na ovom primjeru ostvarena komunikacija između intimnih prostora privatnih soba i prostora rezerviranih za ostvarivanje društvenih kontakata poput dvorišta i glavne dvorane.²⁰²

Bočne fasade su mnogo jednostavnije, rastvorene pravokutnim prozorima na obje etaže uz dekoraciju istovjetnu otvorima prvog kata pročelja bočnih krila. Začelje je pak podijeljeno u tri etaže pri čemu su prizemna i ona prvog kata rastvorene s deset jednostavnih pravokutnih prozora poravnatih u istoj vertikalnoj osi. Prozori su dvodijelni – iznad dvije trećine okvira je postavljena drvena prečka pa se dobiva dojam dvostrukog prozorskog okvira. Donja etaža je suterenski prostor građen zbog neravnog terena s kontinuiranim padom. Na sredini, između prozora nalaze se pravokutna, lučno zaključena vrata koja vode u suteran, a cijela je etaža rastvorena još s nekoliko jednostavnih prozorčića. Na uglovima je rustika, a na zapadnoj strani, zbog snažnijeg pada terena su postavljena dva velika potporna pilona od lomljenog kamena. Na krovu sa začelne strane nalazi se i po četiri uparena mansardna prozora (il. 12).

Dvorac je danas u iznimno lošem stanju. Zbog nekoliko potresa i neprimjerenog korištenja prostora je devastiran. Otvori su zatvoreni daskama, dijelovi okvira i dekorativni elementi dvorišnih pročelja su uništeni, a na bočnim fasadama otpada žbuka. Osim toga, krov je u lošem stanju, na mjestima u potpunosti nedostaju crepovi. Dvorac je trenutno napušten, iako je još uvijek u vlasništvu Centra za odgoj i obrazovanje Bedekovčina. Poteškoće u komunikaciji s trenutnim vlasnicima onemogućile su ulazak u dvorac.

Fotografije snimljene neposredno nakon Drugog svjetskog rata donekle prikazuju stanje dvorca prije devastacije. Snimljena je dvorana prvog kata s vidljivom drvenom oplatom na trećini visine zida, vegetabilnim motivom dekoriranim tapetama te *stucco* dekoracijom u formi vijenca između zida i svoda. Iznad vijenca, u bazi svoda je bila slikana vegetabilna

²⁰⁰ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, 1995., str. 14.

²⁰¹ Isto, str. 14.

²⁰² Christian Norberg-Schulz, *Baroque Architecture*, 1971., str. 18.

dekoracija, grbovi u uglovima te u *stuccu* izvedena kartuša na svodu (il. 13). Također je prikazano i ponešto teško oštećenog namještaja, jedan portret te kaljeva peć.²⁰³ Recentnije fotografije prikazuju tek ostatke dekoracije poput vegetabilne dekoracije svodova prizemnih prostorija, konzole stubišta i u *stuccu* izvedene kartuše svoda kapele.²⁰⁴

10.1.1.2. Zajezda u SFP

U SFP, Zajezda je prvi prikazani posjed. Prikazana je na dva akvarela (il. 14) – prvi akvarel prikazuje stari posjed s srednjovjekovnom utvrdom Milengrad i rezidencijom ispod utvrde, a drugi novi, barokni dvorac.

Na prvom akvarelu stoji natpis *Castrum Mellens aliter Zajezda in antiqua Arce et Castello*, a ispod je zapisan vlasnik Comes Ludovicus. Akvarel prikazuje utvrdu Milengrad, odnosno ostatke utvrde – vanjski zid i branič-kulu, jednotoranjsku crkvu s cinkturom te u podnožju brijega selo i dvorac Zajezdu. Zajezda dakle funkcionira kao dvojni posjed – utvrda Milengrad imala je obrambenu funkciju (što ukazuje lokacija i visina glavnih arhitektonskih elemenata, tj. kule) te se u njoj vjerojatno povremeno stanovalo, sve do smanjenja neposredne osmanske opasnosti. Nepristupačnost terena (Milengrad je izgrađen na 465 m²⁰⁵ nadmorske visine) jedan je od glavnih razloga preseljenja dvora u nizinu, kao i manjak prostora, posebno pomoćnih zgrada za prvo poslugu, a kasnije i gospodarske funkcije. Posjed dvorca okružen je dvama zidovima: vanjski (obodni) zid s dva ulaza na nasuprotnim stranama jednostavno ukrašenim s tri kamena šiljka i drugi zid koji odvaja zgradu dvorca od polja. Prikazana su četiri polja s gospodarskom kućicom. Unutrašnji i vanjski zid povezani su ulazom zaključnim polukružnim vijencem. Ilustracija je pomalo nespretno izvedena, pa je prikazano nekoliko odvojenih volumena od kojih se ističe jednokatnica natkrivena četveroslivnim krovom, s po tri prozora na svakoj etaži te vratima koja su u istoj ravnini kao i prolaz između zidova. S drugim volumenom jednokatnica je povezana još jednim zidićem s vratima koji tvori svojevrsno unutrašnje dvorište. U produžetku jednokatnice nalazi se još jedan sličan volumen koji s jednokatnicom čini jedinstvenu masu L tlocrta, s balkonom koji se proteže duž čitave dužine prve etaže.

Drugi akvarel prikazuje tzv. *Residentia moderna Zajezda* (prema natpisu) koja je također u vlasništvu grofa Ludovika. Prikazan je dvorac okružen zelenim brežuljcima. Posjed je

²⁰³ Dvor Patačića, unutrašnjost, soba na I. katu s demoliranim namještajem tijekom rata; snimljeno 1945. (MK, UZKB –F , inv., br. 4661, br. neg. I-j-28), Fototeka Ministarstva kulture.

²⁰⁴ Izvori fotografija: Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, 1995., str. 16. i Andrej Žmegač, „Dvorac Zajezda“ u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 131.

²⁰⁵ Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, 2006. [1920.], str. 14.

obuhvaćen niskom drvenom ogradom, a sredinom akvarela dominira ulaz koji izgleda poput pregrađene kule – ulaz je prohodan, naglašen rustikom. Iznad prolaza u dvije gornje etaže su nizovi pravokutnih i lučno zaključenih pravokutnih prozora. Dvoslivni krov i zvono u formi preslice nadvisuje ulaz, a na krovu je mansardni prozorčić. U dvorištu, neposredno iza ulaza je drvo, a s lijeve i desne strane su zgrade koje tvore kompleks dvorca. S desne strane je jednokatnica s proširenim rizalitom nadvišena dvoslivnim krovom s mansardnim prozorom, fasada rastvorenih jednostavnim prozorima. Jednokatnica se otvara prema obrađenim vrtovima uz koje se nalazi i konstrukcija koja izgleda poput staklenika. S lijeve strane je još jedna jednokatnica s nepravilnim rasporedom prozora i vrata. Sve građevine su bijele – ožbukane – te nadvišene krovom. Lijevo se nalaze djelomični obrisi manjih, vjerojatno gospodarskih, zgrada. Čitav prikaz ne odgovara današnjem stanju rezidencije. Vjerojatno je riječ o imaginaciji slikara koji nikada nije posjetio Zajezdu, već su ilustracije temeljene na usmenim ili pisanim opisima. Prvi prikaz s Milengradom je nešto vjerodostojniji današnjem stanju, barem što se detalja tiče: ogradni zid koji povezuje građevinske volumene postoji te je ulaz veoma sličan. Ponovno ostaje upitnim je li umjetnik posjetio Zajezdu. Ilustracije otvaraju nekoliko mogućnosti: ili je umjetnik temeljio svoja djela na veoma šturom opisu ili Zajezda nije bila do kraja izgrađena u trenutku nastanka ovih ilustracija. Otvara se i pitanje je li uopće bila započeta s obzirom na to koliko je različit prikaz u odnosu na postojeće stanje.

10.1.2. Martijanec

Dvorac Martijanec reprezentativni je dvorac ludbreškog kraja. Već u srednjem se vijeku spominje kaštel u Martijancu, ali bez preciznih informacija o počecima života ondje. Do sredine 18. stoljeća Martijancom predsjedaju Gottali, stara plemićka obitelj koja je posjedovala srednjovjekovni grad Gotalovec. Nakon smrti posljednjeg člana obitelji, Gabrijela Gottala 1740. godine,²⁰⁶ vlasnici Martijanca postaju Patačići koji ondje grade baroknu rezidenciju. Ta je „nova zgrada“ uvedena u posjed 1746. godine, a dva desetljeća kasnije grade i baroknu crkvu svetog Martina (1767. – 1775.).²⁰⁷ Martijanec, s obzirom na godinu kada je uveden kao posjed, nije prikazan ilustracijom u SFP. Godine 1817. u Martijancu umire posljednji muški potomak Bartol Patačić, nakon čega dvorac postaje

²⁰⁶ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog Zagorja*, 2005., str. 164.

²⁰⁷ Katarina Horvat Levaj, *Dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu: povijesno-građevni razvoj i valorizacija: prijedlog konzervatorskih smjernica*, elaborat, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2000., str. 2.

posjedom obitelji Rauch. Đuro Rauch podigao je današnji klasicistički dvorac²⁰⁸ koji sve do kraja Drugog svjetskog rata ostaje u posjedu obitelji.²⁰⁹

10.1.2.1. Analiza

Dvorac Martijanec primjer je klasicističkog preoblikovanja prethodno postojećeg objekta (il.15). Imanje se sastojalo od glavnih, stambenih objekata, gospodarskih objekata i naravno uređenog perivoja. Sve su građevine zidane, građene opekom i žbukom, a arhitektonska dekoracija (ukoliko je ima) rađena je od žbuke ili kamena.²¹⁰ Gospodarske su zgrade građene u 19. stoljeću. Tri veće – kolnica i žitnica, konjušnica i ledenica – uz rubove ulaznog dvorišta, a unaokolo imanja je i nekolicina manjih pomoćnih objekata poput kokošinja. Gospodarske su zgrade jednostavne i funkcionalne, kolnica i žitnica svodene križnim svodovima i širokim prozorima, a konjušnica otvorenim drvenim krovom. Stambene su zgrade, nasuprot tome, reprezentativnije i stoga tlocrtno i oblikovno kompleksnije. Starije, barokno krilo s recentnijim klasicističkim povezano je stubištem na uglu, a ulaz u klasicističko krilo naglašen je klasicističkim elementom portika s jonskim stupovima. Tlocrt dvorca ponešto je neobičan zahvaljujući tim pregradnjama – stoga dvorac vrijedi analizirati u dvije etape, kako je na kraju krajeva i građen. Barokno je krilo na obje nadzemne etaže²¹¹ definirano hodnikom te prostorijama nizanim u formi enfilade, koje izlaze i na hodnik (il. 16). U prizemlju je hodnik nadsvodjen češkim kapama i otvoren arkadama, a prostorije prizemlja nadsvodene su bačvastim svodovima sa susvodnicama. Na katu su i hodnik i prostorije nadvišene stropom. Tlocrt baroknog krila upućuje na nekadašnji višekrilni objekt. S obzirom na to da je hodnik u jednom dijelu prekinut te se tim dijelom proteže tek nadsvodena prostorija kao i čitava izdužena forma tlocrta i arkadno rastvoren hodnik, ukazuju na to da je ovo krilo i prije gradnje klasicističkog bilo dio višekrilnog dvorca.²¹² Također, sondiranjem strukture prizemlja klasicističkog krila utvrđeno je postojanje prethodne, barokne rezidencije.²¹³ Klasicističkom pregradnjom bočnom je krilu dodan prvi kat koji tlocrtno prati raspored prostorija prizemlja.

²⁰⁸ Katarina Horvat Levaj, „Utvrde i dvorci“, u: Katarina Horvat Levaj, Ivana Reberski (ur.), *Ludbreg – Ludbreška Podravina*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1997., str. 299.

²⁰⁹ „Poslije smrti pavl str. Rauha naslijedio je dobro Martijanec-Vrbanovec njegov mlađi sin Đuro barun Rauch...koji je nadogradio prvi kat na zidani veliki dvor u Martijancu...“ Stjepan Belošević, *Županija Varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb: vlastita naklada, 1926., str. 129.

Ovim citatom se ukazuje na mogućnost više nadogradnji i izmjena tlocrta dvorca.

²¹⁰ Katarina Horvat Levaj, *Dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu*, 2000., str. 9.

²¹¹ Treća etaža je nadsvodeni podrum.

²¹² Katarina Horvat Levaj, „Utvrde i dvorci“, 1997., str. 302.

²¹³ Katarina Horvat Levaj, *Dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu*, 2000., str. 3.

Klasicističko novije bi krilo moglo stajati kao samostalni jednokrlni objekt – u prizemlju je ulaz s predvorjem koje se nastavlja u osi na veliku pravokutnu dvoranu. Sa svake strane dvorane po dvije su tlocrtno jednake prostorije. Predvorje pak vodi sa sjeverne strane prema stubištu i još jednoj pomoćnoj prostoriji povezanoj s ostalima uskim hodnikom, a s južne strane vodi u također dvije prostorije nadsvođene češkim kapama i sa slijepim lukovima raščlanjenim zidovima koje su sa stubištem povezane također uskim hodnikom. Na prvom katu raspored prostorija prati prizemlje, uz dodatak dviju terasa nad ulazom i začelnim istakom, a sve su prostorije završene stropom. Sondiranje je pokazalo postojanje starije strukture, točnije, proširenje starijeg krila na način da se tlocrtno izjednači s nekadašnjim središnjim rizalitom, od kojeg su sačuvani izvorni obrisi fasadnih otvora prizemlja.²¹⁴ Povrh toga, na sjevernoj su strani otkriveni tragovi ranijih svodova u ulaznom predvorju kao i zazidana vrata među dvoranama, centrirana drugačije od sadašnjih vrata, što ukazuje na izmjenu tlocrta.²¹⁵ Na zapadnoj se strani prvog kata nalazi stubište za tavan.

Fasade starijeg krila doživjele su poprilične klasicističke preinake, pa su tako arkade ispunjene i otvorene manjim prozorima, ali u detaljima su zadržane prvotne profilacije – stilizirana rustika, plitke profilacije oko prozora i pročelnih vijenaca (il. 17). Klasicističko je pročelje s druge strane definirano snažnim plastičkim oblikovanjem altane sa stupcima u prizemlju i jonskim stupovima na prvom katu, a nadvišena je arhitravom, vijencem te trokutnim zabatom s volutama (il. 18). Prizemni je dio rastvoren plitkim pruskim svodovima sa željeznim traverzama.²¹⁶ Parira joj na začelju istaknuti dio fasade, s trijemom na četiri stupca s lukovima i kupolastim svodovima, obrubljen balustradom te s tri prozorska otvora na katu nadvišena atikom (il. 19). Ritam prozora naglašava reprezentativne prostore, pa su tako srednje tri od devet osi pročelja, tj. pet osi začelja, bržeg ritma, odnosno, manjeg međusobnog razmaka. Ostali dijelovi fasada jednostavni su i ujednačeni: ugaona rustika te rustika u prizemlju s uspravno postavljenim, lučno zaključenim pravokutnim prozorima nad kojima su u istoj osi jednostavni pravokutni prozori prvog kata. Srednji su prozori na obje etaže udvojeni. Ispod svih su prozora parapeti s ukladama. Etaže su odvojene širokim razdjelnim vijencem i nadvišene završnim vijencem te četveroslivnim krovom.

Unutrašnjost dvorca danas je u lošem stanju, pa osim sporadičnih elemenata dekoracije i žbuke nije moguće stvoriti detaljniju sliku o prostoru. Prema fotografijama iz prošlog stoljeća može se utvrditi bogato klasicističko uređenje prostora s drvenim oplatama u dvoranama.

²¹⁴ Isto, str. 5.

²¹⁵ Isto, str. 5.

²¹⁶ Isto, str. 6.

10.2. Jednokrilni dvorci

10.2.1. Vrbovec

Rakovec i Vrbovec jedina su dva posjeda prikazana u SFP na dva lista. Razlog tomu moguće je pronaći u vlasničkom listu posjeda. Naime, Baltazar Patačić otkupio je 1710. godine susjedna imanja nakon što bijahu u vlasništvu grofova Zrinskih. Po otkupu ovih dvaju posjeda, kao što je to već bilo napomenuto, Patačići su dobili regalna prava čime je ojačan njihov društveno-politički status među hrvatskim plemstvom. Oba dvorca su, međutim, stradala tijekom Seljačke bune 1755. godine, s tim da je vrbovečki dvorac djelomično obnovljen.

Povijest ovih posjeda seže daleko u prošlost, sve do 13. stoljeća kada se spominju kao pojedinačna dobra. U 15. stoljeću navedeni su kao gospoštija Vrbovec-Rakovec te mijenjaju svoje vlasnike – od knezova Celjskih, Matijaša Korvina, biskupa Tuza do Jurja Brandenburškog u 15. stoljeću, a potom Jagelovića i na kraju Zrinskih u 16. stoljeću. Zrinski su polagali nasljedno pravo na ove posjede temeljem ugovora između rano preminulog bana Ivana Karlovića i Nikole III. Zrinskog, a konačnu potvrdu darovnicom je zapečatio kralj Ferdinand I. Naizmjenice će, zatim, posjede držati Zrinski i Erdödyji, a u 18. stoljeću ga preuzimaju Patačići te na kraju Dvorska komora do 1848. godine.²¹⁷

Faze gradnje ovih dvoraca, dakle, prati razvoj i izmjena vlasnika. Funkcionalno, sve do početka 17. stoljeća, u Rakovcu i Vrbovcu postoje utvrde – drvene i zidane – koje su služile obrani od Osmanlija. Osmanlije su osvojile Vrbovec, čija je drvena utvrda ujedno tada i spaljena, a stari grad Rakovec nastradao je u ranijoj seljačkoj buni, također u požaru. Vrbovec je relativno brzo ponovno obnovljen te se tamo u prvoj polovici 17. stoljeća gradi kaštel Zrinskih koji je opstao sve do 1755. godine.²¹⁸ Prema predaji, stariji kaštel, prije nego što je izgorio u buni, imao je drveni prvi kat koji su Patačići nakon bune samo ozidali.²¹⁹

10.2.1.1. Analiza

²¹⁷ Mladen Obad Ščitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji*, 1998., str. 332.-335.

²¹⁸ Milan Kruhek, „Vrbovec, Vrbovečki kaštel i njegovo mjesto u sustavu obrane Krajiške granice“, u: Branko Čegec (ur.), *Vrbovec u prošlosti i sadašnjosti: radovi sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvog pisanog spomenika u Vrbovcu*, Vrbovec: Ogranak Matice hrvatske, 1995., str. 19.

²¹⁹ Isto, str. 21.

Stari grad Vrbovec prvi se put spominje 1528. godine u pismu kralju Ferdinandu I. gdje je navedeno da je građen za obranu od Osmanlija.²²⁰ O izgledu utvrde više se saznaje iz spisa o procjeni imanja Zrinskih u kojem je navedeno da je utvrda bila: „...drvena, dobro uređena, sa šest soba na gornjem katu. U dva drvena podruma bilo je pedeset bačava, postojala je i smočnica i kuća za služinčad...“²²¹; utvrda je bila okružena grabištem s vodom, a s vanjske su se strane nalazile staje.²²² Patačići su pak nadodali žitnicu, prostorije iznad utvrde, pivnicu, turnić i majur, a nakon seljačke bune podižu novi zidani dvorac nad jednim od krila oštećene utvrde.²²³ Zidani se dvorac može vidjeti i danas – riječ je o dvoetažnoj zgradi pravokutnog tlocrta nadvišenom četveroslivnim krovom. Fasade dvorca su unificirane i jednostavne – raščlanjene tek prozorskim otvorima (il. 20.). Etaže su odvojene jednostavnim, reljefno istaknutom i bijelom bojom naglašenom širokom trakom, a plitkim vertikalnim, bijelim lezenama naznačene su prozorske osi. Šest prizemnih prostorija svođeno je bačvastim svodovima sa susvodnicama, a do druge etaže vodi dvokrako stubište. Raspored prostorija na katu prati raspored prizemlja, a kat je završen stropom. Dvorac je imao i podrum koji je danas zatrpan.²²⁴ Do Drugog svjetskog rata dvorac je bio u privatnom vlasništvu, nakon čega je sav pokretni inventar iseljen, a danas se koristi kao poslovni prostor. Zanimljivo je da se oko dvorca nalazio francuski vrt koji je danas devastiran.

10.2.1.2. Vrbovec u SFP

Vrbovec je prikazan u središtu akvarela kao višekrilni dvorac s dvjema kulama na začelju te crkvom s tornjem u neposrednoj blizini, okružen vodenim opkopom koje premošćuju dva drvena mostića i na taj način povezuju dvorac s prilaznim cestama (il. 21). Začelje je rastvoreno s osamnaest prozora u devet vertikalnih osi te s pet mansardnih prozora i zaključeno dvoslivnim krovom. Kule imaju svaka po četiri prozora i zaključene su stožastim krovovima. U neposrednoj blizini dvorca prikazano je selo s mnoštvo manjih zidanih kućica, a preko puta je prikazan francuski vrt. U vrt se ulazi kroz monumentalni zidani portal, koji definira središnju longitudinalnu os. Sa svake strane središnje osi su po četiri bogato razvedena parterna polja s fontanom i sjenicom u sredini. U nastavku ograđenog dijela imanja proteže se poljoprivredno zemljište, također uredno uređeno, a s krajnje lijeve strane prikazan je i staklenik. Upravo je na ovom primjeru prikazana najveća razina imaginacije ilustratora

²²⁰ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji*, 1998., str. 336.

²²¹ Isto, str. 336., fusnota 810.

²²² Isto, str. 336.

²²³ Isto, str. 336., fusnota 811.

²²⁴ Sanja Prijatelj (ur.), *Vrbovec - 770 godina*, Vrbovec: Pučko otvoreno učilište Vrbovec, 2014., str. 23.

SFP s obzirom na to da čak ni okoliš oko posjeda ne odgovara stvarnom stanju, te je jedini vjerodostojan element materijal od kojeg su zdanja građena. Evidentno je međutim, da je ilustratoru poznat smještaj objekata u naselju, pa se tako doista barokna crkva sv. Vida nalazi u neposrednoj blizini dvorca. Današnje stanje dvorca tek je dio starijeg kompleksa koji je prema povijesnim izvorima stradao u požaru, a prikaz kula mogao bi ukazati i na poznavanje nekadašnje srednjovjekovne strukture kompleksa.

10.2.2. Krkanec

Dvorac Krkanec, smješten u općini Vidovec, jedan je od dvaju posjeda koja su bila u vlasništvu obitelji Patačić u 18. stoljeću. Krkanec je u SFP zabilježen kao *castellum*, nasuprot *antiqua residentia Vidovec*. Vjerojatno je riječ o građevinama koje su međusobno bile u neposrednoj blizini. Krkanec je 1616. godine izgradio Stjepan Patačić, o čemu svjedoči natpis nad ulazom: „*In Te Domine speravi, non confundar in aeternum*“, a pod grbovima stoji: „*Stephanus Patachich de Zayezda prothonotarius regni Sclavoniae cum chara coniuge sua Barbara Bekovich sibi et catholicae romanae duntaxat posteriti fieri fecit Anno Domini 1616.*“²²⁵

Krkanec je prije svega posjed obilježen ne toliko arhitektonskim značajem koliko značenjem za kulturni život Hrvatskog zagorja. Vinsko društvo od Pinte Baltazara Patačića zasjedalo je upravo ovdje i time je dvorac postao sinonimom za hedonizam galantnog stoljeća. Nakon izumiranja roda Patačića, posjed je u vlasništvu obitelji Köröskény, a nakon toga, 1860. godine otkupljuju ga Erdödyji²²⁶ te nedugo potom postaje skladište žita. Danas je dvorac u privatnom vlasništvu i ponešto promijenjen, skromniji i smješten u ruralni pejzaž.

10.2.2.1. Analiza

Dvorac obitelji Patačić opisan je kao vodom opasani dvorac na samom početku 17. stoljeća,²²⁷ dakle u prvim godinama po izgradnji, nakon čega je mijenjao svoje funkcije, ali svakako je imao funkciju reprezentativne građevine namijenjene između ostalog i održavanju zabava i svečanosti. Pravilni pravokutni tlocrt dvorca dinamiziran je rizalitom na začelju s jednim prozorskim otvorom na obje etaže te manjim polukružnim istakom koji se proteže u čitavoj visini dvorca i povezuje začelni zid s rizalitom (il. 22.). Taj je element također

²²⁵ Natpis nad ulazom – na grbu, u prijevodu: „Stjepan Patačić od Zajezde, pronotar kraljevine Slavonije s dragom ženom si Barbarom sebi i katoličkom potomstvu dao je posvetiti godine 1616.“, usp. Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, 1940., str. 126., 127.

²²⁶ Isto, str. 126., 127.

²²⁷ Mladen Obad Ščitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog Zagorja*, 2005., str. 124.

rastvoren malim, polukružno zaključenim otvorima. Dvorac je u osnovi pravokutna građevina na tri etaže, jednostavnih pročelja. Dinamika raščlambe pročelja postignuta je vertikalnim lezenama između prozorskih otvora te rustikom na uglovima, a *piano nobile* naglašen je trokutastim nadprozorskim dekoracijama te okvirima prozora s vidljivim reljefno oblikovanim elementom nalik zaglavnom kamenu. Pročelje je rastvoreno s pet prozorskih otvora postavljenih u osi na svakoj etaži, začelje je pak rastvoreno s dva prozorska otvora s jedne strane rizalita te ulazom u podrum i s jednim prozorskim otvorom s druge strane rizalita (il. 23.). Rizalit je pak rastvoren s po jednim prozorom sa sve tri strane. Zanimljivo je da su ti prozori polukružno zaključeni sa istaknutim zaglavnim kamenom. Bočne su fasade također rastvorene, s po tri prozora u osi na svim etažama, ali je sa zapadne strane pridodan stepenicama povišen drveni ulaz natkriven drvenom nadstrešnicom. Prostor prizemlja rastvoren je na tri strane s malim prozorskim otvorima u razini suterena, a dvorac je imao i privatnu kapelu s križnim svodom²²⁸ koja nije sačuvana. Parapeti drugog kata dekorirani su lamberkinima. Portal s grbovima obitelji Patačić i Beković upečatljiv je dekorativni element fasade (il. 24.). Elegantni portal u formi vertikalno postavljenog pravokutnika nadvišen je vijencem nad kojim je grb u kartuši flankiran stiliziranim volutama. Dva jednostavno dekorirana polustupa s impostima nose luk okvira vrata.

Daljnje promjene vlasnika izmjenile su i sam izgled dvorca, pa je prigradenim trijemom sa stubištem promijenjena razina etaža.²²⁹

10.2.2.2. Krkanec u SFP

U SFP, prikazan je dvorac, smješten u vrt (il.25.) . Nedaleko dvorca prikazana su polja te brežuljci u pozadini. Posjed je opasan zidom s portalom zaključenim zabatom. Ulazni portal smješten je u ravnini s ulazom zaključenim segmentnim lukom te grbom na mjestu zaglavnog kamena. Sama je građevina prikazana kao čvrst pravokutan volumen s četiri etaže te pravokutnim erkerima na oba ugla pročelja. Pročelna je fasada, osim erkerima, rastvorena i s osam prozora, od kojih su veći oni na prvom katu. Bočna je fasada rastvorena s jedanaest prozora, dva u podrumskoj etaži te devet podijeljenih u tri vertikalne osi. Erkeri također imaju po dva prozora svaki, kao i uklade s lukovima na donjoj strani. Građevina je zaključena

²²⁸ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog Zagorja*, 2005., str. 127.

²²⁹ Prigradeno stubište na bočnoj fasadi vidljivo je i na starijim fotografijama iz 1970-ih. stoga je upitno kada je došlo do te nadogradnje, vjerojatno nakon dijeljenja posjeda među više obitelji. Prema: Dvor Patačića iz 1616. godine – total s ulazom drugog vlasnika; snimio Nino Vranić, 1970. (MK, UZKB – F, inv. br. 30161, br. neg. II-7369), Fototeka Ministarstva kulture

četveroslivnim krovom, a erkeri imaju dvoslivne krovíće. Unutar opsega ogradnog zida su i dvije gospodarske kuće, podosta daleko smještene od glavne zgrade. Kao i druge ilustracije u rukopisu, ova je poprilično nevjerodostojna, prvenstveno gledajući okolinu, s obzirom na to da se općina Vidovec nalazi u rijetkom nizinskom dijelu Hrvatskog zagorja, a potom i uspoređujući današnje (iako izmijenjeno) stanje arhitekture. Zanimljivo je da se ovakva forma erkera s dvostrukim prozorima i ukladama s lukovima može vidjeti kao izveden arhitektonski element na Velikom Taboru. Budući da je Krkanec datiran natpisom nad portalom, postoji mogućnost da je autor akvarela bio svjestan koliko je rano dvorac izgrađen, te upotrebljava motiv karakterističan za formu kontinentalne renesanse.

10.3. Kurija

10.3.1. Trnovec

Kurija u Trnovcu smještena je na uzvisini, nedaleko Krapinskih Toplica. S obzirom na smještaj na brežuljku, građevina je prilagođene terenu, stoga je začelje u dvije etaže, a pročelje prizemno. Kurija u Trnovcu prvotno je bila jedinstveni pravokutni volumen kojem je početkom 19. stoljeća nadodana još jedna građevina, smještena na južnoj strani, nedaleko ranije gradnje.²³⁰ S aneksom tlocrt kurije iz pravokutnog prelazi u L-tlocrt uz nešto razvedenije pročelje.

10.3.1.1. Analiza

Prizemna etaža podijeljena je na pet prostorija u formi enfilade, od kojih je središnja veća, pa stoga i rastvorena dvama prozorskim otvorima, nasuprot ostalih prostorija koje imaju tek jedan (il. 26.). Svi su prostori nadsvođeni koritastim svodom, a s ulazom su povezane plitko nadsvođenim hodnikom. Donja etaža začelne strane prostorno je jednako raspodijeljena, a nadsvođena je češkim kapama i rastvorena istim brojem prozorskih otvora. Na sjevernoj su strani prozorski otvori manji, što upućuje na skladišnu funkciju prostora, a u nastavku ostali prozori dotiču visinu svodova, što upućuje na kasnije izmjene svodova.²³¹ Fasade su razmjerno jednostavne, s uparenim lezenama na začelju (il. 27.) te naknadno izgrađenim ulaznim dijelom na pročelju. Neobične su zazidane arkade u kojima su otvoreni pravokutni prozori, kao i segmentnim lukom zaključeni ulazi u podrumске prostorije (il. 28.). Zazidane

²³⁰ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog Zagorja*, 1995., str.96., 97.

²³¹ Isto, str. 96.

arkade vidljive su i s unutrašnje strane, stoga postoji mogućnost da je obris arkada tek dekorativni element.²³² Unutrašnjost kurije manjim se dijelom može rekonstruirati uz pomoć fotografija, pa iako je riječ o jednostavnijoj gradnji, dekoracije nisu izostale. Na primjer, središnja dvorana na svodu je bila oslikana florealnim motivima i vazama (il. 29.). Zidovi jedne od dvorana ispunjeni su drvenom oplatom i vijencima u stuccu kao i bidermajer namještajem, slikama i prepariranim životinjama.²³³

Upravo raspored prostorija kurije čine ovaj dvorac specifičnim, s obzirom na to da enfilada ne odgovara sveobuhvatnoj jednostavnosti i praktičnosti gradnje koja se, gotovo u maniri pomoćnih gospodarskih zgrada, uklapa u pejzaž Hrvatskog zagorja. Enfilada je tipičan barokni način organizacije prostora, međutim, uobičajena je za razvedenije, višekrilne dvorce pri kojima se niz međusobno povezanih prostorija veže uz reprezentativni prostor stubišta ili ulaza. Trnovečka kurija nema taj slučaj, ulaz je naknadno dodan, a stubište je, zbog nivelacije terena, čisto funkcionalno. Stoga postoji mogućnost ugledanja na neki razvedeniji primjer dvorca pri gradnji ove kurije, što potvrđuje i važnost hodnika kao elementa povezivanja i interakcije u čitavom kompleksu.²³⁴ Sličan moment je vidljiv i u Zajezdi, matičnom dvorcu obitelji. Kurija je danas u privatnom vlasništvu i poprilično derutnom stanju.

10.3.1.2. Trnovec u SFP

U SFP, rezidencija Trnovec prikazana je jednostavno (il. 30.) – na dvije etaže, kao zidanica natkrivena dvoslivnim krovom.²³⁵ Vidljiva je razlika u nivelaciji terena, kao i polja, dio šume te ograđeni dio imanja. S obzirom na to da nije prikazan ulaz u ograđeni prostor imanja, naslikano je začelje te jedna bočna fasada. Prema razlici u razini krova, prikazana su dva dijela građevine – lijevi, nešto niži, rastvoren s četiri prozora u dvije vertikalne osi i do njega, glavni dio zgrade rastvoren sa šest prozora u tri vertikalne osi te mansardnim prozorima iznad svake. Bočna je fasada rastvorena s osam prozora u četiri vertikalne osi te tavanskim prozorčićima. Na svakom od uglova drvene ograde nalazi se zidana četverostrana kula s malim otvorima, nadvišena četveroslivnim krovčićima. U pozadini kurije je nekoliko manjih kuća koje bi trebale predstavljati pomoćne gospodarske zgrade. Ponovno, stvarna situacija je ponešto drugačija iz čega je razvidno da je prikaz produkt umjetničke slobode.

²³² Isto, str. 96., 97.

²³³ Prema fotografijama unutrašnjosti, Nino Vranić, 1959., Fototeka Ministarstva kulture.

²³⁴ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog Zagorja*, 1995., str. 54.

²³⁵ *Statut Familiae Patachich*, str. 57.

Tipološki, prethodno analizirani primjeri predstavljaju pregled graditeljskih značajki u posjedima iste obitelji. Dakako najreprezentativniji su višekrilni dvorci, ujedno i sjedišta obitelji, jednokrili dvorci nasuprot tome prezentiraju funkcionalnu udobnost i jednostavnost života koja ne isključuje prezentabilnost, a primjer kurije predstavlja dio građevinske tradicije kraja. Tradicija je akcentuirana i izborom lokacije, pa je tako Zajezda građena u neposrednoj blizini srednjovjekovnog zdanja, a Vrbovec na mjestu ranijeg kaštela. Patačićevi su dvorci primjer prilagođavanja prostornom i društvenom kontekstu i uz istovremeno usvajanje suvremenih stilskih strujanja koja dolaze iz većih umjetničkih centara. Arhitektonska je tradicija prisutna u motivu arkadno rastvorenih hodnika Zajezde i Martijanca ili portalom Krkanca. Prepletanje poznatih formi i novina ima jedinstveni cilj prezentacije obitelji u funkcionalnom i istovremeno teatraliziranom prostoru. Prilagođavanje suvremenih baroknih rješenja prostoru na kojem nastaju te kontinuirani kontakt s graditeljskom tradicijom uz svijest o vlastitoj povijesti obilježio je baroknu arhitekturu Hrvatskog zagorja, a time i Patačićeva zdanja.

11. Komparativna analiza odabranih primjera arhitekture izvangradskih posjeda obitelji Patačić

Analiza izabranih primjera posjeda obitelji Patačić ukazala je na arhitektonske posebnosti gradnje Hrvatskog zagorja. Ipak, s ciljem boljeg razumijevanja građe, potrebno je smjestiti arhitekturu obitelji Patačić u širi kontekst, stoga će komparativna analiza biti provedena u tri kategorije. Prva kategorija je usporedba s ostalim posjedima prezentiranim akvarelima u *Statutu Familiae Patachich*, druga je komparacija s odabranim primjerima posjeda drugog plemstva u Hrvatskom zagorju i treća je s odabranim primjerima posjedima izvan današnjih granica Republike Hrvatske. Prva će se kategorija dotaknuti sličnih elemenata koji ukazuju na moguću povezanost imanja, kao i graditelja imanja unutar obitelji. Druga i treća kategorija referirat će se na nekoliko usko vezanih usporednih primjera – u oblikovnom smislu uz mogućnost osvrta na dataciju građevina ili prepoznavanje graditelja/projektanta.

11.1. Prva kategorija: komparativna analiza s posjedima prezentiranim u *Statusu Familiae Patachich*

Status Familiae Patachich, kako je spomenuto u prethodnim poglavljima, važan je dokument koji donosi najdetaljniji prikaz posjeda obitelji. Uz pisani dio obogaćen je serijom ilustracija s prikazima posjeda Patačića. Ono što je zajedničko svim ilustracijama, kao što su to analize pokazale, značajan je udio umjetničke slobode. Usporedbom s postojećim stanjem nekih objekata zamjetna je nepodudarnost. Međutim, komparacijom slika međusobno ukazuje se na pojavu sličnih ili istih formi na različitim posjedima što govori o mogućoj tipizaciji primjera. Neodgovorena su i dalje pitanja – kako je točno ilustrator došao do informacija o pojedinom posjedu i koliko su te informacije bile detaljne, naravno ako ih je uopće bilo. Ova analiza stoga je više relevantna jer daje uvid u način baroknog dokumentiranja prostora i arhitekture. Nije samo riječ o preglednom popisu posjeda, već prije svega o njihovoj važnosti kao materijalnog i kulturnog dobra obitelji. Reprezentativnost još jednom zadržava primat stoga je uputno, barem ukratko, osvrnuti se na elemente prisutne na akvarelima.

Analiza akvarela za posjede Zajezdu, Vrbovec, Trnovec i Krkanec osnova je za daljnju komparativnu analizu. Metodološki, svaki usporedni akvarel referirat će se na određeni element na prikazima prethodno navedenih posjeda, ne računajući opće elemente koji su već obrađeni u prethodnom poglavlju o samom dokumentu (natpisi, okoliš, kartuše).

Akvarel s prikazom Zajezde i Milengrada definiran je motivima glavne zgrade, pomoćnih zgrada te ogradnog zida. Isti zid, s naglašenim portalom u osi ulaza nalazi se i na akvarelu

rezidencije u Vidovcu (*Vidovecz antiqua Residentia*) i dvorca Krkanec (*Castellum Vidovecz*). Nadalje, zid je prisutan i na akvarelu Orehovice, sa zabatno zaključenim središnjim poratalom, zatim na imanjima Marčinkovo, Kaštel, Vinica i Tomašovec, koji je ujedno likovno najbliži onom prikazanom na akvarelu Zajezde. Iznimku čini tek krunište nad portalom.

S druge strane, Trnovec je opasan drvenim zidom s četiri zidane kule na svakom uglu. Drvenim je zidom opasana i tzv. moderna rezidencija Zajezda, a isti se motiv javlja i u većini drugih posjeda. Iznimka kod Trnovca je u načinu slaganja drvenih elemenata – na drugim prikazima ograda su postavljeni vertikalno, a na primjeru Trnovca slagani su horizontalno s ritmično postavljenim vertikalnim okvirima. Takva se ograda pojavljuje na prikazu rezidencije Klokovec (str. 69) i Bistrice (str. 77) te u prikazima drvene gradnje: glavna zgrada na akvarelu s prikazom Subotice, pomoćna zgrada na prikazu Vinice (str. 29), Črnkovca (str.65) i Moždanca (str. 73).

Vrbovec je pak opasan vodenim opkopom i povezan drvenim mostom s prilaznim putom, kao i Maruševac i Rakovec. Vrbovec je također prikazan s dvjema kulama na začelju glavne zgrade. Kule su prikazane i na dobrima Slavetić (str. 25), Maruševac (str. 27), Goricija (str. 47), Bilzak (str. 67), Lapšina (str. 69), Bistrica (str.77) i palači u Zagrebu (str. 123). Dvije kule prslonjene tik uz glavnu zgradu prikazane su u Maruševcu, Lapšini i Bistrici. U svim je ovim slučajevima riječ o starijim, čak i srednjovjekovnim građevinama koje su pregrađivane u kasnijim razdobljima.

Osim okoliša, ostali su elementi isti – bijeli ožbukani zidovi, rastvoreni određenim brojem prozora u pravilnim osima te nadvišeni višeslivnim krovovima. Zanimljivo je, međutim, primijetiti neke možda nelogične podudarnosti: na primjer, dekorativni elementi poput uglovne rustike, koja je prisutna u Zajezdi, ali nije prikazana na akvarelu, javljaju se na prikazima drugih posjeda, poput Novog Mesta (str. 67) i Novog Marofa (str.41). Nadalje, istaci, kao onaj tlocrtno izveden u Krkancu, prikazani su u akvarelu na primjeru posjeda Saurić u Štajerskoj (str.43) ili Maruševca (str. 27). Također, trokrilni dvorac, iako pomalo nespretno, prikazan je na akvarelu Verbine u Susedgradu (str. 51). Zatim, element potpornog pilona koji je prisutan u Zajezdi vidljiv je na akvarelu s prikazom posjeda Kristanovec (str. 29). Jasno je dakle, prema prethodno navedenim primjerima, da je ilustrator jako dobro upoznat s različitim tipovima gradnje, kao i materijalima i dekorativnim elementima. Umjetnik vrsno barata motivima ključnim za prezentaciju i interpretaciju baroknih zdanja – ne samo profane arhitekture, već i čitavih ambijenata. Problematična je vjerodostojnost prikaza u odnosu na postojeće stanje arhitekture i okoline. Ponovno se dakle utvrđuje da, iako

je riječ o uvježbanom slikaru pejzaža i veduta, nije nužno sam posjetio prostore koje prikazuje, a informacije na osnovi kojih je radio štire su i moguće ispremiješane ili konfuzne. Osim toga, nemoguće je previdjeti drvene elemente koji se javljaju na akvarelima poput drvenih stubišta, ograda balkona, mostića, ogradnih zidova, trijemova, čeka itd. koji odgovaraju elementima tradicionalne drvene gradnje ovih prostora. Ipak, jednako je nemoguće utvrditi preciznost prikaza. Gotovo lirski kvaliteta akvarela u drugi plan stavlja njihovu dokumentarnu vrijednost, no svi primjeri pokazuju raznovrsnost gradnje među posjedima jedne obitelji.

11.2. Druga kategorija: komparativna analiza s drugim primjerima s područja Hrvatskog zagorja

Raznolikost dvoraca na posjedima obitelji Patačić na mikrorazini ukazuje na njihovu tipološku, građevinsku, arhitektonsku različitost. Druge plemićke obitelji s područja sjeverozapadne Hrvatske mogu se dičiti sličnim rasponom građevinske baštine. Razumijevanje oblikovnih značajki plemićke arhitekture može se postići tek komparativnim analizama među posjedima plemićkih obitelji. Nekoliko faktora definira tu potrebu. Prije svega, međusobna komunikacija i prijenosi pojedinih dobara – zbog izumiranja roda, financijskih problema, ženidbenih veza itd. – posjedi su prelazili iz vlasništva jedne obitelji drugoj. Praktičnosti radi, rijetko se javlja potpuno rušenje postojeće građevine (ukoliko je ista konstruktivno, statički i funkcionalno iskoristiva) te se uglavnom, kako bi se dodao vlastiti pečat, nadograđuje poneki dio ili se mijenja dekorativni program. Neposredan primjer je dvorac Martijanec čije je klasicističko krilo građeno za obitelji Rauch, na mjestu postojećeg baroknog krila. Nadalje, relevantan su aspekti kontakti s plemićkim obiteljima kao i njihov status unutar Monarhije. Status se morao očitovati i u nepokretnim dobrima, pa viši status u Monarhiji omogućava bliži kontakt s novinama i rješenjima, pa i arhitektonskim, pri čemu nerijetko dolazi do njihova preuzimanja. Osim toga, sakralna je arhitektura utjecala na gradnju profane – ponovno primarno u željama naručitelja, od kojih su neki bili i na visokim crkvenim položajima. Prisutan je dakle kontinuitet međuodnosa privatnih kapela i profane arhitekture naručitelja, posebno u dekorativnom programu i detaljima. Na primjer, kolatori crkve, današnje župne crkve svete Barbare u Bedekovčini, bili su članovi obitelji Bedeković. Posljednju obnovu nakon potresa 1775. godine potpomagala je ista obitelj.²³⁶ Komparacijom s

²³⁶ Goranka Horjan, „Župna crkva sv. Barbare“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 92.

njihovim jednokrlnim dvorcem, Gornjom Bedekovčinom iz 1750. godine,²³⁷ vidljive su sličnosti arhitektonske artikulacije. Oblikovanje kapitela razdjelnih pilastara fasade prvog kata Gornje Bedekovčine veoma su slični pilastrima koji drže pojasnice svoda crkve. Drugi je primjer portal kapele sv. Filipa i Jakova s dijamantnim ukrasima na dovratnicima²³⁸ koji je gotovo u potpunosti istovjetan ulaznom portalu Erdödyjevog dvorca Novi Dvori Klanječki.²³⁹

Nezaobilazan faktor bile su i prirodne nepogode. Područje Hrvatskog zagorja i prigorja je trusno i plavno, stoga jači potresi ili poplave utječu na arhitekturu. Povijesno su potresi najviše utjecali na statiku građevina, pa su tako, na širem zagrebačkom području s epicentrom prisojne strane Medvednice, zabilježeni veliki potresi 1502. i 1590. godine. U potonjem je stradao Medvedgrad.²⁴⁰ 1628. godine, epicentar velikog potresa je u okolici Krškog čime su zahvaćena i granična područja Zagorja, a sličan je utjecaj imao i onaj 1689. godine s epicentrom u Kranjskoj, o čemu svjedoči i Valvasor.²⁴¹ Godine 1699. potresom je oštećen Veliki Kalnik i Svetice, s epicentrom ponovno u današnjoj Sloveniji.²⁴² Godine 1738. stradalo je Međimurje,²⁴³ a jedan od najrazornijih bio je 1880. godine, s epicentrom nedaleko Krapine koji je značajno ugrozio Zagrepčane i zagrebačku arhitekturu, a naravno i mjesta uz epicentar. Urušavanja, oštećenja i potpuna uništenja uzrokovana prirodnim nepogodama, definitivno su bile varijable (re)definiranja prostora izvangradske plemićke arhitekture.

Druga će kategorija komparativne analize biti podijeljena na nekoliko dijelova – uspoređivat će se tlocrti, fasade, interijeri, dekorativni elementi s profanim građevinama drugih plemićkih obitelji, prvenstveno obitelji s kojima su Patačići dijelili bračne ili kupoprodajne veze, poput Gottala, Keglevića, Oršića, Draškovića, Erdödyja. Tu paralelu spominje i Gjuro Szabo pišući kako je Julije Keglević posjedovao Bežanec, Trnovec, Šikad, Lobor, Veleškovec i Topolovec, a Petar Keglević Popovec, Kalnik, Gušćarovec, Začretje, Ladanje, Kostanjek i Bistricu.²⁴⁴ Neki od ovih posjeda kasnije će pripasti Patačićima.

²³⁷ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskoga Zagorja*, 1995., str.77.

²³⁸ Dubravka Botica, „Kapela sv. Filipa i Jakova“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 281.

²³⁹ Andrej Žmegač, „Novi Dvori Klanječki, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 285., 286.

²⁴⁰ Dr. Stjepan Škreb, „Zagrebački potresi“, Josip Matasović (ur.) *Narodna starina*, Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1929., str. 209.

²⁴¹ Janez Lapajne, „Veliki potresi na Slovenskem – II“, Ljubljana: Ujma 2. Uprava RS za zaštitu in rešavanje Ministarstva za obrambo, 1988., str. 73.

²⁴² Veselin Šimović, „Potresi na zagrebačkom području“, *Građevinar*, 52 (2000.), str. 637.

²⁴³ Potres u Čakovcu, 29.4.1738., <http://mmc.hr/info/stari-grad-cakovec/> (pregledano: 23.12.2017.).

²⁴⁴ Gjuro Szabo, *Kroz hrvatsko Zagorje*, 1940., str. 82.

11.2.1. Zajezda

Fokus je rada na matičnom posjedu Zajezde, stoga ima i primat pri komparativnoj analizi. Promatrajući tlocrt Zajezde, kao što je to u prethodnoj analizi navedeno, riječ je o trokrilnom dvorcu s pročelnim zidom, središnjom dvoranom, stubištem i arkadnim hodnikom kao glavnim elementima artikulacije te kapelom kao upečatljivim graditeljskim elementom. Trokrilni je tlocrt tipičan barokni tlocrt koji se u Hrvatskom zagorju ipak ne pojavljuje previše često, pa su primjeri Stubički Golubovec, Gornja Bistra, Lužnica, Dubrava (pored Pregrade), Poznanovec, Popovec i Donje Oroslavje.

Popovec je jedan od dvoraca koji je bio u vlasništvu Patačića. Godine 1732. udajom Katarine Keglević za Franju Patačića Popovec prelazi u ruke obitelji. Tlocrtno, ovaj je dvoetažni trokrilni dvorac podosta složene strukture, obilježen jasnim baroknim odlikama, ali nepoznatog datuma gradnje. Najstarije, sjeverno krilo u prizemlju je nadvišeno bačvastim i križnim svodovima, a na katu bačvastim i zrcalnim svodovima. Druga dva krila većih su prostorija, zatvorenog trijema te raznolikijih svodova gdje se uz prethodno navedene javljaju još i češke kape te stropovi. Danas je tlocrt podosta izmijenjen, zahvaljujući devetnaestostoljetnim alternacijama i kasnijim devastacijama, pa je tako jedno bočno krilo skraćeno i nadodan je historicistički ulaz.²⁴⁵ Obitelj Keglević u svojem posjedu imala je nekoliko višekrilnih dvoraca. Jedan od njih je Lobar, četverokrilna rezidencija koja je građena u više etapa. Nova rezidencija na trima etažama građena je potkraj 16. stoljeća, a definirana je u glavnom krilu nizovima međusobno povezanih prostorija, arkadno rastvorenim hodnikom, bačvastim svodovima prizemlja, baroknim križnim svodom prizemnog trijema i prvog kata te stropom nad prostorijama drugog kata. Bočno krilo tlocrtno je slično glavnom, uz manjak jedne etaže. Druga dva krila građena su u 18. stoljeću, no iako u raščlambi fasada pokazuju zavidna visokobarokna rješenja, u tlocrtu ostaju vezana uz već poznate forme.²⁴⁶ Stoga se troetažna osamnaestostoljetna krila ne razlikuju mnogo od onih ranijih, uz iznimku zatvorenog hodnika nadvišenog češkim kapama te koritastim svodovima prvog kata. Obitelj Keglević posjedovala je još jedan trokrilni dvorac, Dubravu kod Pregrade. Jednokatna, trokrilna građevina spominje se u vlasništvu obitelji Keglević već 1622. godine, a u današnjem stanju vjerojatno je građena potkraj 18. stoljeća.²⁴⁷

²⁴⁵ Andrija Žmegač, „Dvorac Popovec“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 366., 368.

²⁴⁶ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskoga Zagorja*, 1995., str. 84., 85.

²⁴⁷ Andrija Žmegač, „Dvorac Dubrava“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 522.

Lužnica, kao središnji posjed obitelji Rauch, reprezentativan je trokrilni barokni dvorac na dvije etaže. Tlocrtno je usporediva sa Zajezdom u enfiladi prostorija prvog kata povezanih s hodnikom, kao i bačvastim svodjenjem prizemlja te koritastim i samostanskim svodovima prvog kata. Također, stubište, uz kapelu, osnovni je reprezentativni moment dvorca. Tlocrtno se razlikuje dekorativnim atavizmom ranijih razdoblja, a to su cilindrične kule na začelnoj strani, na spojevima bočnih krila s glavnim i na krajevima bočnih krila. Datacija ovog dvorca je interesantna zbog dviju činjenično potvrđenih, ali nepodudarnih godina – 1791. godina zabilježena je na vrhu stubišta, a 1761. u ispravi o posvećenju kapelice u dvorcu.²⁴⁸

Poznanovec, otvorenog U-tlocrta, bio je u vlasništvu obitelji Sermage i Ritter, a primjer je baroknog klasicizma. Uska i kratka bočna krila nastavljaju se na središnje, izduženo krilo. Prostorije prizemlja i prvog kata praktično su povezane hodnikom i stepeništem, a glavna je dvorana naglašena tek svojom veličinom. Prizemne su prostorije završene češkim kapama i bačvastim svodovima, a prostorije kata stropom. Sažimanje tlocrta i konstruiranje dijela svodova prizemlja ukazuju na klasicističke tendencije, stoga se dvorac može datirati u kasno 18. i početak 19. stoljeća.²⁴⁹

Capolavoro baroka sjeverozapadne Hrvatske je dvorac Gornja Bistra koji gradi obitelj Oršić između 1770. i 1775. godine (nad portalom je natpis s godinom 1774.).²⁵⁰ Dvorac građen u formi slova U definiran je vežom u prizemlju i reprezentativnom ovalnom dvoranom na prvom katu, komunikacijskim, arkadno rastvorenim hodnikom i dvokrakim stubištem. Stiješnjena kupola nadvisuje ovalnu dvoranu, bačvasti svodovi prostorije prizemlja, a koritasti svodovi i češke kape prostorije prvog kata. Kapela kao arhitektonski najsloženiji element smještena je na kraju bočnog krila.

Donje Oroslavje U- tlocrta definirano je masivnim središnjim krilom i dvama užim, bočnim krilima. Forma tlocrta slična je dvorcu u Gornjoj Bistri, sa središnjom dvoranom i koritastim svodovima prvog kata te vežom, hodnicima i prostorijama prizemlja nadvišenim bačvastim svodovima i češkim kapama. Vlasnici Donjeg Oroslavja bili su članovi obitelji Vojkoffy, a oblikovno pripada posljednjim desetljećima 18. stoljeća.²⁵¹ Stubički Golubovec u Donjoj Stubici tlocrtno je varijanta Donjeg Oroslavja te je građen neposredno nakon.²⁵²

Tlocrt Zajezde sadrži elemente prisutne i u prethodno navedenim primjerima. Kompaktnost njenog tlocrta možda je najbliža Poznanovcu, međutim protočnost prostorija i

²⁴⁸ Iskra Iveljić, *Anatomija jedne velikaške porodice: Rauchovi*, Zagreb: Filozofski fakultet, FF-press, 2014., str. 120.

²⁴⁹ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskoga Zagorja*, 1995., str. 91.

²⁵⁰ Isto, str. 78., 79.

²⁵¹ Isto, str. 24.

²⁵² Isto, str. 24., 95.

povezanost s arkadno rastvorenim hodnikom ukazuju na tradicionalniji pristup gradnji. Ipak, tlocrtno najbliži Zajezdi danas je dvokrilni dvorac, također obitelji Oršić, u Gornjoj Stubici, izgrađen 1756. godine. Prema Vladimiru Markoviću, postoji mogućnost da je u prvotnom projektu bio zamišljen trokrilni dvorac U-tlocrta, međutim zbog dogradnje na stariju, danas nestalu strukturu, ostala su tek ova dva krila.²⁵³ Arkadno rastvoreni hodnici na objema etažama nadsvođeni češkim kapama, bačvasti svodovi prizemlja, koritasti svodovi prvog kata, slične kapele tlocrta s odsječenim uglovima i valovitom linijom kora, slične središnje dvorane, kao i reprezentativno stubište, definiraju Gornju Stubicu i Zajezdu dvorcima-blizancima. Uzmemo li u obzir već spomenutu bliskost među obiteljima, taj zaključak nije toliko neočekivan. Razlika je u odvojenom tijelu stubišta, vidljivom i u formi rizalita na vanjskoj fasadi, kao i slobodnijoj geometrijskoj konstrukciji Gornje Stubice.²⁵⁴

Međutim, pri prvom pogledu na Zajezdu, tema koja okupira pogled je obodni zid koji povezuje bočna krila. Takvo se tlocrtno rješenje može naći u Gornjoj Rijeci u dvorcu Erdödy-Rubido, kasnorenesansnom dvorcu s baroknim pregradnjama.²⁵⁵ Još 1730-ih opisan je kao dvorac s četirima kulama, a krajem 18. stoljeća proširuju se bočna krila i ruši začelno te se dodaje zid s ulaznim portalom.²⁵⁶ Ulaz u dvorac također je nešto starijeg datuma, s obzirom na to da se glavni ulazi na svim drugim primjerima nalaze na fasadi glavnog krila koje se ne otvara prema dvorištu. Kod Zajezde glavni je ulaz u ravnini s portalom obodnog zida, dakle, u sredini arkada. Svođenje češkim kapama i koritastim svodovima ukazuje na kasni barok, kao što je to vidljivo u prijašnjim primjerima.

Nadalje, promatrajući fasade i dekorativni program, u usporedbi s prethodnim primjerima Zajezda ponovno priziva prokušana rješenja. Arkadno rastvoreni hodnici prizemlja i prvog kata javljaju se u Gornjoj Stubici, Gornjoj Bistri, Mirkovcu i u najstarijem krilu Dubrave. Zajezdi najbliže rješenje je Gornja Stubica, gdje je pravilni postav arkada prizemlja i kata praktički identičan Zajezdi. Razlika je u bržem ritmu lukova te vrlo jednostavnoj dekoraciji ograničenoj tek na vijenac nad stupovima u Gornjoj Stubici. Sličnosti s arkadnim hodnicima u Gornjoj Bistri, prizemnim arkadama Mirkovca i Dubravi sa Zajezdom su u sporijem ritmu arkada. Dekorativni zaglavni kamen javlja se i nad arkadama prvog kata Dubrave, ali postoji mogućnost da je i u drugim primjerima bilo više dekoracija koje su danas izbrisane djelovanjem zuba vremena. Ugaona se rustika u formi koja je danas prisutna u Zajezdi pojavljuje na fasadi dvorca Križovljan, a u ovim primjerima u varijaciji se javlja u Gornjoj

²⁵³ Isto, str. 16.

²⁵⁴ Isto, str. 18.

²⁵⁵ Usp. Mladen Obad Šćitaroci, Dvorci i perivoji u Slavoniji, 1998., str. 158.-163.

²⁵⁶ Isto, str. 158, 160.

Stubici te dvorcu u Selnici i Patačićevom dvorcu Krkanec. Tornjić nad kapelom, koji je danas srušen, prema crtežima iz 19. stoljeća veoma je sličan tornjiću u Stubičkom Golubovcu. Ulazni je portal pak ponovno usporedan s onim u Gornjoj Stubici, uz snažniju monumentalnost u Zajezdi, s obzirom na to da tvori zaseban prostorni volumen. Drugačiji su element u Zajezdi, koji ukazuje na kasniju baroknu izvedbu, prozori kapele – u prizemlju pravokutan nadvišen lukom s potisnutim stranicama, a na prvom katu u formi kartuše. Sličan se prozor može vidjeti na valovitom zabatu župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Oroslavju,²⁵⁷ na tavanskom prozoru bočne fasade u Križovljanu te na zvoniku crkve sv. Ladislava u Pokupskom (1736. – 1739.).²⁵⁸ Prozor u obliku kartuše na zvoniku crkve sv. Ladislava smatra se najranijim primjerom tog motiva na ovom području srednje Europe.²⁵⁹ Trokrilni barokni dvorci U-tlocrta otvaraju se prema okolišu, kao što je to vidljivo na primjerima Gornje Bistre, Gornje Stubice, Poznanovca, Oroslavja, Dubrave itd. Zajezda, iako pripada toj tlocrtnoj formi, zadržava uvrješeni format – zatvarajući tri krila uskim zidom stvara opnu koja otežava neposredan kontakt s okolinom, čime više podsjeća na četverokriline strukture. U isto vrijeme, međutim, upravo zatvaranjem zidom naglašava se perspektivno nizanje krila te stvara dojam veće dubine dvorišta i monumentalnijeg prostora dvorca. Usporedni primjeri takve, ambijentalno prijelazne forme mogu se pronaći u Zagrebu. Na primjer nekadašnji, danas pregrađen, samostan Klarisa (1647. – 1670.; barokna pregradnja o. 1706.) u Opatičkoj 20. – 22. i nekadašnji, također pregrađen, isusovački samostan (1641. – 1653.; barokna pregradnja 1717.) na Jezuitskom trgu.²⁶⁰ Osamnaestostoljetna se pregradnja u oba slučaja odnosila na podizanje još jednog kata nad tri jednokatna krila.²⁶¹ Razlikom u visini etaža pročelja u odnosu na ostala krila stvoren je vizualni pomak prema rastvaranju volumena. Na sličan je način građena i palača Bužan (1745.) u Opatičkoj ulici.²⁶² Zajezda je značajno ostvarnije baroknog stila Hrvatskog zagorja. Arhitektura odgovara baroknim rješenjima – kako u tlocrtu i formama, tako i u dekoraciji poput prozora kapele koji vizualno naglašava jednu od reprezentativnih prostorija dvorca. Zajezda je dakle, jedno ranije ostvarenje, ali možda je ipak teško tvrditi da je prvi trokrilni barokni dvorac na ovim prostorima. Iako je njena datacija navedena prema SFP u 1740. godinu, vjerojatnije je da je

²⁵⁷ Gradnja nove crkve datirana je u 1777. godinu, prema kanonskim vizitacijama. Na istom je mjestu i prije postojala crkva, međutim zbog propadanja se gradi nova, barokna. Usp. Danijel Premerl, „Župna crkva uznesenja Bl. Dj. Marije“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 484.

²⁵⁸ Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: prilog istraživanju tipologije sakralne arhitekture 18. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, 2015., str. 165.

²⁵⁹ Detaljnije o crkvi sv. Ladislava i komparativnim primjerima. Usp. isto, str. 45.-160.

²⁶⁰ Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212> (pregledano 20.01.2018.).

²⁶¹ Lelja Dobronić, *Zagrebački Kaptol i Gornji grad: nekad i danas*, Zagreb: Školska knjiga, 1986., str. 230., 270.

²⁶² Isto.

dvorac izgrađen kasnije, usporedno, a možda čak i nešto kasnije od gradnje dvorca Oršić u Gornjoj Stubici. Tradicionalne teme pri gradnji ne upućuje nužno na gradnju starijeg datuma, već naprosto mogu biti produkt želja naručitelja ili nesigurnosti graditelja. Graditeljska spretnost ipak je vidljiva i u gradnji stubišta, kao i čitavom rješenju kapele čime se ujedno potvrđuje poznavanje (uz izvjesno zakašnjenje) europskih trendova.

11.2.2. Martijanec

Martijanec, kao i u prethodnom poglavlju, komparirat će se zasebno – kao barokni i kao klasicistički dvorac formiran u L-tlocrt. Barokno je krilo determinirano arkadno rastvorenim hodnikom čime je usporediv sa Zajezdom. Uz hodnik smještene su u enfiladi prostorije nadsvođene bačvastim svodovima sa susvodnicama u prizemlju. Slična se rješenja mogu naći u Donjem Oroslavju, Stubičkom Golubovcu i Poznanovcu. Rješenje prvog kata završenog stropovima također je prisutno u Poznanovcu. Fasade su jednostavne, stoga, osim arkadno rastvorenog hodnika koji je u prizemlju prisutan i u dvorcu Popovec u Velikoj Vesi, drugi komparativni oblikovni element je dvostruki prozor prvog kata odvojen lezenom s blago reljefnom parapetnom zonom, čitave osi naglašene rustikom na oba kraja istočnog pročelja. Gotovo identičan se element može naći u Gornjem Pokupskom, u dvorcu Turk-Mažuranić, na bočnim fasadama prvog kata – dvostruki prozor odvojen lezenom, nadvišen atikom i vijencem te s blago reljefno istaknutom parapetnom zonom²⁶³. Slična se rustika u ugaonoj formi može naći u Krkancu, Selnici i Gornjoj Stubici, a odvajanje osi rustikom u začelnim fasadama Lobora (dvije prozorske osi u visini prvog i drugog kata) i Poznanovca u kojem rustika također od visine prvog kata omeđuje središnje tri prozorske osi.

Klasicističko je krilo nešto kompleksnije, stoga ima više komparativnih motiva. Tlocrt je temeljen na ranijem baroknom krilu te je tek ponešto uvećanih formata istog prostornog rasporeda. Najbliži usporedni primjer bio bi nedaleko smješten župni dvor u Martijancu s kraja 18. stoljeća s velikom središnjom dvoranom prvog kata flankiranom s po dvije prostorije s južne i sjeverne strane.²⁶⁴

Altana i veža dominantni su vizualni markeri klasicističkog krila. Gornji dio pročelne jonske altane istovjetan je onom u Novom Marofu i sličan onom u dvorcu Januševac kod Zaprešića,

²⁶³ Klasicistički je dvorac, pa je zanimljiv ovaj element na baroknom krilu Martijanca, što upućuje na izmjene tokom nadogradnje klasicističkog krila. Usp. prema fotografijama: Dvorac Turk-Mažuranić u Gornjem Pokupju, <http://www.zhrmk.org.mk/hrvatska-kulturna-bastina/dvorci-kurije-ljetnikovci/srednja-hrvatska/dvorac-turk-ma%C5%BEurani%C4%87-u-gornjem-pokupju> (pregledano: 23.12.2017.).

²⁶⁴ „Župni dvor u Donjem Martijancu“, u: Katarina Horvat Levaj, Ivanka Reberski (ur.), *Ludbreg i Ludbreška podravina*, 1997., str. 303.

dok je u Križovljanu jednak tek donji dio sa stupcima. Zabat se javlja i u Laduču, Novom Marofu, Križovljanu, Januševcu, ali i dvorcu Hallbach, s tim da je primjer u Martijancu nešto niži. Začetni trijem pak jednak je donjem dijelu ulazne veže Laduča te donjem dijelu dvorca Januševac. Nad začelnim trijemom tek je atika i malo rizalito istaknuće triju osi koje se izdižu nad balustradom. Takva se atika može vidjeti i na začelju dvorca Turk-Mažuranić u Gornjem Pokupskom, nad slično građenim trijemom s balustradom. Polukružno zaključeni prozori prizemlja javljaju se i u Velikom Bukovcu i Svetom Križu Začretju. Trakasta je rustika veoma čest primjer na baroknim i barokno-klasicističkim dvorcima, posebno jednokrlnim, pa je se može pronaći i u Gornjoj Bedekovčini, Donjoj Bedekovčini, Gredicama i Razvoru, te na višekrlnom Loboru, Lužnici i Donjem Oroslavlju. Ipak, forma trakaste rustike koja zrakasto uokviruje polukružne otvore i zatim se u trakama ravno prostire uzduž fasada, vidljiva je tek na primjeru sačuvane gospodarske zgrade uz kuriju u starom gradu Mihovljanu.²⁶⁵ Rustikom naglašen središnji rizalit začelja, osim u Martijancu, javlja se još na središnjem rizalitu bočne fasade dvorca Turk-Mažuranić.

Dvorac Martijanec može se prezentirati u tri građevinske faze. Prva je faza gradnje bočnog, baroknog krila, koja bi ujedno prema svojim oblikovnim i tlocrtnim karakteristikama bila najstarija, nastala vjerojatno neposredno nakon preuzimanja čitavog posjeda, oko 1746. godine. Druga je faza gradnja baroknog glavnog krila čiji su ostaci nađeni ispod klasicističkog krila, i to u razvedenoj formi simetričnog kasnobaroknog tlocrta s naglašenom središnjom dvoranom. Dvorana je bila poprečno orijentirana i istaknuta pročelnim i začelnim rizalitom i flankirana dvostrukim bočnim prostorijama.²⁶⁶ Takvo pozicioniranje središnje dvorane upućuje na kasnije projektiranje, s obzirom na to da je takvo rješenje rijetkost, odnosno javlja se tek u Gornjoj Bistri i uz minimalne naznake u Gonjem Oroslavlju, Gornjoj i Donjoj Bedekovčini i Stubičkom Golubovcu.²⁶⁷ Naznake su vidljive u rizalitim koji ukazuju na smještaj glavne dvorane. Prema tome, datacija bi upućivala na kasne 70-e ili početak 80-ih godina 18. stoljeća. Dodatno prema tom vremenskom periodu upućuje i narudžba grofova Ivana i Ljudevita Patačića za gradnju župne crkve (1767. – 1775.) u Martijancu.²⁶⁸ Nesumnjivo, klasicistička dogradnja glavnog krila dogodila se u prvoj polovini 19. stoljeća, nedugo nakon što obitelj Rauch dobiva posjed.

²⁶⁵ Stari grad Mihovljan, http://www.mihovljan.hr/stari_grad.htm (pregledano: 23.12.2017.).

²⁶⁶ Katarina Horvat Levaj, *Dvorac Patačić Rauch u Donjem Martijancu*, 2000. str. 16.

²⁶⁷ Isto, str. 16.

²⁶⁸ „Dvorac Patačić – Rauch“, u: Katarina Horvat Levaj, Ivanka Reberski (ur.), *Ludbreg i Ludbreška podravina*, 1997., str. 292.

11.2.3. Krkanec

Jednokrilni su dvorci u svojim tlocrtnim formama sažetiji, ali oblikovanjem fasada i plastičkom oblikovanju nadoknađuju manjak tlocrtne monumentalnosti. Patačićevi jednokrlni dvorci podosta su tradicionalni u svojim formama. Krkanec je tlocrtno specifičan zbog dugačkog pravokutnog rizalita te manjeg polukružnog istaka koji povezuje rizalit s glavnim tijelom dvorca. Dvorac Križovljan u Radovečkom Križovljanu ima slične rizalite prema istoku i zapadu, no oni su nešto masivniji i imaju po dvije prozorske osi sa svake strane, za razliku od Krkanca koji ima samo po jednu.

Fasade su u svojem dekorativnom programu iznimno uravnotežene. Jasnoća elemenata nepogrešivo definira prostore – nedekorirani prostor suterena, nad kojim je naglašenija dekoracija nadprozornih i parapetnih zona prizemlja kao reprezentativnog prostora i prvog kata s definiranim, ali suptilnim programom. Jednostavne lezene koje odvajaju prozorske osi, razdjelna traka suterena i prizemlja te ugaona rustika određuju volumene prostorijski i čitavog dvorca. Primjer dinamizirane ugaone rustike, na ovim se prostorima može naći u dvorcu Selnica, Gornjoj Stubici i Opeki, a lezene koje se protežu u visini dvije etaže na bočnim i dvorišnim fasadama i bočnim dijelovima začelja Lobora, pročelju dvorca u Zlataru i dvorca Borkovec te fasadama Novih dvora Klanječkih obitelji Erdödy. Lezene Krkanca zaključene su strehom koja se kao čest motiv javlja u jednokrlnim dvorcima, pa je tako na primjer i u dvorcu u Zlataru. Dvorac u Poznanovcu pak horizontalnom trakom dijeli etaže. Dekorativni motivi prozora prizemlja – okvir od žbuke sa zaglavnom kamenom nadvišen vijencem i zabatom – u varijaciji su izvedeni i u Donjem Oroslavlju, nad prozorima prvog kata. Iako su zabati u Krkancu voluminozniji, motiv blago konkavnih stranica trokuta identičan je u Donjem Oroslavlju. Lamberkini parapetne zone istovjetni su onima u Zajezdi. Prozori drugog kata u jednostavnom su okviru nadvišeni malom atikom i vijencem. Slične forme mogu se naći na katu dvorca Dubrava te dvorišnim fasadama i bočnim dijelovima prvog kata pročelja Stubičkog Golubovca, dijelovima fasada Brezovice te pročelju dvorca Bračak obitelji Kulmer. Prema natpisu na portalu dvorac je izgrađen rano, 1616. godine, što potvrđuje tlocrt s rizalitima. Dekoracija pročelja pak ukazuje na zrela barokna rješenja, štoviše poznata i prihvaćena rješenja. Mogućnost koja bi objasnila ovakvu dvojakoću jesu naknadne dogradnje, odnosno izmjene u fasadnoj plastici.

11.2.4. Vrbovec

Vrbovec je, nasuprot Krkancu, puno jednostavniji u oblikovanju fasada. Prozorske su osi odvojene u široke okvire nastale križanjem plitkih horizontalnih i vertikalnih traka. Sličan se motiv koristi i u definiranju prozorskih osi nadzemnih etaža bočnih fasada u Donjoj Bedekovčini i u nešto sofisticiranijoj formi na fasadama dvorca Borkovec. Fasade kurije Čalinec, izostavimo li devetnaestostoljetne dopune poput drvenog balkona i profilacije vijenca, bliske su vrbovečkim fasadama. Čalinec je nešto starija kurija, također u vlasništvu Patačića što ukazuje na, sasvim očekivano, korištenje istih rješenja za svoje posjede. Na ruševinama stare tvrđave u Vrbovcu Patačići grade zidani dvorac nakon 1755. godine.²⁶⁹ Jednokatna građevina pravokutnog tlocrta, pravilno raspoređenih pravokutnih prostorija, u prizemlju je nadvišena bačvastim svodovima sa susvodnicama²⁷⁰, a na katu stropovima. Raspored prostorija tipičan je za reduciranu arhitekturu jednokrlnih dvoraca Hrvatskog zagorja nastalih po uzoru na Gornju Bedekovčinu, kao što su Borkovec i Razvor. Razlika je u svođenju – u Razvoru je u prizemlju elaborirani bačvasti svod, a na katu koritasti. S druge strane, Patačićev dvorac u Vrbovcu ima bačvasti način svođenja sa susvodnicama i u prostorijama prizemlja i na katu, kao i Keglevićev Lobor. Arhitektonske odlike Vrbovca pripadaju karakterističnim baroknim primjerima stambenih, zidanih jednokatnica.

11.2.5. Trnovec

Posljednji primjer za komparativnu analizu je kurija Trnovec. Tlocrtno, jednostavna forma oba krila kurije Trnovec usporediva je s tlocrtima krila višekrilnih dvoraca poput dvorca u Selnici ili glavnog krila Stubičkog Golubovca, čiji istaknuti ulazni trijem vodi direktno u prostorije, a u stražnjem se dijelu otvara nadsvođenim hodnikom. Što se tiče fasada, one su jednostavno razvedene prozorima odvojenim lezenama kakve se mogu vidjeti i na dvorišnim fasadama bočnih krila dvorca Dubrava, pročelja prvog kata dvorca Borkovca, dijelova bočnih fasada Lobora te fasada župnog dvora u Pregradi (1749. – 1786.).²⁷¹ Krajnje prozorske osi odvojene su dvostrukim lezenama kakve su prisutne u Novim dvorima Klanječkim. S druge strane, zatvorene arkade hodnika bočnog krila vidljive su u unutrašnjem dvorištu dvorca Klenovnik, uz razliku polukružno zaključenih prozorskih otvora unutar arkada nasuprot pravokutnim u Trnovcu. Sudeći prema formalnim karakteristikama, ova dva

²⁶⁹ Tada je stari dvorac srušen, Mladen Obad Šćitaroci, *Barokni dvorci u Slavoniji*, 1998., str. 336.

²⁷⁰ Isto, str. 336.

²⁷¹ Grade župni dvor mariborski majstori. Usp. Vlatka Stagličić Carić, „Župni dvor Pregrada“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija*, 2008., str. 519.

krila građena su u različito vrijeme. Prema predaji, novije je krilo sa zatvorenim arkadama građeno početkom 19. stoljeća.²⁷² Starije je krilo oblikovno i prema svodovima (prozorski otvori koji se dotiču vrha prozora) moglo biti građeno u zadnjim desetljećima 18. stoljeća.²⁷³ Najnovija nadogradnja je ulazni dio, građen vjerojatno početkom prošlog stoljeća.

Dvorci u Hrvatskom zagorju odraz su pojedinih obitelji unutar jedne prevrtljive epohe. Višekrilni i jednokrilni dvorci, kao i kurije, prije svega uspijevaju održati razinu funkcionalnosti i povezati stanovanje i gospodarstvo. Reprezentativnost je dakako prisutnija kod višekrilnih dvoraca, ali umijeće gradnje utkano je i u arhitekturi jednokrilnih. Dokaz vještine graditelja je u uspješnim sažimanja tlocrta, u puno manjim dimenzijama, jednako reprezentativne prostorije te sasvim barokno dekoriranje zidnog plašta. Komparacijom s drugim hrvatskim primjerima Patačićevi dvorci obuhvaćaju širok raspon rješenja te kontinuirano ulaganje u nova zdanja. Monumentalnost tlocrta Zajezde i bogatog oblikovanja kapele predvodi ostale primjere i upućuje na vrsnog graditelja koji je ili stranog porijekla ili u kontaktu s drugim radionicama Monarhije. Iako je trenutno datirana kao najstariji barokni dvorac Hrvatskog zagorja, s obzirom na zrela i sa sigurnošću izvedena rješenja pojedinih tema (prije svega kapele), vjerojatno je građena nakon sredine 18. stoljeća. Barokna krilo Martijanca i kurija Trnovec svojim su arhitektonskim formama građeni u posljednjim desetljećima 18. stoljeća, s tim da je za Martijanec poznata godina prenošenja imanja u ruke obitelji Rauch što definira *terminus ante quem*. Gradnja Vrbovca je prema dokumentima, od ovih primjera, najpreciznije određena (u 50-e godine 18. stoljeća), iako oblikovno predstavlja primjer karakterističnog, jednostavnog, jednokrilnog baroknog dvorca Hrvatskog zagorja. Krkanec je datiran prema natpisu u prvu polovinu 17. stoljeća, no upitno je kada je došlo do barokne pregradnje vidljive u dekorativnom programu i unificiranosti fasada. Iako, mahom zbog ekonomskih razloga, plemstvo gradi skromnija zdanja, graditelji uspijevaju pomiriti potrebe i želje, za što je potrebna snalažljivost u projektiranju, poznavanje tekućih regionalnih prilika i graditeljskih trendova, ukratko – sposobnost analize poznatog i posljedične, prostoru i naručitelju, prilagođene sinteze.

²⁷² Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskoga Zagorja*, 1995., str. 97.

²⁷³ Isto, str. 96.

11.3. Treća kategorija: komparativna analiza s europskim primjerima

Neodvojivost barokne arhitekture u Hrvatskoj od europskog konteksta povijesno je i više nego evidentna. S obzirom na političku situaciju na ovim prostorima u periodu baroka komparacija će se referirati na neposredno bliske primjere. Primjere koji pripadaju, primarno kulturološki, ali i geografski, istim arhitektonskim i umjetničkim krugovima. Preciznije rečeno, dvorci na posjedima obitelji Patačić uspoređivat će se s odabranim primjerima iz Slovenije i Austrije, posebice regijama Štajerske i Kranjske.

11.3.1. Slovenija

Slovenski se barok javlja početkom 17. stoljeća. Rani barok slijedit će visoki već krajem 17. stoljeća, sve do 1740. godine, a 1760-ih javlja se i barokni klasicizam.²⁷⁴ Slovenski se barok, kao i drugdje u Europi, često isprepletao s tradicionalnom gradnjom i nadopunjavao je, ponegdje i mijenjao. Štajerski prostori Slovenije u tom su kontekstu barokne promjene spremno pozdravili, a Kranjska se nasuprot tome čvršće držala tradicije,²⁷⁵ pa je takvo kontrastno poimanje baroka pridonijelo raznolikosti oblikovnih i funkcionalnih rješenja. Ljubljana je, s obzirom na centralni geografski i politički položaj, bila raskrižje rješenja – tradicionalnih, nastalih pod utjecajem talijanskog baroka (zapadna Slovenija) i pod utjecajem austrijskog dijela Štajerske. Potonja vodi glavnu riječ u usporedbi s primjerima sjeverozapadne Hrvatske primarno zbog vidljivog utjecaja Graza i djelovanja gradečanskih radionica u državi.²⁷⁶ Štajerska obiluje dvorcima i kurijama. Grade se nova zdanja definirana fluidnim zidnim plohami. Ipak, prisutni su primjeri baroknih pregradnji starijih zdanja koje ponegdje uključuju i baroknu *stucco* dekoraciju te oslike interijera. Primjer prostornog zahvata koji dinamizira prostor je proširenje stubišta mariborskog dvorca.²⁷⁷

Tlocrtno, trokrilni dvorci nisu pretjerano čest primjer u Sloveniji, ali jedan reprezentativan može se naći u Štajerskoj. Dvorac Dornava najveći je barokni kompleks u Sloveniji. Sastavljen je od dva dijela – starijim, glavnim krilom građenim na prijelazu u 18. stoljeće i novija dva bočna krila građena oko 1740. godine. U tipično baroknoj maniri, glavna os dvorca proteže se od ulaza prednjeg dvorišta, ulaza u glavno krilo kroz reprezentativno predvorje sa

²⁷⁴ Nace Šumi, *Arhitektura 18. stoljetja na slovenskem: Obdobje zrelega baroka*, Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2007., str. 8.

²⁷⁵ Isto, str. 10.

²⁷⁶ Isto, str. 16.

²⁷⁷ Isto, str. 18.

dvokrakim stubištem, prema stražnjem vrtu flankiranom dvama bočnim krilima. Na prvom je katu reprezentativna dvorana do koje vode dva kraka stubišta sa svake strane, a na pročelju i začelju glavnog krila dvorana je naglašena visokim francuskim prozorima i balustradom iznad prizemnih ulaza. Bočna su krila rađena pod utjecajem radionice Johanna Lucasa von Hildebrandta, a veliku renovaciju dvorac je prošao 50-ih godina 18. stoljeća prema projektu Josepha Huebera.²⁷⁸ Joseph Hueber jedan je od prepoznatljivih baroknih slovenskih arhitekata, radio je u radionici Carlonea²⁷⁹, a između ostalog bio je i arhitekt pregradnji starijih slovenskih zdanja, ali i nove, plemićke gradnje. Na primjer, po narudžbi pregrađuje dvorac Eggenberg-Herberstein i dvorac Dietrichstein.²⁸⁰

Tlocrt glavnog krila veoma je sličan čitavom tlocrtu Zajezde – veća centralna dvorana nastavlja se na nadsvođen hodnik, a istu flankiraju po dvije manje prostorije sa svake strane koje se otvaraju prema, s obje strane, tri prostorije u formi enfilade. Za razliku od Zajezde koja trokrako stubište ima s bočne strane glavne dvorane, umjesto jedne od prostorija te s obzirom na vertikalno postavljenu glavnu dvoranu, u Dornavi je ona još flankirana i stubišnim krakovima. Dornava je bila u vlasništvu obitelji Sauer i Attems. Obitelj Sauer bila je bogata plemićka obitelj iz Kranjske koja je kasnije posjedovala imanja u slovenskom i austrijskom dijelu Štajerske²⁸¹. Obitelj Attems je štajerska obitelj, stoga ne čudi kontakt s poznatim bečkim arhitektonskim rješenjima²⁸². Reprezentativnost, graditeljska vještina, pompoznost dvorca nesumnjivo ukazuje na podosta uspješan pokušaj pariranja Beču, centru Monarhije, pa postoji i mogućnost preuzimanja i minuciozne preinake prokušane forme i kod hrvatskih plemićkih obitelji. Štoviše, moguće objašnjenje i veza je to što su članovi i obitelji Sauer i Patačić bili su na visokim vojnim i administrativnim položajima u Habsburškoj Monarhiji.

Raniji primjer, s kraja 17. stoljeća (1687. – 1696.) dvorca Turnišče u okolici Ptuja, oblikovno je još sličniji Zajezdi. Dvorac je građen za austrijsku plemićku obitelj Thurn-Valsassina, ali je u 19. stoljeću doživio velike preinake. Originalni je crtež sačuvan tek u Vischerovoj *Topographia Ducatus Stiriae*,²⁸³ pa je u maniri ranobarokne gradnje dvorac vjerojatno više podsjećao na neke prokušane renesansne primjere. Kako mu samo ime kaže, fokalna točka dvorca bili su tornjevi, vjerojatno četiri tornja na svakom uglu glavnog krila

²⁷⁸ Isto, str. 152.

²⁷⁹ Usp. Marjeta Ciglencečki (ur.), *Dornava – Višerjev zbornik, : Tematska publikacija zbornika za umetnostno zgodovino*, Ljubljana: Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 2003., str. 16.-62.

²⁸⁰ Isto, str.20.

²⁸¹ Mira Petrovič (ur.), *Grad Borl: gradbenozgodovinski oris in prispevek k zgodovini rodbine Sauer*, Cirkulane: Društvo za oživitev gradu Borl, Repro studio Lesjak, 2010., str. 78.

²⁸² Miha Preinfalk, „Attems rodbina“, *Slovenska biografija*, 2013., <http://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi131599/> (pregledano: 23.12.2017.).

²⁸³ Nace Šumi, *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2001., str. 97.

koji su naknadno transformirani u bočna krila čime je postignut H-tlocrt²⁸⁴. Arkadno rastvorena veža prizemlja, kao i hodnik kata dvorišnih pročelja neposredno podsjećaju na ona u Zajezdi. Prisutnost tog elementa nije neobična, arkadni su hodnici često renesansno rješenje dvorišnih fasada zdanja. S prethodnim primjerom u Dornavi, Turnišče je povezano imenom projektanata i graditelja – Josephom Hueberom i Johanom Joachimom Carloneom, štajerskim ranobaroknim predstavnikom velike graditeljske obitelji Carlone.²⁸⁵

Nadalje, sličnosti s kapelom u Zajezdi možemo naći na lanternama hodočasničke crkve svetog Jakova u Okonini kraj Gornjeg grada. Crkva neobičnog kvadratnog tlocrta s polukružnim svetištem i dvije dograđene barokne kapele obnovljena je u potpunosti 1720. godine.²⁸⁶ Nad kupolama kapela visoke su lanternne s prozorima u formi uske kartuše. Slični se prozori nalaze na visini druge etaže kapele u Zajezdi. Kapela biskupskog posjeda u Goričanima, iako mnogo bogatije dekorirana, prije svega *stucco* dekoracijom, kako i priliči biskupskoj kapeli, također ima određenih sličnosti s kapelom u Zajezdi. Proteže se u visini dviju etaža dvorca te ima galeriju, neuobičajeno za slovensku arhitekturu²⁸⁷, konveksno razgibane linije. Iako je čitav kompleks ranije izgrađen, temeljitu baroknu obnovu doživio je između 1743. i 1745. godine.²⁸⁸ Nešto blaže istaknut, također konveksne ograde, kor je župne crkve Navještenja Marijinog, nekadašnje dominikanske crkve, građene između 1766. i 1771. godine prema projektu Candida Zullianija i Leopolda Peukera. Peuker je bio zadužen za gradnju ulaznog dijela s tornjem, stoga je kor možda upravo njegov projekt.²⁸⁹

Bočna krila dvorca Dornava mogu se usporediti s prizemljem bočnog, baroknog krila dvorca Martijanec u naknadno zazidanim arkadno otvorenim hodnicima i aneksa na postojeće krilo kurije u Trnovcu. Također, trakasta rustika koja dominira dvorišnim fasadama bočnih krila Dornave vidljiva je i na klasicističkom krilu Martijanca. Vjerojatno nije riječ o direktnom prijenosu rješenja, s obzirom na gotovo sto godina vremenskog razmaka, kao i česte upotrebe takvog tipa trakaste rustike kao akcenta prizemlja klasicističkih dvoraca. Ipak, mogućnost pronalaska inspiracije u Dornavi (pa onda i za ranije barokno glavno krilo nad kojim je izgrađeno postojeće klasicističko) i nije nemoguća.

Jednostavna raščlamba začelja kurije u Trnovcu s lezenama u visini dvije etaže usporediva je s primjerima dvorca Mostek u Novom Mestu, a dekoracija iznad prozora prvog kata dvorca Krkanec u formi zabata blago konkavnih stranica može se komparirati s dekoracijom pročelja

²⁸⁴ Grad Turnišče pri Ptuj, <https://discoverptuj.eu/grad-turnisce-pri-ptuju/> (pregledano: 23.12.2017.).

²⁸⁵ Usp. Nace Šumi, *Arhitektura 18. stoletja na slovenskem*, 2007., str.233., 234.

²⁸⁶ Isto, str. 74.

²⁸⁷ Usp. isto, str. 8.-16.

²⁸⁸ Isto, str. 105.

²⁸⁹ Isto, str. 119.

vijećnice u Ljubljani iz 1770-ih godina. Čitav pak dekorativni program prozorskih okvira u Krkancu blizak je pročelju Desselbrunerovog dvorca na Selu pored Ljubljane. Središnji dio pročelja naglašen je monumentalnim ulazom i razgibanim zabatom, a prozorska dekoracija *piano nobile* odgovara onoj u Krkancu. Bočna pročelja s jednostavnim žbukanim okvirom i odsječkom vijenca iznad okvira odgovaraju prozorskoj dekoraciji drugog kata Krkanca. Ova je rezidencija datirana u 1762. godinu prema projektu Lovrenca Pragera.²⁹⁰ Fasade Krkanca, dakle, ukazuju na sredinu 18. stoljeća, pa je moguća barokna obnova za vrijeme Patačića.

Što se dvorca u Vrbovcu tiče, jednostavnost njegove gradnje nakon što je postojeći dvorac srušen u požaru tokom seljačke bune, otežava detaljniji smještaj u opus nekog arhitekta ili preciznu godinu. Naime, pročišćenost fasada i tlocrta podsjeća gotovo na pomoćne gospodarske zgrade, kao što je to na primjer staja uz dvorac Stara Sava pored Jesenica. Moguće je i da je Vrbovec jedan od prvih primjera arhitekture koju odlikuje racionalistički i utilitarni pristup koju je propagirao Josip II. (na vlasti od 1780. do 1790.) uslijed teške ekonomske situacije u Monarhiji.

11.3.2. Austrija

Današnja je Austrija u vrijeme Habsburške Monarhije razdijeljena na nekoliko austrijskih pokrajina osjetne društveno-političke, a onda i umjetničke raznolikosti. Iako se Beč smatra centrom Habsburške Monarhije, komparacija će se više oslanjati na austrijske dijelove Štajerske s obzirom na geografsku i umjetničku komparabilnost s područjima Hrvatskog zagorja. Inovacije barokne arhitekture prenosile su se grafičkim listovima kao relativno novim medijem, populariziranim u baroku. Grafički su se listovi koristili kao jeftin način bilježenja i kopiranja poznatih umjetničkih djela ili arhitektonskih projekata. Prije svega, grafike su se koristile u velikim radionicama kao svojevrsni udžbenici šegrtima, a onda bi se prenosile dalje.²⁹¹ Starija literatura, poput Eberharda Hempela i djela *Baroque art and architecture in central Europe* iz 1965. godine, uglavnom spominje dvije velike graditeljske radionice kao izvor mnogih baroknih rješenja u čitavoj Monarhiji: radionicu Johann Bernhard Fishera von Erlacha (1656. – 1723.) i Johanna Lucasa von Hildebrandta (1663. – 1745.). Međutim, značajan su utjecaj imale lokalne radionice, za zagorske dvorce posebno štajerske radionice. Ugledajući se na Graz kao središte Štajerske, hrvatsko je plemstvo preuzelo neka rješenja uz lokalne preinake. Štajerska je arhitektura utoliko specifičnija zbog regionalne diferencijacije,

²⁹⁰ Isto, str.206.

²⁹¹ Usp. Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, 2007., str. 36.- 85.

a prijelomna su djela Johanna Georga Stengga kojima je stvoren snažan regionalni stil.²⁹² Njegova je radionica raspolagala također radioničkim zbirka planova i crteža koji su se onda širili i koristili kao osnove za graditeljska rješenja u radionicama i među graditeljima koji su bili u kontaktu s Stenggom.²⁹³ Važan je faktor i velika mobilnost graditelja koji su neposredno prenosili rješenja s jednog gradilišta na drugo.²⁹⁴

Djelovanje plemstva u austrijskim je pokrajinama suštinski je veoma slično djelovanju hrvatskog plemstva. Izvedba arhitekture koju naručuje plemstvo ovisila je o financijskim sredstvima, mjestu u hijerarhijskoj ljestvici i osobnim preferencama, a kao i u ostalim dijelovima Monarhije, plemići su bili mecene umjetnicima i arhitektima, ulažući u vizualnu prezentaciju svoje titule i imena.

Kao i u prethodno navedenim primjerima s područja Hrvatske, plemstvo uglavnom nije moglo podnijeti težinu financijskih izdataka koje je maksimalna reprezentativnost, posebno arhitekturom, zahtijevala, pa bi, zahvaljujući svom životnom stilu, vrlo lako bankrotirali. Na primjer, Karl Eusebius von Liechtenstein ulagao je u svoja imanja: „... da pokaže 'prostim puku' što je gospodstvo te da si osigura još više divljenja...“²⁹⁵ što je rezultiralo i izmjenama u originalnom projektu za palače Liechtenstein. Bitka za prestiž bila je, s druge strane, fantastično sredstvo arhitektima da pokažu svoje umijeće i steknu nove mecene, a ujedno time prošire područje svog djelovanja i formiraju veće radionice. Jasne želje naručitelja su pak vidljive u ikonografiji prisutnoj u oblikovanju palače ili dvorca. Na primjer, dekoracija svoda predvorja palače Attems koju u Grazu gradi između 1702. – 1716. godine Johann Joaquim Carlone, s prikazom apoteoze obitelji u tipično baroknoj maniri naglašava važnost vlasnika.²⁹⁶

Komparacija hrvatskih primjera sa Štajerskom pokazuje sličnosti u oblikovanju – kako čitavih volumena i ambijenta tako i dekorativnog programa. Primjer štajerskog trokrilnog dvorca je dvorac Gösting pripisan Johannu Georgu Stenggu, izgrađen između 1724. i 1728. godine.²⁹⁷ Tlocrt je dvorca veoma sličan Zajezdi ili čak Martijancu (ako teza o postojećoj prijašnjoj baroknoj strukturi ostane postojana). Hodnik okrenut prema vrtu povezuje sobe smještene gotovo u potpunosti u formi enfilade. U središtu je velika, proširena dvorana pravokutnog tlocrta flankirana trima manjim prostorijama. Čitav kompleks nešto je

²⁹² Helmut Lorenz, *Barock*, 1999., str. 229.

²⁹³ Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, 2015., str. 137.

²⁹⁴ Isto, str. 138.

²⁹⁵ Usp. Friedrich Polleos, „Auftraggeber und Funktionen barocker Kunst in Oesterreich“, u: Helmut Lorenz, *Barock*, 1999., str. 40.

²⁹⁶ Styriarte – Palais Attems, <https://styriarte.com/locations/palais-attems/> (pregledano: 20.01.2018.).

²⁹⁷ Usp. Sandra Maria Rust, *Der steirische barockarchitekt Johann Georg Stengg (1689 – 1753)*, doktorska disertacija, Doktorin der Philosophie, Universität Wien, 2009., str. 203. – 222.

razvedeniji s ograđenim vrtom te sjenicama sa svake strane povezanim prizemnim, arkadno zaključenim, ali blago konkavno zakrivljenim hodnicima. Međuodnos arhitekture dvorca i okoline sličan je onom u Zajezdi, iako je u ovom slučaju ulaz smješten na pročelnoj strani i aksijalno se nastavlja prema vrtu. Forme prozora i dekorativni program okvira prozora i vrata na bočnim krilima te hodnicima može podsjećati na hrvatske primjere. Svakako, *stucco* dekoracija, razvedenost ploha i plastičko oblikovanje fasada daleko je elaboriranije od hrvatskih primjera što ukazuje i na vrsnost arhitekta, ali i platežnu moć naručitelja. Stubište u Zajezdi slično je onom u palači Inzaghi, Mehlplatz 1 u Grazu građenoj između 1720. i 1725. godine koju također gradi Johann G. Stengg.²⁹⁸

Daljnja usporedba sa Štajerskom arhitekturom može se pronaći u komparaciji elemenata kapele, posebno prozora u formi kartuše. Prozor u formi kartuše karakterističan je motiv koji se javlja u primjerima sakralne gradnje graditelja Johanna Fuchsa i njegove radionice. Vladimir Marković u *Baroknim dvorcima Hrvatskog zagorja* navodi primjere Fuchsovih crkvi u Seggaubergu (građena 1760-ih) i Ehrenhausenu (1751. – 1754.) kao komparativna rješenja.²⁹⁹ Dubravka Botica u knjizi *Barokne četverolisne crkve sjeverozapadne Hrvatske: prilog istraživanju tipologije sakralne arhitekture 18. stoljeća* kao usporedni primjer spominje crkve St. Johann im Saggautal (1755. – 1764.). Arhivskim je dokumentima potvrđeno kako su za njenu gradnju angažirana dva mariborska graditelja od kojih je imenom zabilježen Johann Fuchs.³⁰⁰ Još je jedan poredbeni primjer prozor pročelja crkve Blažene Djevice Marije Čestohovske u Kostrivnici (1766. – 1768.) koja je pripisana Fuchsu, za koji Botica napominje kako je takvo rješenje prozora preuzeto iz radionice Stengga (pročelje crkve Milosrdne braće u Grazu, 1735.)³⁰¹, što s obzirom na kontinuirane kontakte među radionicama nije nemoguće.³⁰² Uzevši u obzir navedene komparativne primjere, prozor u obliku kartuše karakteristično je štajersko rješenje u drugoj polovici 18. stoljeća, pa bi se prema tome moglo zaključiti da je i kapela u Zajezdi nastala u približno isto vrijeme.

Dekorativni repertoar je međutim ponešto problematičan element pri upućivanju na autorsku referencu izvornika zbog pojave sličnih motiva kao općih regionalnih posebnosti. Volutaste konzole kakve su prisutne na artikulaciji stubišta u Zajezdi ili dekoracija stupova na koje se oslanjaju lukovi arkada pročelja motivom lamberkina primjeri su regionalne

²⁹⁸ Sandra Maria Rust, *Der steirische barockarchitekt Johann Georg Stengg*, 2009., 299.

²⁹⁹ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, 1995., str. 105.

³⁰⁰ Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve...* 2015., str. 151.

³⁰¹ Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve...* 2015., str. 128.

³⁰² Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve...* 2015., str. 159.

posebnosti koja se javlja i u radionici Stengga (palača Attems, Graz, 1702.) ili kod Domenica Sciassije na palači Lambechthof u Grazu iz 60-ih godina 17. stoljeća.³⁰³

S druge strane, specifičan primjer tlocrta kakav ima i Krkanec je u dvorcu Ehrenhausen, građen na ranijoj srednjovjekovnoj konstrukciji s renesansnom osnovom izgrađenom 1543. godine³⁰⁴, koja je početkom 18. stoljeća doživjela baroknu obnovu. Arkade hodnika unutrašnjeg dvorišta na sve tri etaže na dva krila ukazuju na raniju gradnju. Sličnost se može pronaći u Landhausu u centru Graza ili dvorcu Eggenberg³⁰⁵ malo izvan Graza, s u potpunosti arkadama rastvorenim hodnicima prema unutrašnjem dvorištu. Ponovno se ti motivi mogu pronaći u dvorcima Hrvatskog zagorja, što ukazuje na određenu razinu koordinacije među gradovima Monarhije, ali i prisutan snažan pečat tradicionalne arhitekture.

Ukratko, primjeri Patačićevih dvoraca, unatoč tome što su u usporedbi sa štajerskim i kranjskim dvorcima nešto skromniji, ukazuju na poznavanje prokušanih rješenja. Imajući na umu imovinsko stanje hrvatskih plemića, forme koje se mogu pronaći u Patačićevim objektima dokazuju prisutnost štajerskih radionica u ovim krajevima i dalekosežnost ponegdje i kompleksnih baroknih formi. Osim toga, bitno je naglasiti promišljanje koje stoji iza poznavanja rješenja. Graditelji domaćih zdanja nisu tek slijepo pratili gotove oblike, već su ih primjereno koristili u kontekstu prostora i želja naručitelja.

³⁰³ Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve...* 2015., str. 143.

³⁰⁴ Burgen Austria, Ehrenhausen – Schloss, <http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=421> (pregledano: 23.12.2017.).

³⁰⁵ Usp. Eberhard Hempel, *Baroque art and architecture in central Europe*, Baltimore: Penguin Books, 1965., str. 40.

12. Zaključak

Osamnaesto je stoljeće u Hrvatskom zagorju obilježeno procvatom plemstva. Oslobođenjem od neposredne osmanske opasnosti i stabilizacijom društveno-političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji nastaje pogodno tlo za razvoj plemićkog društva. Zahvaljujući boljim političkim položajima u Monarhiji, hrvatski plemići stječu financijsku stabilnost i tijekom čitavog 18. stoljeća ulažu u akumulaciju simboličkog kapitala. Obitelj Patačić nije nimalo zaostajala u tim planovima. Štoviše, Patačiće slijedi reputacija jednih od najučćenijih, najškolovanijih, vojno i politički uspješnijih plemića. Jednako tako, pojedini su članovi svojim djelovanjem formirali društvenu i kulturnu scenu sjeverozapadne Hrvatske. Potpomagali su crkvene redove, gradili sakralne objekte, sudjelovali u životu šire zajednice karitativnim djelovanjem i osnivanjem javnih institucija poput pučkih škola. Osim toga, pridonijeli su znanstvenoj i književnoj djelatnosti sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju baroka. No možda najvažnije od svega, kontinuirano su radili na održavanju svog visokog plemićkog statusa i samoreprezentaciji. Plemićki način života zahtijevao je potonje, stoga je sastavni dio društvenog djelovanja bila organizacija raskošnih zabava i svečanosti te raznih drugih formi zabave i razbibrige. U tom su pogledu Patačići, sudeći prema zabilješkama njihovih suvremenika, uspijevali postići zavidnu razinu društvene eksponiranosti. Relevantan dokument koji donosi mnoštvo informacija o povijesti obitelji Patačić je *Statut Familae Patachich*. SFP je osobna historiografija Patačića koju je zapisao član obitelji, a dopunjena je vizualnim materijalom u obliku akvarela s prikazima obiteljskih posjeda. Analiza akvarela poslužila je kao poredbeni materijal u odnosu s postojećim arhitektonskim zdanjima. Akvareli u SFP važan su dokument koji na neposredan način prezentiraju percepciju privatne arhitekture plemstva. Čitavo djelo je utoliko relevantnije jer je rijedak, u potpunosti sačuvan, domaći primjer raskošno opremljenog rukopisa.

Osim događanja i položaja unutar Monarhije, članovi obitelji Patačić su reprezentaciju vlastitog imena opredmećivali gradeći raskošnu ladanjsku arhitekturu. Barokna ladanjska arhitektura Hrvatskog zagorja obuhvaća širok raspon rješenja s vidljivim raznolikim graditeljskim utjecajima. Izvore graditeljskih rješenja dvoraca može se pronaći uglavnom u Habsburškoj monarhiji, odnosno bližim regijama Štajerske i Kranjske. Iako je hrvatsko plemstvo imalo značajnu ulogu na Habsburškom dvoru, hrvatske su zemlje i dalje ponešto dalje od centara događanja što je jedan od razloga zašto su se neka barokna rješenja u ovim krajevima pojavila sa zakašnjenjem. Drugi je razlog prisutnost arhitektonske tradicije koja je uvelike uvjetovala izbor baroknih formi i njihovu naknadnu prilagodbu prostoru u kojem

nastaju nova zdanja. Posjedi obitelji Patačić odličan su temelj za konstruiranje tipološkog i oblikovnog pregleda dvoraca Hrvatskog zagorja, kao i pronalazak mogućih izvora rješenja. Izabrani primjeri koji su obrađeni u ovom radu predstavljaju raspon tipoloških rješenja dvoraca i prezentiraju njihove tlocrtne specifičnosti kao i raznolikost dekorativnog programa. Dvorac Zajezda i Martijanec primjer su višekrilnih dvoraca, Krkanec i Vrbovec jednokrlnih, a Trnovec je primjer kurije. Zajezda je dvorac koji sadržava gotovo sve elemente relevantne za definiranje baroknog perioda putem profane arhitekture. Trokrilni tlocrt u obliku slova U karakterističan je barokni tlocrt. Tlocrtna dispozicija prostorija te naglašavanje središnje dvorane i stubišta kao reprezentativnih mjesta u dvorcu također je karakteristika baroknog izraza, kao i ritmična i sintetična artikulacija fasada. Dekorativni program, iako nešto oblikovno skromniji, pripada baroknom oblikovanju – plastički su naglašeni najvažniji motivi: ulazni portal i arkadno rastvoreni hodnici, a poznati arhitektonski motivi poput pilastara na barokni su način dinamizirani. Kapela je neizostavna tema baroknih dvoraca, a na primjeru Zajezde ujedno i najzanimljiviji dio. Specifičan tlocrt pravokutnika s odsječenim uglovima, protezanje kapele na dvije etaže, razgibana ograda kora, artikulacija odsječenih uglova dvostrukim pilastrima, prozorski otvori u formi kartuše prenose barokni duh. No, kako bi dvorac korespondirao s prostorom u kojem nastaje, javljaju se i tradicionalni motivi poput pročelnog zida i ujednačenog ritma arkada hodnika. Funkcija tradicionalnih oblika je novina u arhitektonskom oblikovanju i u tom je aspektu graditelj (ili vjerojatnije graditelji) Zajezde pokazao umijeće projektiranja. Upotrebljavajući prethodno navedene tradicionalne motive, graditelj je povezo traženu teatralnu reprezentativnost utkanu u građevinu i istovremenu privatnost koji dvorac mora imati. Monumentalni portal i arkadno rastvoreni hodnici stvaraju vizualni efekt širokog prostora koji se proteže u dubinu, prostora koji je poput pozornice na kojoj svoj status, imetak i moć iskazuje vlasnik. Paralelno sa sceničnosti prostora, dvorac omogućava i privatnost vlasnika rasporedom prostorija i njihovim jasno određenim funkcijama. Posjedi plemstva uključivali su i određenu gospodarsku djelatnost, stoga je dvorac uvijek imao dvojnu funkciju – povremeno i skladišnu ili proizvodnu. Nadalje, drugi primjer višekrilnog dvorca je Martijanec koji na sličan način kao i Zajezda reflektira društvene odnose i relevantnost imućne pojavnosti vlasnika. U ovom je radu Martijanec zanimljiv kao dvorac koji predstavlja kontinuitet arhitektonskih pregradnji i poštivanja prethodnih zdanja. Jednako tako vrhunski je primjer istovremenog postojanja baroka i klasicizma, čime se potvrđuje teza o preklapanju uvriježenih stilskih rješenja, odnosno postojanju pluralizma u gradnji tijekom jednog vremenskog perioda.

Jednokrilni su dvorci u ovom slučaju primjeri raširene i sveprisutne graditeljske prakse diljem Hrvatskog zagorja. Tlocrtno i oblikovno međusobno slični, iako dimenzijama nešto skromniji, jednokrilni su dvorci remek-djela graditeljskog umijeća. Sažimanje prostora bez gubitka reprezentativnosti zahtijevalo je sigurnost i vještinu projektanta. Iako su Patačićevi primjeri skromniji, odgovaraju veoma rasprostranjenom arhitektonskom rješenju. Na primjeru Krkanca kao sijela društvenog života Hrvatskog zagorja, prisutan je ponovno snažan tradicionalan pečat. Najstariji izabrani primjer svojim tlocrtom ukazuje na prijelazno razdoblje između renesanse i baroka. Dekorativni program je pak bliži kasnijim baroknim primjerima, stoga je Krkanec mogući primjer barokne pregradnje. Unificiranje fasada je uz pojedinačne motive dekorativne artikulacije osnovni argument za postojanje kasnije barokne izmjene. Vrbovec s druge strane predstavlja tipičan primjer jednostavnog, baroknog dvorca čija je funkcionalnost ispred tražene reprezentativnosti. Kurija Trnovec svojim je formalnim karakteristikama iznimno skromno rješenje, ali odgovara preklapanju tradicionalne gradnje s uplivom svježih baroknih rješenja. Datirana na sam kraj 18. stoljeća, u ovoj se kuriji javljaju neka pomalo neočekivana rješenja poput visoko smještenih otvora prozora i njihovog međuodnosa sa svodovima. Promatrajući širu sliku i smjestivši Trnovec u neposrednu okolinu, ovaj primjer u potpunosti odgovara široko rasprostranjenoj i funkcionalnoj gradnji.

Ravnoteža reprezentativnosti i skromnosti Patačićevih zdanja na nekolicini primjera ukazuje koliko je širok spektar rješenja koja su kolala Hrvatskim zagorjem. Izvore za ta rješenja ponudile su komparativne analize. Usporedbe Patačićevih posjeda međusobno te usporedbe s posjedima i ladanjskom arhitekturom drugih hrvatskih plemićkih obitelji približno su definirale uži vremenski period u kojem su izabrani primjeri Patačićevih objekata izgrađeni. Posebno se to odnosi na Zajezdu koja se smatra prvim baroknim dvorcem sjeverozapadne Hrvatske. Međutim, zrelost čitavog rješenja kompleksa ukazuje na kasniju izgradnju. Također pažljivo razrađena tema kapele u Zajezdi potvrđuje tu premisu. Nadalje, kurija Trnovec te barokna obnova Krkanca smještena je prema poredbenim primjerima u posljednja desetljeća 18. stoljeća. Sličnosti koje su pronađene usporedbom s ladanjskom arhitekturom drugih plemićkih obitelji pridonose potvrdi statusa i društvenog položaja Patačića među hrvatskim plemstvom te zaključuje poznavanje sličnih ili istih uzora. Treća razina komparativne analize izabranih primjera s arhitekturom izvan granica današnje Republike Hrvatske determinirala je vjerojatno porijeklo graditelja ili graditeljskih rješenja. Porijeklo se može pronaći u štajerskoj arhitekturi. S obzirom na to da je Zajezda najreprezentativniji od svih izabranih primjera, posvećen joj je najveći dio komparativne analize. Tlocrt je povezan sa primjerima iz slovenskog dijela Štajerske i radionicom Josepha

Huebera, dok su u austrijskom dijelu Štajerske komparativni primjeri profanih zdanja rađenih prema projektu Johanna Georga Stengga. Prema prozorskim otvorima kapele izvor se može pronaći u krugu radionice Johanna Fuchsa. Komparativna analiza u ovom je slučaju podosta kompleksna jer se na Zajezdi javljaju motivi koji su opći i karakteristični za baroknu gradnju čitave regije. Utoliko je više mogućih izvora rješenja. Osim toga, zbog kontakata među radionicama otvorena je mogućnost mnogostrukog izvora. Na ostalim je izabranim primjerima vidljivija prilagodba baroknog rješenja tradiciji i prisutno poštivanje tzv. *genius loci*.

Moglo bi se reći kako je ovaj rad tek početak jednog opsegom puno većeg sistematičnog istraživanja o povijesti obitelji i svim njenim posjedima. Prije svega, važno je napomenuti loše stanje velikog dijela baroknih građevina sjeverozapadne Hrvatske. Neprimjereno korištenje i posljedično napuštanje prostora uzelo je danak. Neki su objekti devastirani do te mjere da postaju po život opasni za terensko istraživanje. Osim toga, pronalazak i uspostavljanje kontakta s aktualnim vlasnicima nije jednostavan zadatak te značajno otežava proces terenskog rada. Nadalje, kako bi se ovdje predstavljena moguća objašnjenja mogla jasnije definirati, bilo bi potrebno proučiti sve posjede koji su do izumiranja roda bili u vlasništvu Patačića te uvesti interdisciplinarnu metodu rada. Interdisciplinarnost u ovom slučaju podrazumijeva istraživanje hrvatskog plemstva, a time i Patačiće, u razdoblju baroka detaljnim terenskim radom i arhivskim istraživanjem. Također uključuje i pronalazak većeg broja komparativnih primjera te proučavanje donacija i narudžbi obitelji čime su sudjelovali u općem formiranju baroknog krajolika Hrvatskog zagorja.

13. Prilozi

13.1. Tablice

13.1.1. Tablica 1: Prikaz posjeda obitelji Patačić prema SFP

Naziv posjeda (lat.)	Naziv posjeda (hrv.)	Vrijeme stjecanja imanja	Vlasnik posjeda
Castrum Mellen aliter Zajezda in antiqua Arce et Castello	Melen	1536.	Ludovik Patačić
Residentia moderna Zajezda	Zajezda	1536.	Ludovik Patačić
Vidovecz antiqua Residentia	Vidovec	1608.	Gabrijel Patačić
Castellum Vidovecz	Vidovec	o. 1720.	Gabrijel Patačić
S. Eliae et Residentia Szeketin	Sv. Ilija/ Seketin	1666.	Ludovik Patačić
Castellum Orehovicza	Orehovica	1521. (nasljeđen)	Barbara Pudencijana Patačić – udovica Nikolina
Castrum Bellovar	Belovar	1566	Ana Patačić (udovica B. Oršića)
Residentia e Bona Velika	Velika	1659.	Ivan Patačić
Residentia e Bona Demerie	Demerje	1659.	Ivan Patačić
Residentia e Bona Marchinkovo	Marčinkovo	1659.	Ivan Patačić
Residentia e Bona Kastell	Kaštel	1697.	Nikola Patačić (udovica)
Residentia e Bona Lovics	Lović	1697.	Nikola Patačić (udovica)
Arx Szlavetich seu Orsich	Slavetić	1697.	Nikola Patačić (udovica)
Castellum cum Bonis Salincz	Čalinec	1709.	Ivan Patačić
Castellum et Bona Marusevcz	Maruševec	1709.	Pavao Patačić
Castellum aliud cum Bonis Vinicza	Vinica	1628.	Ivan Patačić

Residentia e Bona Kristianovcz	Kristianovec	1702.	Ivan Patačić, st.
Castellum Vinicza sub eadem Arce	Vinica	1709.	Ivan Patačić, st.
ResidentiaU i-Lepenye seu Novi Maroff sub Arce Greben	Novi Marof	1666.	Ludovik Patačić
Castellum Saurich (Štajerska)	Saurić	1648.	Franjo Patačić
Arx Goricza (portionem)	Gorica	1704.	Ladislav Patačić
Residentia Glagovecz sub Arce Chaszarvar	Glagovec	1704.	Stjepan Patačić
Residentia Lepa Vesz sub Arce Sztubicza	Lepa Ves	1704.	Barbara Pudencijana Patačić
Residentia Verbina sub Arce Szuszed	Vrbina	1704.	Barbara Pudencijana Patačić
Residentia Kovachevecz (portionem)	Kovačevac	1704.	Barbara Pudencijana Patačić
Residentia Jurketincz	Jurketinec	1704.	Stjepan Patačić
Residentia Ternovecz	Trnovec	1662.	Stjepan Patačić
Castellum Besancz	Bežanec	1662.	Stjepan Patačić
Residentia Sikad (portionem)	Šikad	1662.	Marta Terezija Patačić (udovica C. a Lambergh)
Arx Biszak/Bikszad (portionem)	Bisag	1687.	Aleksandar Patačić
Residentia Novo Meszto (portionem)	Novo Mesto	1717.	Aleksandar Patačić
Residentia Klokovecz (portionem)	Klokovec	1691.	Baltazar Patačić
Castellum Lapsina (portionem)	Lapšina	1698.	Baltazar Patačić

Residentia Bisztrica (portionem)	Bistrica	1700.	Baltazar Patačić
Residentia Grane	Grana	1708.	Ludovik Patačić
Allodium Moschenczi	Moždanec	1708.	Ludovik Patačić
Possessio Szoboticza	Sobotica	1708.	Ludovik Patačić
Castellum Verbovecz	Vrbovec	1710.	Aleksandar Patačić
Castellum Rakovecz (seu Rakonogg)	Rakovec	1710.	Aleksandar Patačić
Sub Arce Zelina, possessio Blasevdol	Blaževdol	1725.	Aleksandar Patačić
Residentia Preszeka	Preseka	1725.	Aleksandar Patačić
Castello Budiszlavecz	Budislavec	1718.	Aleksandar Patačić
Civitate Varasdiensi (domus)	Grad Varaždin (kuća)	1718.	Aleksandar Patačić
Arx Rottenthurn ad Citem Windischgratz	Rottenthurn (Štajerska - Slovenija)	1732.	Marta Patačić udana Kulmer
Arx S.Jochen	S. Jochen (Štajerska)	18.st	Marta Patačić udana Kulmer
Arx Liechtenvaldt	Liechtenvaldt (Kranjska)	1708.	Marta Terezija Patačić udana Lamberg
Civitate Zagradiensi Capitulari (domus)	Grad Zagreb (kuća)	18.st.	Marta Terezija Patačić udana Lamberg
Possessio Tomassovecz	Tomašovec	1725.	Baltazar Patačić
Residentia cum Bonis Chernkovecz	Črnkovec	1725.	Gabrijel Patačić

13.1.2. Tablica 2: Popis ostalih zdanja spomenutih u radu

	Građevina	Godine izgradnje	Autor	Naručitelj	Mjesto
Europski izvori	Il Gesù	1568. – 1580.	Giacomo Barozzi da Vignola; Giacomo della Porta	Isusovci	Rim
	Crkva sv. Mihaela	1583. – 1597.	Johann Michael Fischer	Isusovci (uz donacije bavarskog plemstva)	München
	Versailles	1668.- 1684.	Louis Le Vau; Charles Le Brun; Jules Hardouin Mansart	Louis XIV	Versailles
	Château de Coulommiers en Brié	1612. – 1615	Salomon de Brosse	Katarina od Gonzage	Brié
	Palais de Luxembourg	1615. – 1624.	Salomon de Brosse	Maria de'Medici	Pariz
	Château de Berny	1623.	Francois Mansart	Nicolas Brulart de Sillery	Val-de-Marne
	Château de Balleroy	1626.	Francois Mansart	Jean de Choisy	Balleroy, Normandija
	Château de Maisons-Laffitte	1642. – 1646.	Francois Mansart	Rene de Longueil	Pariz
Sakralna arhitektura u Hrvatskoj	Župna crkva sv. Martina	1767. – 1775.	Nepoznat	Ivan i Ljudevit Patačić; biskup Antun Zlatarić; župnik Matiaj Vagjon	Donji Martijanec
	Crkva sv. Franje Ksaverskog	1752.	Nepoznat	Isusovci; donator - Helena Patačić udana Ručić	Zagreb
	Crkva sv. Ladislava	1736.- 1739.	Radionica u krugu Johanna Georga Stengga	Biskup Juraj Branjung	Pokupsko
	Kapela sv. Josipa, župna crkva Zajezda	1747.	Nepoznat	Ludovik Patačić	Zajezda

	Kapela sv. Antuna	1821.	Nepoznat	Župnik Filip Smolec; donator - Eleonora Patačić	Gušćarovec
	Kapela sv. Antuna Padovanskog, župna crkva Remetinec	Završena 1704.	Nepoznat	Baltazar II Patačić	Remetinec, Novi Marof
	Župna crkva sv. Barbare	1729.-1775.	Nepoznat	Obitelj Bedeković	Bedekovčina
	Župna crkva Uznesenja BDM	1777.-1845.	Nepoznat	Župnik Ignacije Jelačić; donatori – obitelj Vojković	Oroslavje
	Samostan Klarisa	1647. – 1670. ; pregradnja početkom 18. st. (1706. – požar)	Nepoznat	Klarise uz donatore	Zagreb - Gradec
	Isusovački samostan	1641. – 1656. ; 1717. – 1719. (barokna pregradnja i nadogradnja drugog kata)	Začetnik plana: isusovac Juraj Jassay; istočno krilo Antun Maczeto	Isusovci uz donatore	Zagreb – Gradec
	Župni dvor	1749. – 1786.	Majstori iz Maribora	/	Pregrada
Gradske palače u Hrvatskoj	Palača Kulmer	1760. – 1797. (više etapa i s pregradnjama u 19. st.)	Nepoznat projektant; kasnije Johann Either	Gradski senator B. Krajačić	Zagreb – Gradec: Katarinin trg 2-3, Ćirilmetodska 2, Jezuitski trg 1
	Palača Vojković – Oršić – Rauch	1764.	Nepoznat	Sigismund Vojković	Zagreb – Gradec: Matoševa 9
	Palača Erdödy	1762.	Nepoznat	Ludovik Erdödy	Varaždin
	Palača Patačić	1764. (obnova)	Nepoznat	Franjo Patačić	Varaždin
	Palača Bužan	1754.	Matija Leonhart	Ivan Bužan	Zagreb – Gradec
Višekrilni dvorci u Hrvatskoj	Gornja Stubica	1756.	Nepoznat	Obitelj Oršić	Samci
	Mirkovec	1644. –	Nepoznat	Obitelj	Mirkovec

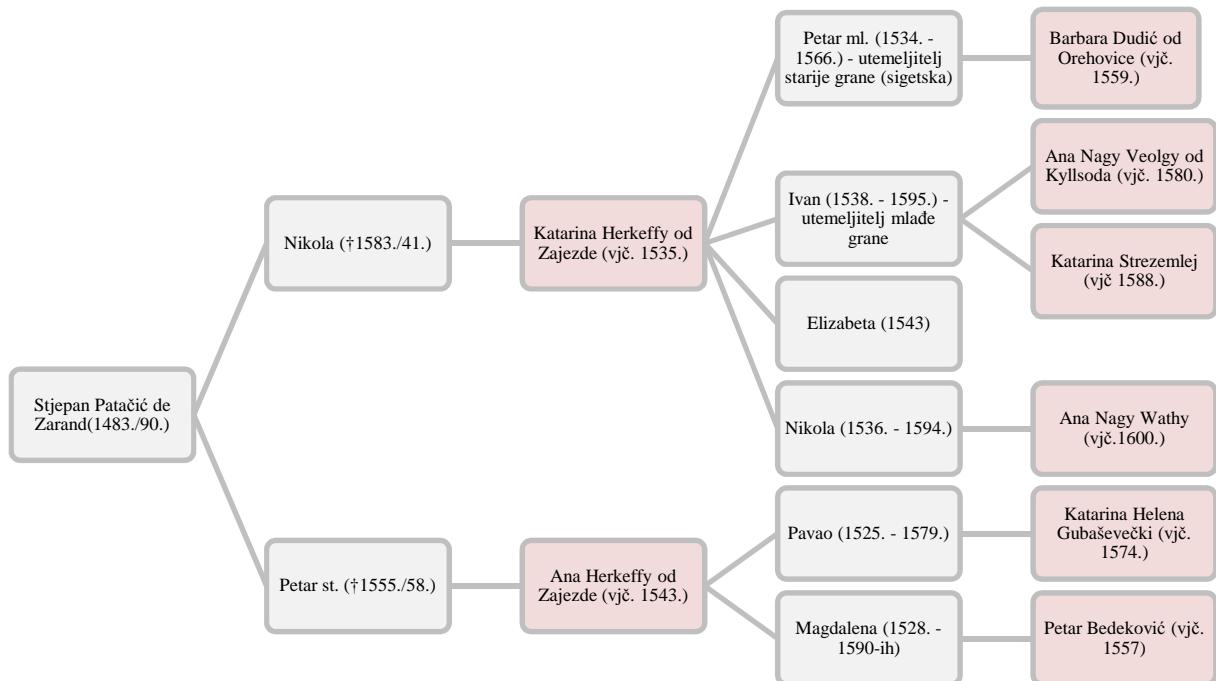
		sredina 18. st. (više etapa)		Mirkovečki (naknadno posjeduju obitelj Bedeković i Vranyczany)	
	Sv. Križ Začretje	1738. – druga polovina 18. st.	Nepoznat	Obitelj Keglević (naknadno posjeduju i Sermage – Schlippenbach i Vranyczany)	Sveti Križ Začretje
	Gornja Bistra	1770. – 1775.	Nepoznat	Krsto II Oršić	Gornja Bistra
	Novi Dvori Klanječki	1603. – 18. st. (više etapa)	Nepoznat	Obitelj Erdody	Klanjec
	Stubički Golubovec	Kraj 18. st.	Nepoznat	Obitelj Domjanić (kasnije u posjedu Maksimilijana Vrhovca, obitelji Sermage, Rauch i Steeb)	Donja Stubica
	Lužnica	1761. – 1791.	Nepoznat	Obitelj Rauch	
	Dubrava	1798.	Nepoznat	Obitelj Keglević; (kasnije posjeduju obitelj Limburg; Oršić; Kuhtić i Badel)	Pregrada
	Poznanovec	Kraj 18. st.	Nepoznat	Obitelj Sermage; obitelj Ritter	Poznanovec
	Popovec	16. st. – druga polovina 18. st. (više etapa)	Nepoznat	Krapinski župnik (16. st.) (kasnije posjeduju: obitelj Keglević, Patačić, Bedeković, Oršić, Kulmer)	Velika Ves
	Donje Oroslavje	Druga polovina 18. st. (nakon 1760.)	Nepoznat	Obitelj Voykoffy	Oroslavje
	Lobor	Kraj 16. st. – 1760.-ih (više etapa)	Nepoznat	Obitelj Keglević	Lobor

	Dvorac Erdödy – Rubido	Barokna pregradnja između 1730. i 1763.; kasnije pregradnje početkom 19. st.	Nepoznat	Obitelj Orehoczy (kasnije: obitelj Keglević, Chamare, Erdödy, Rubido-Zichy, Micewski, Gorjan, Turk)	Gornja Rijeka
	Križovljan-grad	17. stoljeće	Nepoznat	Obitelj Vragović (kasnije u vlasništvu obitelji Bakić de Lak, obitelji Paszthory i obitelji Varady)	Radovečki Križovljan
	Dvorac Erdödy	1776.	Nepoznat	Obitelj Erdödy	Novi Marof
	Selnica	1800.	Nepoznat	Gjuro Rukavina	Belečko Završje
	Veliki Bukovec	1745. – 1755.	Nepoznat	Josip Kazimir Drašković	Veliki Bukovec
	Klenovnik	1616. - 1667. (kasnije pregradnje u 18. st. i 20.st.)	Nepoznat	Obitelj Drašković	Klenovnik
	Dvorac Turk – Mažuranić	Početak 19. st.	Nepoznat	Ivan Kostić, obitelj Turk; obitelj Mažuranić	Gornje Pokupsko
	Dvorac Laduč	1882.	Kuno Waidman	Obitelj Vranyczany	Brdovec
	Dvorac Hellenbach	Kraj 18. st. i početak 19. st.	Nepoznat	Obitelj Sermage i obitelj Hellenbach	Marija Bistrica
Jednokrilni dvorci u Hrvatskoj	Poglek	17. st.	Nepoznat	Obitelj Mixich (kasnije: Kuhtić, Krizmanić: Folnegović, Banjavčić)	Zagorska Sela
	Gornja Bedekovčina	1750.	Nepoznat	Obitelj Bedeković	Bedekovčina
	Razvor	Okolo 1780.	Štajerski majstori	Obitelj Erdödy	
	Gornje Škaričevo	Sredina 18. st.	Nepoznat	Obitelj Novak i Zöller	Škaričevo
	Graničari	Sredina 18. st.	Nepoznat	Obitelj Kiš (kasnije Jelačić i Kallay)	Zlatar Bistrica

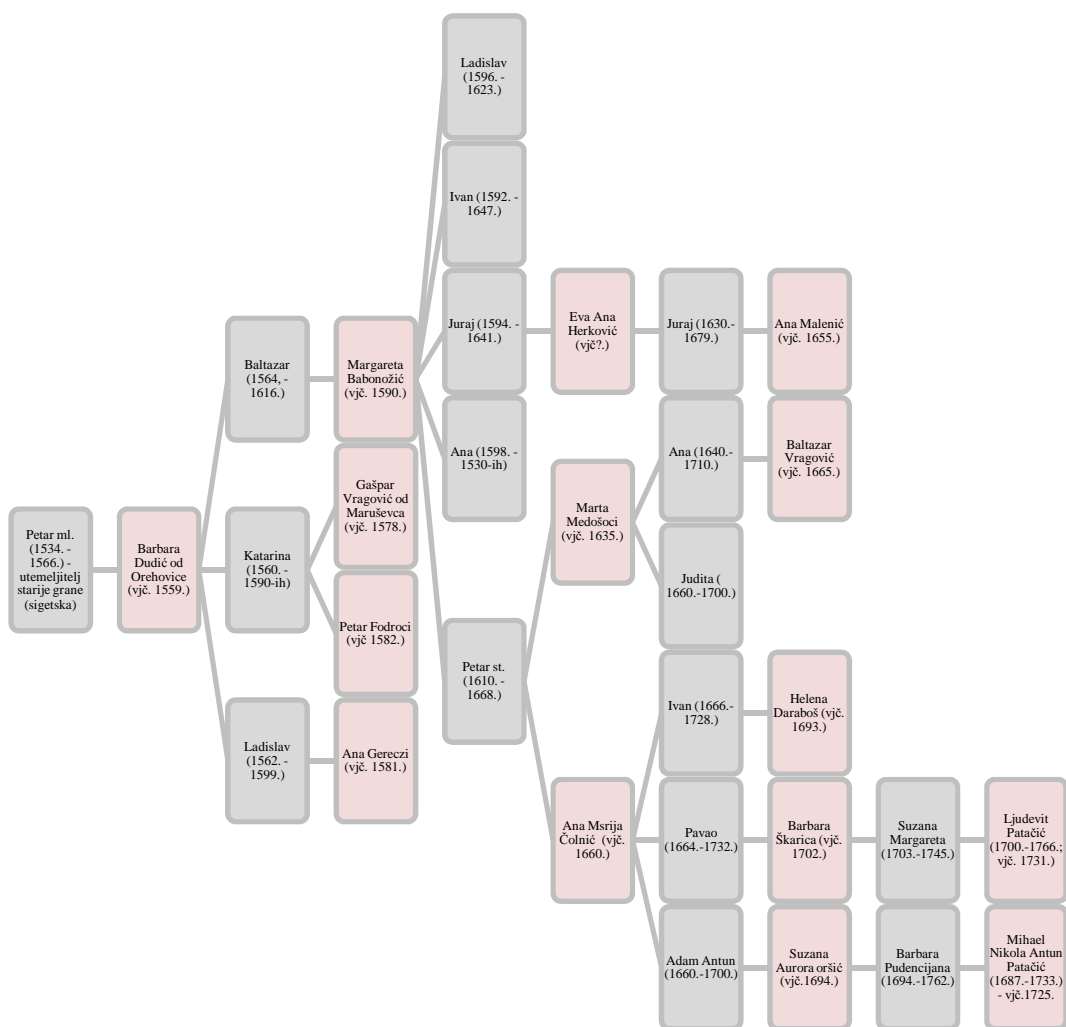
	Čalinec	Sredina 18. st.	Nepoznat	Obitelj Vragović (kasnije: obitelj Patačić, obitelj Drašković, obitelj Koroskeny; Oskar pl. Pongratz)	Vinica
	Gredice	1772.; pregradnje u 19.st.	Nepoznat	Obitelj Gubaševački (kasnije: obitelj Komaromy; obitelj Babić)	Gubaševo
	Donja Bedekovčina	1780.	Nepoznat	Obitelj Bedeković	Bedekovčina
	Opeka	1674. ; pregradnje u drugoj polovini 18. st.; obnova u 19. st.	Nepoznat	Nikola III Keglević (kasnije: obitelj Nadadži; obitelj Drašković; obitelj Bombelles)	Marčan
	Zlatar	Posljednja četvrtina 18. st.	Nepoznat	Nepoznati	Zlatar
	Borkovec	1795.	Potpisan Ladislav Födröczy (nadvratnik)	Obitelj Kiš (kasnije obitelj Mihanović)	Borkovec
	Dvorac Bračak	1890.	Nepoznat	Obitelj Kulmer	Bračak
	Januševec	1820. – 1830.	Bartol Felbinger (?)	Josip Vrkljan	Zaprešić
Dvorci u Slovenskoj Štajerskoj	Dornava	Kraj 17. st. – 1740. (više etapa)	Renovacija – Joseph Hauber	Obitelj Sauer; obitelj Attems	Dornava
	Turnišće	1687. – 1696.	Joseph Hueber; Johann Joachim Carlone	Obitelj Thurn-Valsassin	Ptuj
	Dvorac Kamen in Mostek	1740. (barokna pregradnja)	Nepoznat	Nepoznat	Novo Mesto
	Dvorac Desselbruner	1762.	Lovrenc Prager	Obitelj Desselbrunner	Sela (okolica Ljubljane)
	Dvorac Stara Sava	2. polovina 18. st. (pregradnja)	Nepoznat	Obitelj Ruard	Jesenice

Gradska vijećnica	Gradska vijećnica	1770-ih	Nepoznat	Grad	Ljubljana
Sakralna arhitektura u Sloveniji	Crkva sv. Jakova	1720. (obnova)	Nepoznat	/	Okonina, Gornji Grad
	Kapela biskupskog posjeda	1743. – 1745. (obnova)	Nepoznat	/	Goričan
	Župna crkva Navješnja Marijinog	1766. – 1771.	Candid Zulliani; Leopold Peuker	/	Štajerska
	Crkva BDM Čestohovske	1766. – 1768.	Johann Fuchs	/	Kostrivnica (Rogaška Slatina)
Gradske palače u Austriji	Palača Attems	1702. – 1716.	Johann Joaquim Carlone	Obitelj Attems	Graz
	Palača Inzaghi	1725. – 1730.	Johann Georg Stengg	Obitelj Inzaghi	Graz
	Palača Lambechthof	1660-ih	Domenico Sciassia		Graz
Gradska vijećnica	Landhaus	1527. – 1531.	Domenico dell'Alio	/	Graz
Dvorci u Austriji	Dvorac Gösting	1724. – 1728.	Johann Georg Stengg	Obitelj Attems	U blizini Graza
	Dvorac Eggenberg	1625. – 1670-ih; 2.polovina 18. st. (obnova)	Giovanni Pietro de Pomis (projekt)	Hans Ulrich von Eggenberg	Graz
Sakralna arhitektura u Austriji	Crkva BDM u Seggaubergu	1760.-ih	Johann Fuchs	/	Južna Štajerska
	Župna crkva u Ehrenhausen u	1751. – 1754.	Johann Fuchs	/	Južna Štajerska
	Župna crkva St. Johann im Saggautal	1755. – 1764.	Johann Fuchs	/	Saggautal
	Crkva Milosrdne braće	1735.- 1742.	Johann Georg Stengg	/	Graz

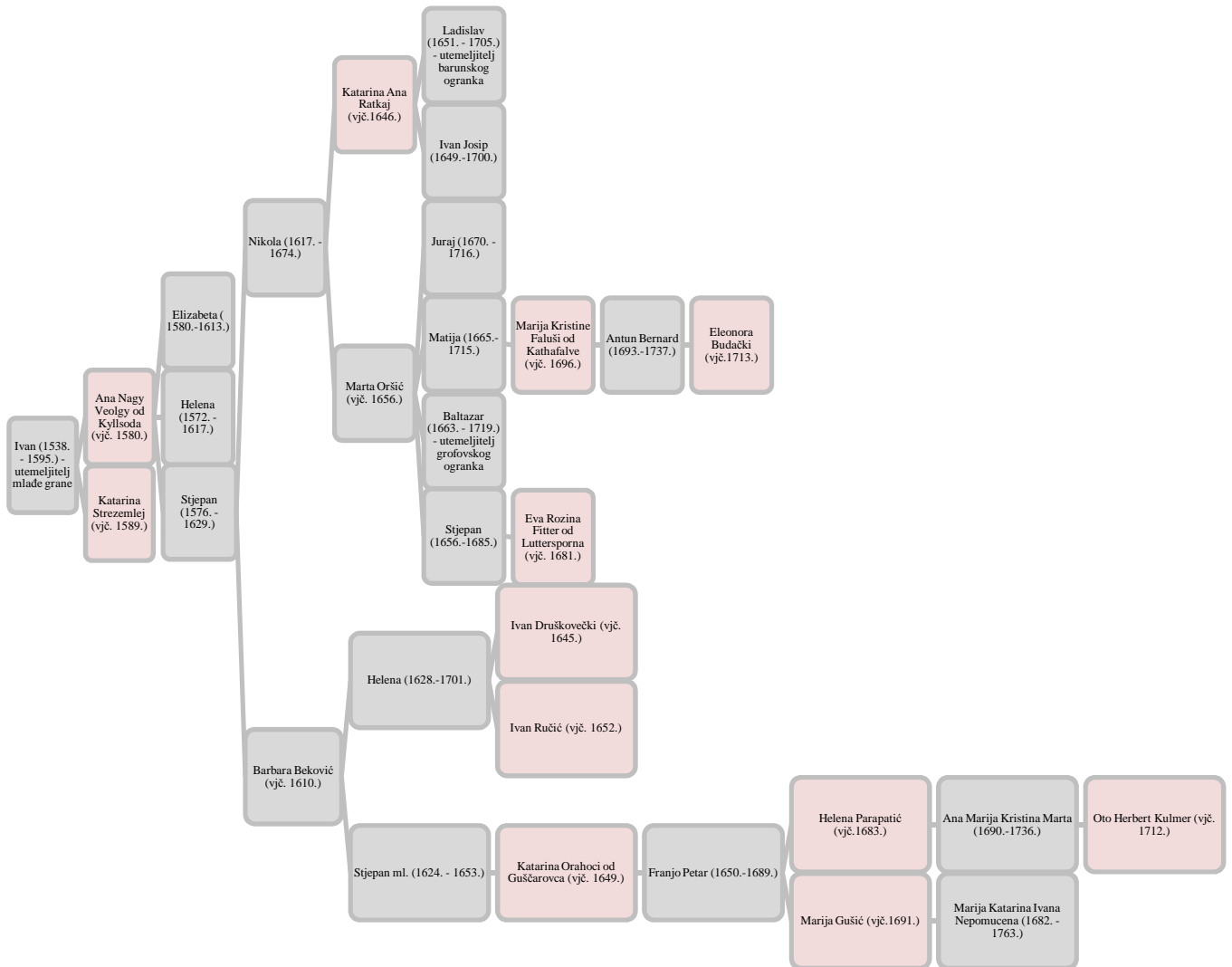
13.2. Rodoslovno stablo obitelji Patačić

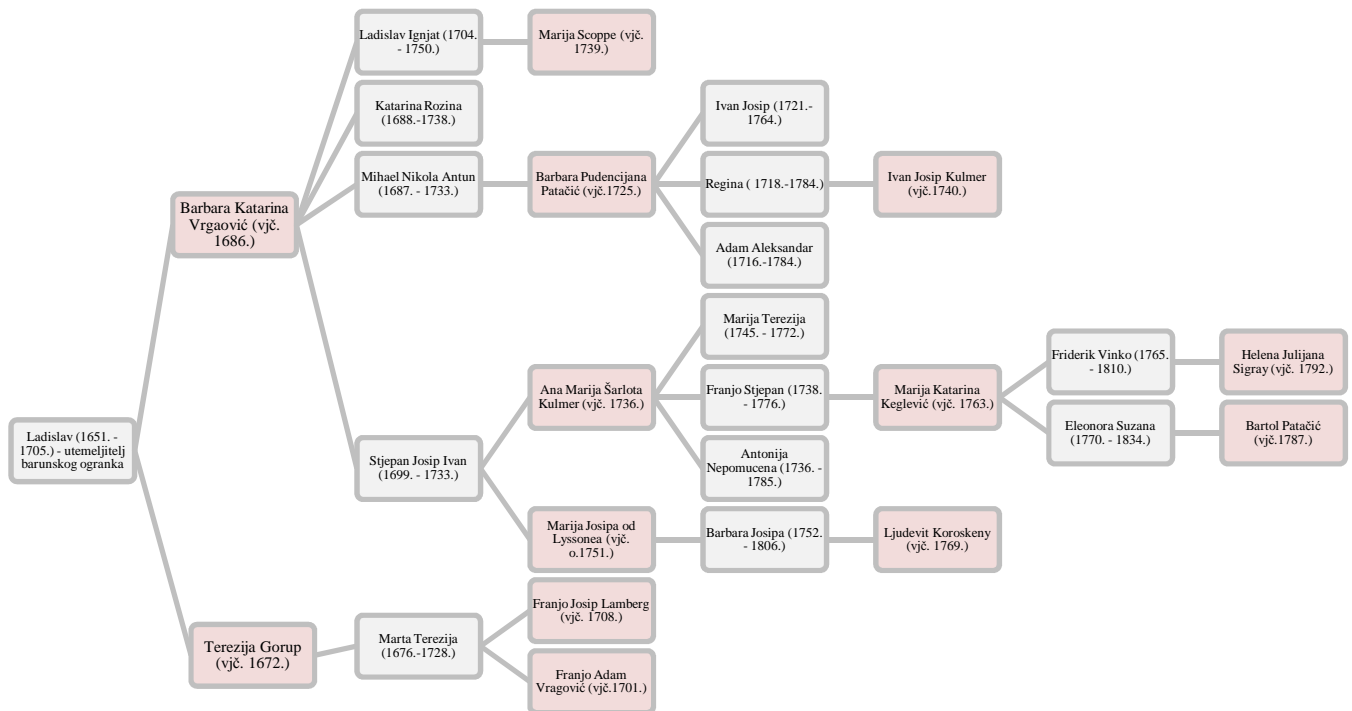
13.2.1. Rodoslovno stablo obitelji Patačić – starija grana

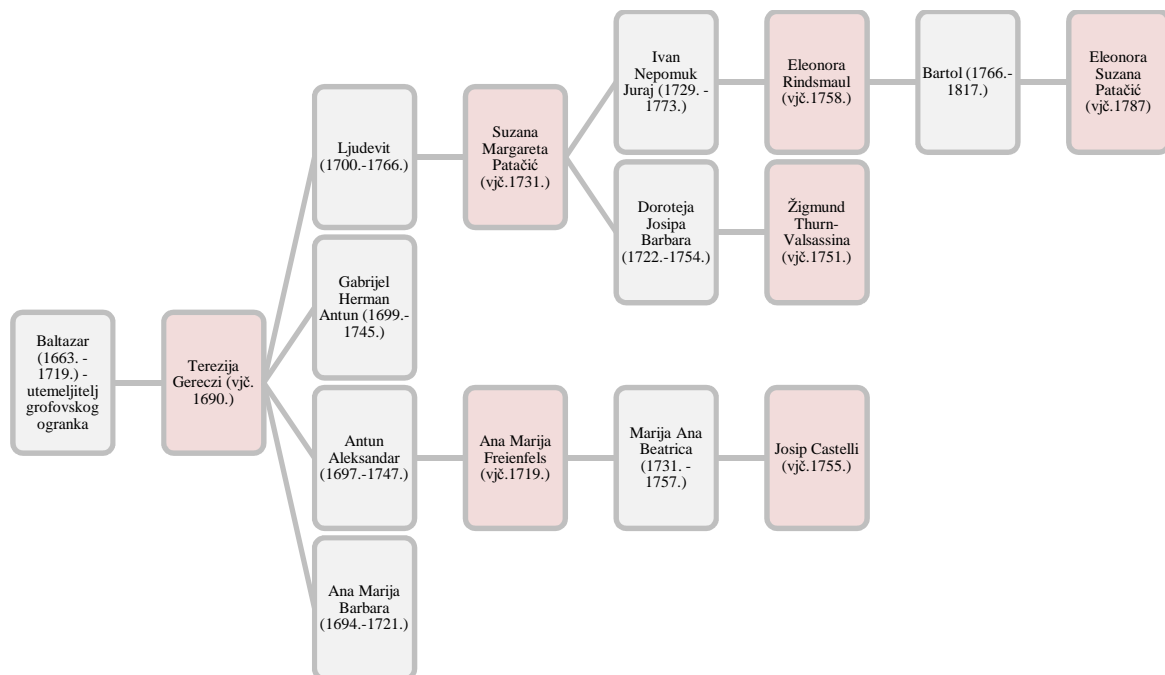
13.2.2. Rodoslovno stablo obitelji Patačić – mlada grana

13.2.3. Rodoslovno stablo obitelji Patačić – barunski ogranak

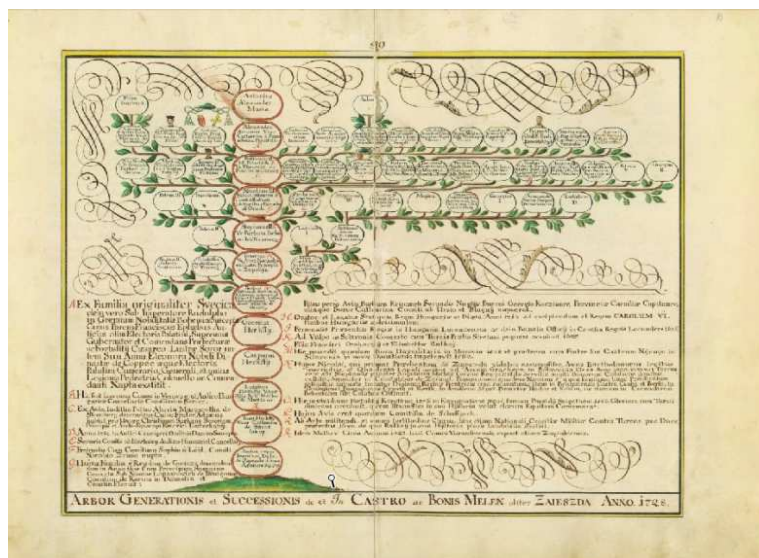
13.2.4. Rodoslovno stablo obitelji Patačić – grofovski ogranak

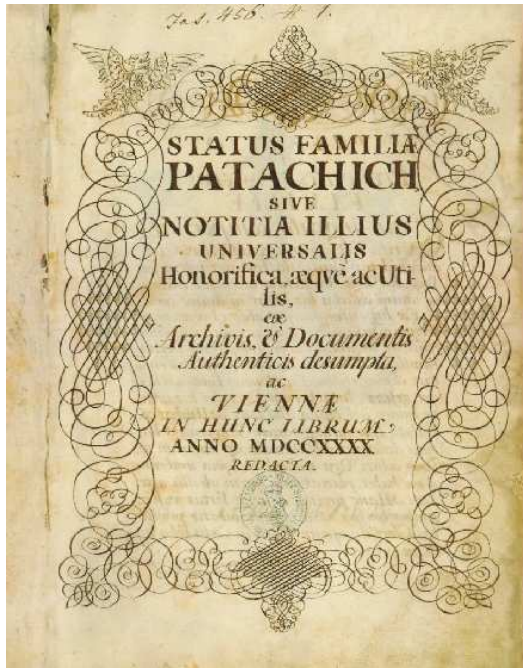
14. Ilustracije

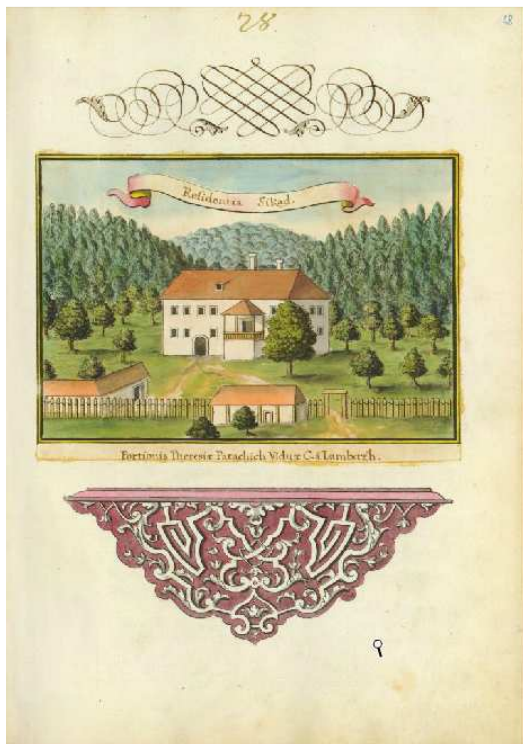
II. 1. Grb obitelji Patačić

II. 2. Rodoslovno stablo obitelji Patačić

II.3. Naslovna strana SFP

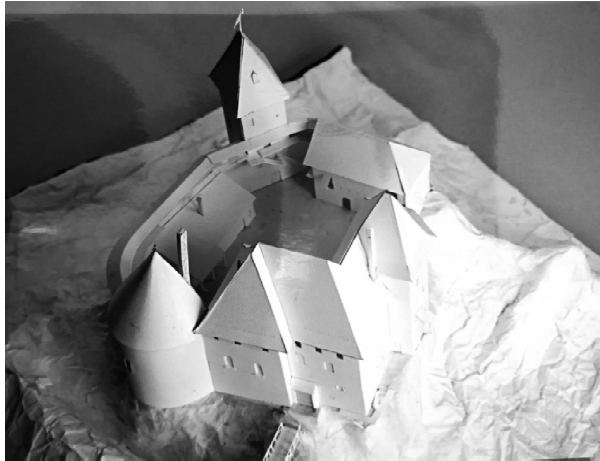
II. 4. Primjer ilustracije u SFP

II. 5. Topographia Ducatus Styriae – Olimje

II. 6. Slava Vojvodine Kranjske – Ljubljana

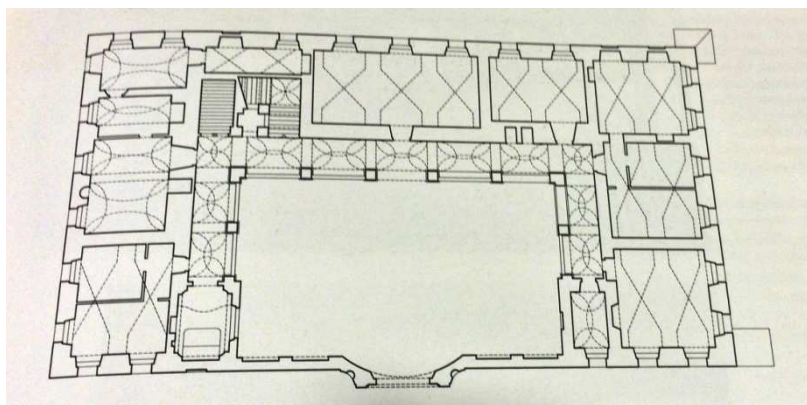
Il. 7. Rekonstrukcija Milengrada (maketa)

Il. 8. Zajezda

Il.9. Zajezda - portal

II. 10. Zajezda – tlocrt

II. 11. Zajezda – bočno pročelje

II. 12. Zajezda – začelje

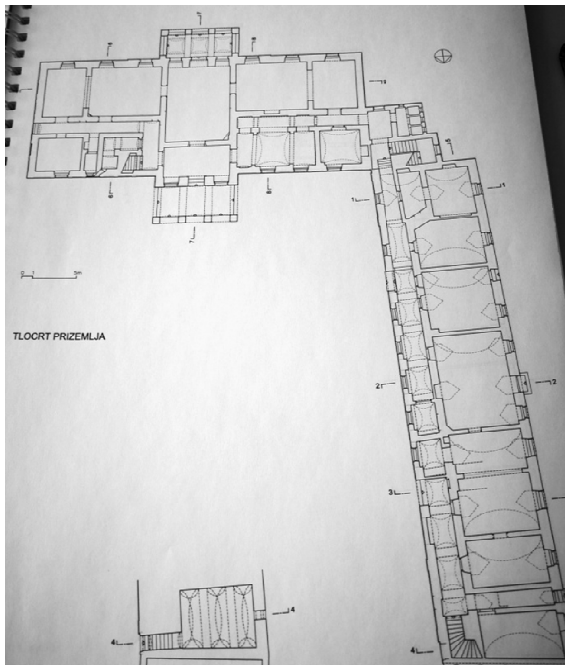
II. 13. Zajezda – unutrašnjost

II. 14. Zajezda u SFP

II. 15. Martijanec

II. 16. Martijanec – tlocrt

II. 17. Martijanec - bočno barokno krilo

II. 18. Martijanec – pročelje klasicističkog krila

II. 19. Martijanec – začelje klasicističkog krila

II. 20. Vrbovec – bočna fasada

II. 21. Vrbovec u SFP

II. 22. Krkanec

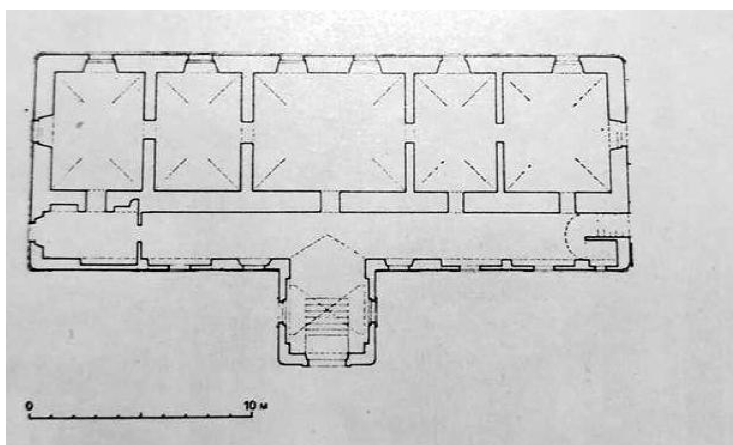
II. 23. Krkanec – pogled s jugozapada

Il. 24. Krkanec – pogled s jugoistoka

Il. 25. Krkanec u SFP

Il. 26. Trnovec – tlocrt

Il. 27. Trnovec - začelje

Il. 28. Trnovec – dio pročelja

Il. 29. Trnovec – unutrašnjost

II. 30. Trnovec u SFP

15. Popis literature

15.1. Bibliografske jedinice

1. Josip Adamček, „Ekonomsko-društveni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću“, u: Mirjana Gross (ur.), *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981.
2. Tanja Baran, „Križevački statuti“, u: *Gazophylacium*, 1-2 (2004.)
3. Stjepan Belošević, *Županija Varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb: vlastita naklada, 1926.
4. Irena Benyovski Latin, Darko Vitek, „Urbani razvoj kontinentalne Hrvatske“, u: Lovorka Čoralic (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
5. Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: prilog istraživanju tipologije sakralne arhitekture 18. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, 2015.
6. Dubravka Botica, „Francuska arhitektura 17. Stoljeća“, u: *Arhitektura i performans: Grafike iz Kabineta Luja XIV. u fundusu MUO* (katalog izložbe održane od 3.10.2015. do 3.1.2016.), Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt.
7. Dubravka Botica, „Arhitektura 18.stoljeća kontinentalne Hrvatske u kontekstu srednjoeuropske arhitekture – problemi istraživanja utjecaja bečke arhitekture na odabranim primjerima“, u: *Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Andrej Žmegač (ur.), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2013., str. 191.
8. Dubravka Botica, „Kapela sv. Filipa i Jakova“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomenobilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
9. Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb: Leykam International, 2007.
10. Marjeta Ciglencečki (ur.), *Dornava – Višerjev zbornik, : Tematska publikacija zbornika za umetnostno zgodovino*, Ljubljana: Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 2003.
11. Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF Press, 2007.
12. Lelja Dobronić, *Zagrebački Kaptol i Gornji grad: nekad i danas*, Zagreb: Školska knjiga, 1986.

13. Martina Draganić, *Kulturni krajolici u djelu „Status Familiae Patachich“ i njihove današnje percepcije*, mentor: dr.sc. Hrvoje Petrić, diplomski rad, Zagreb: Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
14. Vladimir Dugački, „Doktori neomedicinskoga fakulteta Baltazara Patačića (1696. – 1719.)“, u: *Gazophylacium*, 1-2 (2004.)
15. Ivan Golub „Arkadija i Hrvatska“, u: Ivan Golub (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost, sv. 3, Barok i prosvjetiteljstvo*, Ivan Golub (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost, sv. 3, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII stoljeće)*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, 2003.
16. Eberhard Hempel, *Baroque art and architecture in central Europe*, Baltimore: Penguin Books, 1965.
17. Goranka Horjan, „Župna crkva sv. Barbare“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
18. Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber: Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti, 1982.
19. Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.
20. Katarina Horvat Levaj, *Dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu: povijesno-građevni razvoj i valorizacija: prijedlog konzervatorskih smjernica*, elaborat, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2000
21. Katarina Horvat Levaj, „Crkva sv. Katarine – projekt i gradnja“, u: Katarina Horvat Levaj, Doris Baričević, Mirjana Repanić-Braun, *Akademski crkva sv. Katarine u Zagrebu*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2011.
22. Katarina Horvat Levaj, „Utvrde i dvorci“, u: Katarina Horvat Levaj, Ivana Reberski (ur.), *Ludbreg – Ludbreška Podravina*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1997.
23. Katarina Horvat Levaj, „Prilog istraživanju barokne sakralne arhitekture Podravine – župna crkva sv. Martina u Martijancu“, *Podravina*, vol. 5, br. 10, Koprivnica 2006.
24. Katarina Horvat Levaj „Donji Martijanec – župna crkva sv. Martina“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
25. Franjo Emanuel Hoško i Slavko Kovačić, „Crkva u vrijeme katoličke obnove“, u: Ivan Golub (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost, sv. 3, Barok i*

- prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII stoljeće)*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, 2003.
26. Iskra Iveljić, *Anatomija jedne velikaške porodice: Rauchovi*, Zagreb: Filozofski fakultet, FF-press, 2014.
 27. Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića“, u: *Gazophylacium*, 1-2, (2004.)
 28. Ivana Jukić, Maja Katušić, „Svakodnevlje“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
 29. Konzervator dr.sc. Ljubo Karaman *Mišljenje o stanju i upotreblivosti dvorca Zajezda u Hrvatskom Zagorju*, Narodna Republika Hrvatska, Konzervatorski zavod u Zagrebu, predmet: Zajezda – stari dvor, Zagreb, 17.06.1946., Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
 30. Maja Katušić, „Pregled političkih zbivanja“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem: hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
 31. Adam Baltazar Krčelić, *Annuae ili historija: 1748.-1767.*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952.
 32. Milan Kruhek, „Vrbovec, Vrbovečki kaštel i njegovo mjesto u sustavu obrane Krajiške granice“, u: Branko Čegec (ur.), *Vrbovec u prošlosti i sadašnjosti: radovi sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvog pisanog spomenika u Vrbovcu*, Vrbovec: Ogranak Matice hrvatske, 1995.
 33. Janez Lapajne, „Veliki potresi na Slovenskem – II“, Ljubljana: Ujma 2. Uprava RS za zaščito in rešavanje Ministarstva za obrambo, 1988.
 34. Ivy Lentić – Kugli, *Varaždinski graditelji i zidari: 1700. – 1850.*, Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Zagreb, 1981.
 35. Hellmut Lorenz (ur.), *Barock*, Munchen: Prestel, 1999.
 36. Pavao Maček ml., *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava*, Zagreb: Društvo za povjesticu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2004.
 37. Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.
 38. Josip Matasović, *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*, Zagreb: Biblioteka Zvekir, Dora Krupićeva, 2008., [2. prošireno izdanje, prvo izdanje 1921.].
 39. Mihaela Melem Hajdarović, „Valvasor, Vitezović i Slava Vojvodine Kranjske“, *Studia lexicographica*, 5. (2011.)

40. Marija Mirković, „Kapela sv. Antuna Padovanskoga u Remetincu“, u: *Patačići od Zajezde i crkva u Remetincu: zbornik radova znanstvenog skupa „Tristota obljetnica Patačićeve kapele sv. Antuna u Remetincu“*, Anđelko Koščak (ur.), Zagreb: Župa Blažene Djevice Marije Kraljice sv. Krunice – Remetinec, Društvo za povjesticu zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2006.
41. Werner Muller, Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 2*, Zagreb: Golden marketing, 2000.
42. Christian Norberg-Schulz, *Baroque architecture*, New York: Rizzoli International Publications, 1986. [1972.]
43. Christian Norberg – Schulz, *Meaning in Western Architecture*, London: Praeger Publishers, Inc., 1975. [1974.]
44. Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji: od Zagreba do Iloka*, Zagreb: Šćitaroci, 1998.
45. Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog Zagorja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
46. Mira Petrovič (ur.), *Grad Borl: gradbenozgodovinski oris in prispevek k zgodovini rodbine Sauer*, Cirkulane: Društvo za oživitev gradu Borl, Repro studio Lesjak, 2010.
47. Friedrich Polleos, „Auftraggeber und Funktionen barocker Kunst in Oesterreich“, u: Helmut Lorenz, *Barock*, 1999.
48. Danijel Premerl, „Župna crkva uznesenja Bl. Dj. Marije“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
49. Sanja Prijatelj (ur.), *Vrbovec - 770 godina*, Vrbovec: Pučko otvoreno učilište Vrbovec, 2014.
50. Petar Puhmajer, „Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst“, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38. (2004.).
51. Petar Puhmajer, „Barokni život Varaždina“, u: *GEO – časopis za upoznavanje i razumijevanje svijeta* 9 (2008.).
52. Sandra Maria Rust, *Der steirische barockarchitekt Johann Georg Stengg (1689 – 1753)*, doktorska disertacija, Doktorin der Philosophie, Universitat Wien, 2009.
53. Teodora Shek Brnardić, „Intelektualni razvoj“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
54. Veselin Simović, „Potresi na zagrebačkom području“, *Građevinar*, 52. (2000.).

55. Vlatka Stagličić Carić, „Župni dvor Pregrada“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
56. Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti“, u: *Gazophylacium*, 1-2, (2004.).
57. Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga, 2006. [Matica hrvatska: 1920.]
58. Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb: Vasić i Horvat, 1939.
59. Dr. Stjepan Škreb, „Zagrebački potresi“, Josip Matasović (ur.) Narodna starina, Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1929.
60. Nataša Štefanec, „Plemstvo“, u: Lovorka Čoralić (ur.), *U potrazi za mirom i blagostanjem: hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
61. Nace Šumi, *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana: Muzej za arhitekto in oblikovanje, 2001.
62. Nace Šumi, *Arhitektura 18. stoletja na slovenskem: Obdobje zrelega baroka*, Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2007.
63. Zoran Velagić, „Krčelićevi Patačići“, *Gazophylacium*, 1-2 (2004.).
64. Georg Mattheaus Vischer, Andreas Trost, *Topographia Ducatus Stiriae*, Toronto: University of Toronto, 1900. [prvo izdanje Graz, 1681.], (digitalizirano: <https://archive.org/details/topographiaducat00visc>).
65. Josip Vračan, *Razlaganye szveteh Evaneliumov za czelo leto nadely*, Varaždin, 1823. (digitalizirano: <http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?C=1730&U=>).
66. Ratko Vučetić, „Hrvatsko zagorje“, Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
67. Heinrich Wölfflin, *Temeljni pojmovi povijesti umjetnosti: problem razvoja stila u novijoj umjetnosti*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Kontura, 2008.
68. Andrej Žmegač, „Feudalna profana arhitektura“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
69. Andrija Žmegač, „Vlastelinski grad Milengrad“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.

70. Andrej Žmegač, „Novi Dvori Klanječki“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
71. Andrija Žmegač, „Dvorac Popovec“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.
72. Andrija Žmegač, „Dvorac Dubrava“, u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.

15.2. Internetski izvori

1. *Dvorci i kurije sjeverne Hrvatske*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1970., <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=1892> (pregledano: 09.10.2017.)
2. Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=303442649> (pregledano: 12.01.2018.)
3. Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212> (pregledano 20.01.2018.)
4. Adam Patačić, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46960> (pregledano: 23.12.2017.)
5. Georg Matthaeus Vischer, Slovenska biografija, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi792738/> (pregledano: 12.01.2018.)
6. Miha Preinfalk, „Attems rodbina“, *Slovenska biografija*, 2013., <http://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi131599/> (pregledano: 23.12.2017.)
7. Potres u Čakovcu, 29.4.1738., <http://mmc.hr/info/stari-grad-cakovec/> (pregledano: 23.12.2017.)
8. Dvorac Turk-Mažuranić u Gornjem Pokupju, <http://www.zhrmku.org.mk/hrvatska-kulturna-bastina/dvorci-kurije-ljetnikovci/srednja-hrvatska/dvorac-turk-ma%C5%BEurani%C4%87-u-gornjem-pokupju> (pregledano: 23.12.2017.)
9. Stari grad Mihovljan, http://www.mihovljan.hr/stari_grad.htm (pregledano: 23.12.2017.)
10. Grad Turnišće pri Ptuj, <https://discoverptuj.eu/grad-turnisce-pri-ptuju/> (pregledano: 23.12.2017.)
11. Styriarte – Palais Attems, <https://styriarte.com/locations/palais-attems/> (pregledano: 20.01.2018.)

12. Burgen Austria, Ehrenhausen – Schloss, <http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=421> (pregledano: 23.12.2017.)

15.3. Arhivski izvori

1. Hrvatski Državni Arhiv, Obitelj Patačić (fond), kutija 1, *Potvrda posjeda za Rudolfa II, 1698.*
2. Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano: http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html

16. Popis ilustracija

1. Ilustracija 1: Grb obitelji Patačić, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 7.
2. Ilustracija 2: Rodoslovno stablo obitelji Patačić, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 166., 167.
3. Ilustracija 3: Naslovna strana SFP, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 5.
4. Ilustracija 4: Primjer ilustracije u SFP, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 59.
5. Ilustracija 5: Topographia Ducatus Stiriae, samostan Olimje
[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Vischer -
Topographia Ducatus Stiriae - 287 Olimie bei Drachenburg - Olimje.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Vischer-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_287_Olimie_bei_Drachenburg_-_Olimje.jpg)
6. Ilustracija 6: Slava vojvodine Kranjske, Ljubljana, <http://levstik.si/wp-content/uploads/2015/11/ljubljana.jpg>
7. Ilustracija 7: Rekonstrukcija Milengrada (maketa), snimio Marijan Taučer, 2008.,
Ministarstvo Kulture
8. Ilustracija 8: Zajezda: pogled na dvorac; snimio Nino Vranić, 1970. (MK, UZKB –F, inv. br. 30393, br. neg. II-7601)
9. Ilustracija 9: Zajezda: pogled na južno pročelje; dvorišna ograda s portalom (MK, UZKB – F, inv. br. 55836)
10. Ilustracija 10: Tlocrt dvorca Zajezda u: Ivanka Reberski (ur.), *Krapinsko-zagorska županija: sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., str. 112.
11. Ilustracija 11: Zajezda: dvorište - detalj arkada; snimljeno 1953. (MK, UZKB –F, inv. br. 11860, br. neg. I-J-76)

12. Ilustracija 12: Zajezda: začelje; snimio Nino Vranić, 1970. (MK, UZKB –F, inv. br. 30388, br. neg. II-7596)
13. Ilustracija 13: Zajezda: unutrašnjost – dvorana na I. katu s demoliranim namještajem tijekom rata; 1945. (MK, UZKB –F, inv. br. 55839)
14. Ilustracija 14: Zajezda u SFP, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 11
15. Ilustracija 15: Martijanec: pogled na zdanje:
<http://static.panoramio.com/photos/large/113881701.jpg>
16. Ilustracija 16: Tlocrt Martijanca: „Portal“, M. Stepinac, prilog u: Katarina Horvat Levaj, *Dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu: povijesno-građevni razvoj i valorizacija: prijedlog konzervatorskih smjernica*, elaborat, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2000.
17. Ilustracija 17: Martijanec: Bočno barokno krilo:
<http://static.panoramio.com/photos/large/113883980.jpg>
18. Ilustracija 18: Martijanec: klasicističko krilo, glavno pročelje; snimio Nino Vranić, 1970. (MK, UZKB –F, inv. br. 30184, br. neg. II-7392)
19. Ilustracija 19: Martijanec: klasicističko krilo, začelje; snimio Nino Vranić, 1970. (MK, UZKB –F, inv. br. 30183, br. neg. II-7391)
20. Ilustracija 20: Vrbovec: bočna fasada, <https://www.putovnica.net/foto/slika/115267-vrbovec-dvorac-patacic>
21. Ilustracija 21: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 84., 85.
22. Ilustracija 22: Krkanec: pogled s jugozapada; snimka Akademije, 1940. (MK, UZKB – F, inv. br. 29929)
23. Ilustracija 23: Krkanec: pogled s jugoistoka; snimka Akademije, 1940. (MK, UZKB – F, inv. br. 29928)
24. Ilustracija 24: Bočna fasada Krkanec,
<http://static.panoramio.com/photos/large/49065609.jpg>
25. Ilustracija 25: Krkanec u SFP , Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:

http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 13.

26. Ilustracija 26: Trnovec – tlocrt: Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1975., str. 75.
27. Ilustracija 27: Trnovec kurija, začelje,
http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Kurija_Trnovec/Kurija_Trnovec_3.jpg
28. Ilustracija 28: Trnovec kurija, dio pročelja; snimio Nino Vranić, 1959. (MK, UZKB – F, inv. br. 21733, br. neg. I-A-182)
29. Ilustracija 29: Trnovec kurija, unutrašnjost – detalj: oslikani svod jedne od prostorija; snimio Nino Vranić, 1959. (MK, UZKB – F, inv. br. 21739, br. neg. I-B-182)
30. Ilustracija 30: Trnovec u SFP, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, *Status familiae Patachich*, digitalizirano:
http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html str. 57.

17. Summary

Architecture of the countryside estates of the Patačić family

Baroque profane architecture in Hrvatsko zagorje during the 18th century is marked by a wide variation of different project solutions which represent, to some extent, social and political circumstances of the period. Architecture situated in country estates is multifunctional; it is used for leisure, living, production, farming, but also as a representative mean for the family. Patačić family during the late 17th and through the 18th century became one of the most powerful families among Croatian nobility. Their class, financial and social power is also visible in their buildings. Focal points of this research are several examples of their castles: main family estate Zajezda, castle Martijanec, Vrbovec, Krkanec and Trnovec. Castles of family Patačić also represent relations among Croatian nobility considering marital and economical exchange. Family Patačić had great significance on Habsburgs court as their consulars which ensured them to be in touch with central european architectural trends. Chosen examples in this research are compared with other relevant examples of noble architecture, both in northwest Croatia and all around the former Habsburg Monarchy. Also, part of this thesis is analysis of an illuminated manuscript, *Status Familiae Patachich*, written by Aleksandar Patačić which represents important document that shows perception of family realestates as a part of their inheritance. Analysis of chosen examples and the manuscript redefined importance of these castles in Croatian baroque architecture and within this thesis also proposes possible sources used within the architectural projects.

Key words: baroque architecture, castle, Hrvatsko zagorje, family Patačić, Croatian nobility